

Kuvataide & identiteetin tukeminen alakoulussa

Kirjallisuuskatsaus nuorisoikäisille suunnattujen kuvataideprojektien kautta syntyneestä suomalaisesta kirjallisuudesta vuosilta 2004–2016

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Luokanopettajan koulutus
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede
Maaliskuu 2017
Pirjo Hulmi

Ohjaaja: Heikki Ruismäki

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen		Laitos - Institution - Department Luokanopettajan koulutus	
Tekijä - Författare - Author Pirjo Hulmi			
Työn nimi - Arbetets titel Kuvataide & identiteetin tukeminen alakoulussa. Kirjallisuuskatsaus nuorisoikäisille suunnattujen kuvataideprojektien kautta syntyneestä suomalaisesta kirjallisuudesta vuosilta 2004–2016			
Title Visual art & supporting identity formation in elementary school. A review of literature published through visual art projects for the youth during years 2004–2016			
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Heikki Ruismäki		Aika - Datum - Month and year Maaliskuu 2017	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 111 s + 0 liites.
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p><i>Tavoitteet.</i> Aiemmissa identiteettiin liittyvissä tutkimuksissa on todettu, että ihminen kertoo ja muokkaa elämäntarinaansa saavuttaakseen identiteetin. Kerromme itsellemme ja toisille tarinoita itsestämme ja niistä tarinoista tulee minä. Narratiivinen ymmärrys itsestä kehittyy ja näkemys elämäntarinasta, menneestä ja kokemusten merkityksestä myös muuttuu ihmisen vanhetessa. Saavutettua identiteettiä kuvaa muun muassa elämys jatkuvuudesta ja samuudesta, tunne elämänsuunnasta ja siitä, että on kotonaan omassa ruumiissaan. Identiteetin saavuttaminen näkyy erityisesti valinnoissa ja sitoutumisessa. Tarinamuotoisen identiteetin avulla ihmiset myös sovittautuvat kulttuuriinsa ja suhteessa toisiinsa. Tutkimusongelmani olivat, miten kuvataideopetukseen soveltuvassa kirjamateriaalissa käsiteltiin ja tuettiin identiteettikehitystä kuvallisen ilmaisun kautta. Tarkoitukseni on rakentaa kokonaiskuva tästä aiheesta, koska mielestäni taiteellisen työskentelyn avulla on mahdollista tukea identiteettikehitystä ja hyvinvointia koulussa.</p> <p><i>Menetelmät.</i> Kyseessä on harkinnanvarainen kirjallisuuskatsaus, mutta siinä pyritään systemaattisesti kartoittamaan nuorisoikäisille suunnattujen kuvataideprojektien kautta syntynyt suomalainen kirjallisuus vuosilta 2004–2016. Pyrin lisäksi sisällönanalysoimaan kirjamateriaalia laadullisesti tutkimustehtävään liittyvän pedagogisen sovellettavuuden valossa.</p> <p><i>Tulokset ja johtopäätökset.</i> Katsauksen aineistossa painotettiin identiteetin eri osa-alueita. Identiteettiä tuettiin taidekasvatuksen, taiteellisen työskentelyn ja omasta elämästä kertomisen avulla. Taidekasvatuksen tavoitteena oli tukea identiteetin rakentamista, narratiivista ymmärrystä, kerrontaa sekä identiteettiin liittyvien asioiden käsittelyä, itsetuntemusta, kulttuuristen juurien tuntemusta, kokemusta kuulumisesta, osallisuudesta ja hyväksynnästä sekä jaettujen kokemusten, omien kokemusten merkityksen ja valintojen reflektointia. Mielestäni tutkimuksen tulokset osoittivat, että itseilmaisu ja omaelämäkerrallinen tarinallinen taidetyöskentely tukevat identiteetin rakentamista ja auttavat nuorta pohtimaan sitä, kuka hän on, mihin hän on menossa ja mihin hän kuuluu.</p>			
Avainsanat - Nyckelord taide- ja kuvataidekasvatus, identiteetti, tarinamuotoinen identiteetti, kuvataideprojekti			
Keywords arts education, visual art education, identity, narrative identity, visual art projects			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto, käyttäytymistieteet / Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		Laitos - Institution - Department Teacher Education	
Tekijä - Författare - Author Pirjo Hulmi			
Työn nimi - Arbetets titel Kuvataide & identiteetin tukeminen alakoulussa. Kirjallisuuskatsaus nuorisoikäisille suunnattujen kuvataideprojektien kautta syntyneestä suomalaisesta kirjallisuudesta vuosilta 2004–2016			
Title Visual art & supporting identity formation in elementary school. A review of literature published through visual art projects for the youth during years 2004–2016			
Oppiaine - Läroämne - Subject Education			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Heikki Ruismäki		Aika - Datum - Month and year March 2017	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 111 pp.+ 0 appendices
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p><i>Objectives.</i> According to previous research people construct life stories to achieve an identity. We tell stories about ourselves and those stories become part of me. Narrative understanding evolves and the perception of one's life story and past also changes when one grows older. Identity achievement refers to a sense of continuity and of sameness and of direction in one's life and of feeling of being at home in one's body. We can observe identity development in life choices and commitments. Individuals also come to terms with their culture and vice versa through life narrative. The research questions were: how did different art education books that were related to youth arts projects deal with identity and how did they aim to support identity development through artistic work. My goal is to construct an overall picture of this theme because in my opinion it is possible to support identity formation and well-being at school with the aid of visual art education.</p> <p><i>Methods.</i> This thesis is a systematic and discretionary review. I selected suitable youth arts projects and literature related to them that were published during last thirteen years. The book material was analysed by content analysis. I also considered how the results of the content analysis could be applied pedagogically.</p> <p><i>Results and conclusions.</i> The literature that was selected to this literature review emphasized different parts of identity. The formation of identity was supported with the aid of art education, artistic work and self-narration. The objective of art education was to support identity formation, narrative understanding, self-narration and dealing with issues related to identity, self-knowledge, knowing one's cultural background, the experience of belonging, inclusion and recognition, the reflection of shared experiences and the meaning of one's experiences and the reflection of one's choices. On the basis of the results I came to the conclusion that self-narration, self-expression and artistic work support the formation of identity and help a young person to define who one is, where one is going and where does one belong.</p>			
Avainsanat - Nyckelord taide- ja kuvataidekasvatus, identiteetti, tarinamuotoinen identiteetti, kuvataideprojektit			
Keywords arts education, visual art education, identity, narrative identity, visual art projects			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited City Centre Campus Library/Behavioural Sciences/Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN TAUSTA	3
2.1	Erik H. Erikson: Identiteetti nuoruuden kehitystehtävänä	3
2.1.1	Identiteetin muodostumisprosessi	8
2.1.2	Identiteettikriisi	13
2.1.3	Identiteettihämmennys eli roolihämmennys	14
2.2	Dan McAdams: Persoonallisuusmalli ja identiteetti	27
2.2.1	Taipumukselliset piirteet	28
2.2.2	Tyypilliset sopeutumistavat	30
2.2.3	Tarinamuotoinen identiteetti	31
2.3	Kommentteja teoreettisesta taustasta	48
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	50
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	51
4.1	Tutkimus- ja analyysimenetelmä	51
4.2	Sisällönanalyysiin valitut teokset	54
5	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA	57
5.1	Analyysin keskeisimmät tulokset	57
5.1.1	Kirjallisuuskatsauksen aineisto	57
5.1.2	Kirjamateriaalin analyysiä ja vertailua	67
5.1.3	Analyysi – 1. kysymys: identiteetin käsittely aineistossa	69
5.1.4	Analyysi – 2. kysymys: identiteettikehityksen tukeminen	78
5.2	Yhteenveto ja tulosten peilaaminen teoreettiseen taustaan	89
5.2.1	Aineistoksi valitussa kirjallisuudessa kuvatut näkemykset identiteetistä ja painotukset identiteettiin liittyen (1. kysymys)	89
5.2.2	Identiteetin tukeminen kuvallisen ilmaisun avulla aineistoksi valitussa kirjamateriaalissa (2. kysymys)	99
5.2.3	Kirjamateriaalin pedagoginen sovellettavuus	102
6	LUOTETTAVUUS	105
7	POHDINTAA	106
	LÄHTEET	109

TAULUKOT

Taulukko 1. Sisällönanalyysiin valitut kokonaisteokset ja artikkelit sekä niissä olleet identiteettiin liittyvät kohdat..... 68

Taulukko 2. Tutkimuksen tuloksia – Identiteetin tukeminen taideprojekteissa.. 90

KUVIOT

Kuvio 1. Identiteetti nuoruuden kehitystehtävänä Eriksonin psykososiaalisen kehitysteorian mukaan (Lehtinen, Kuusinen & Vauras, 2007, s. 23-27)... 11

Kuvio 2. Erik H. Eriksonin teorian kehitysvaiheet ja -tehtävät tarkemmin (Erikson, 1994, s. 94) 21

Kuvio 3. Ihmisen persoonallisuus talovertauksen avulla (Salmela-Aro, 2009, s. 129)..... 28

Johdanto

Teoreettista tietopohjaa pro gradu -tutkielmassani edustavat identiteettikehitykseen liittyvästä tutkimuksesta Erik H. Eriksonin psykososiaalinen kehitysteoria ja Dan McAdamsin tutkimukset tarinamuotoisesta identiteetistä. Eriksonin teoriassa korostuvat elämänvaiheet, tutkimuskirjallisuus määrittelee sen olevan vaiheteoria. McAdamsin tutkimuksissa yksilön identiteettiä kuvataan elämäntarinan ja narratiivisuuden näkökulmasta. Kummankin tutkijan mukaan identiteetin rakentamiseen kautta etsitään vastauksia esimerkiksi kysymyksiin, kuka minä olen, miten minusta on tullut minä, millaisena toiset minua pitävät sekä mikä minusta tulee. Narratiivisen identiteettikäsityksen mukaan kerromme toisillemme itsestämme – kokemuksista ja elämäntapahtumista – tarinoita ja niistä tarinoista tulee minä.

Yksilö etsii ja rakentaa identiteettiään muun muassa ympäristön – nuoruusiässä muuttuvien ja uusien – odotusten mukaan sekä elämän suuntaan vaikuttavien omien valintojen, sitoumusten ja hänelle tärkeiden arvojen kautta, ammatti-, poliittiseen, uskonnolliseen sekä sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin liittyen.

Tutkimukseni on harkinnanvarainen kirjallisuuskatsaus nuorisoikäisille suunnattujen kuvataideprojektien kautta syntyneestä suomalaisesta kirjallisuudesta, vuosilta 2004–2016. Valitsin tutkimusmenetelmäksi kirjallisuuskatsauksen ja sisällyönanalyysin, koska tutkimukseni tarkoituksena oli rakentaa kokonaiskuva pro gradu -tutkielmani aiheesta kokoamalla tietoa aikaisemmasta tutkimuksesta ja kuvataideprojekteista ja -työpajoista identiteettikehitykseen liittyen. Aloittaessani tutkimusta en löytänyt tarpeeksi vain koulukontekstissa toteutetuista kuvataideprojekteista julkaistua kirjamateriaalia, joten päädyin laajentamaan aineiston valitsemisen kriteerejä. Löysin muun muassa nuoriso- ja lastensuojelutyön piirissä julkaistuja kirjoja kuvataideprojekteista ja taidelähtöisistä menetelmistä.

Katsauksen aineistossa esitellään kuvataiteellisia menetelmiä, jotka muun muassa auttavat selkiyttämään omaa elämänhistoriaa ja käsitystä itsestä – elämäntarinan avulla – ja rakentamaan sitä kautta omaa identiteettiä. Mielestäni elämäntarinan hahmottamisella ja ilmaisemisella on myös eheyttävä vaikutus.

Päätin, että teen pro gradu -tutkielmani kuvataideopetuksesta, koska olen ammatiltani kuvataiteilija ja koska taideopintoni ja kuvataide auttoivat minua niin paljon aikanaan, elämän alkuun. Vaikken sitten toiminutkaan kauaa ainoastaan kuvataiteilijan ammatissa, niin taideopinnoissa sain kasvaa, olla osa mukavaa taiteilijayhteisöä ja hyvinvointini lisääntyi, taiteen ja opiskelukavereideni avulla. Kuvataiteilijuuden ja ammatti-identiteetin myötä sain jotain pysyvää elämääni ja tuo elämänvaihe loi pohjan tulevalle elämälleni.

Tutustuin voimaantumiseen liittyvään kirjallisuuteen ja sitä kautta identiteetti-temaan noin kymmenen vuotta sitten, yhden tutkimukseeni kuuluvan kirjan kautta. Uskon, että identiteettikehityksellä on suuri merkitys yksilön kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin kannalta. Mielestäni vahva minäkäsitys ja identiteetti, itsensä hyväksyminen ja arvostaminen sekä omien vahvuuksien ja voimavarojen löytäminen auttavat ihmistä selviytymään ja kasvamaan itseksensä.

Tutkimukseni tavoitteena on vastata kysymyksiin, miten kuvataideopetukseen soveltuvassa vuosina 2004–2016 julkaistussa suomalaisessa kirjallisuudessa käsitellään nuoruusaikaan kuuluvaa identiteettikehitystä ja millä tavoin kirjamateriaalissa on tuettu identiteetin rakentamista kuvallisen ilmaisun kautta? Pysin lisäksi sisällönanalysoimaan kirjamateriaalia laadullisesti tutkimustehtävään liittyvän pedagogisen sovellettavuuden valossa. Kuvataideopetuksen avulla on mahdollista tukea identiteettiä ja hyvinvointia koulussa tavoilla, joita kannattaa tuoda esille ja joista on hyötyä luokanopettajan tehtävässä. Kuvataiteen tunneilla voi luonnostella kuvaa itsestä, pohtia oman elämän kannalta tärkeitä valintoja ja sitä, mitä valinnoillaan elämässään tavoittelee. Mielestäni yksilöllä on monta ”mahdollista tulevaisuutta”, joista valita ja joita kohti kulkea. On tärkeää niin sanotusti löytää itsensä, löytää voimansa ja uskoa omiin mahdollisuuksiinsa.

.

2 Teoreettinen tausta

”Identiteetin käsite viittaa ihmisen psyykkiseen rakenteeseen, jonka perusteella yksilö voi vastata kysymykseen ’Kuka (mitä, millainen) minä olen?’ ” (Lehtinen, Kuusinen & Vauras 2007, s. 26.) Erik H. Eriksonin mukaan identiteetin kehitysvaiheessa nuori taistelee saavuttaakseen tunteen identiteetistä ja jatkuvuudesta sen suhteen, kuka hän on. Eriksonin psykososiaalisessa kehitysteoriassa identiteetin saavuttamisen, nuoruuden elämänvaiheen kehitystehtävän, ”vastakohta” on roolihämmennys, jota kuvaa tunne jatkuvuuden ja elämän suunnan puuttumisesta. ”Erikson’s stage of development in which the person struggles to establish a sense of identity, or continuity as to who he or she is, as opposed to being without a sense of continuity or direction.” (Pervin, 2003, s. 217.)

2.1 Erik H. Erikson: Identiteetti nuoruuden kehitystehtävänä

Erik H. Eriksonin vaiheittaisen kehitysteorian mukaan nuoruusiän tärkein kehitystehtävä on identiteetin löytäminen (Lehtinen ym. 2007, 25). Luin ensimmäisen kerran identiteettikehityksestä ja Erik H. Eriksonin teoriasta kasvatustieteen opinnoissa, kun aloitin opintoni luokanopettajankoulutuksessa. Kasvatuspsykologiaa käsittelevän kurssin pakollisessa kirjallisuudessa esiteltiin Eriksonin kehitysteoria minäelämästä koskevan tutkimuksen kulmakivenä (Lehtinen ym. 2007, 28).

Aikaisemmat opintoni sosiologiasta ovat muun aikaisemmin osaamiseni ohella auttaneet myös minua ymmärtämään tutkimusta identiteetistä. Avoimen yliopiston sosiaalipsykologian kurssilta jäi mieleeni muun muassa Erving Goffmanin näkemys yhteiskunnasta ihmisen sosiaalisen elämän kehyksenä. Tämä käsite kehiksestä palasi mieleeni, kun luin Erik H. Eriksonin kuvausta ideologisesta sitoutumisesta vakiintumisesta ja siitä, miten kulttuuri ja yhteiskunta, tukee nuorta esittelemällä ideaaleja eri ideologioiden tyyppinä sekä tarjoamalla maantieteellishistoriallisen maailmankuvan nuoren identiteetin kehikseksi (Erikson 1994, 187-188).

Lisäksi sosiologian peruskurssin kurssikirjallisuuteen kuului Anthony Giddensin teos *Sociology*. Sosiologian opiskelusta oli kuitenkin jo niin pitkä aika, että kerta- sin Giddensin kirjan antia ja sitä, miten kirjassa käsitellään identiteettiaihetta. Giddens esittelee identiteettiin liittyvistä tutkijoista mm. Richard Jenkinsin, em. Erving Goffmanin, Judith Butlerin, Bhikhu Parekhin ja Amartya Senin.

Giddensin tiivistys identiteetistä on samanlainen kuin se, jonka kuvasin tämän tutkimuksen luvun 2 alussa. Identiteetti-käsitteen avulla yksilön on mahdollista määritellä, kuka olen ja keitä muut ovat. Giddens kuitenkin jakaa identiteetin hie- man erilaisiin osiin kuin tähän tutkimukseen valitut tutkijat. Giddensin mukaan identiteetti on aina osin yksilöllinen, osin kollektiivinen tai sosiaalinen, esimerkiksi ryhmäidentiteetti sekä osin ruumiillistunut (*embodied*). Giddens täydentää kuva- ustaan ruumiillistumisen osalta muun muassa Erving Goffmanin tutkimuksilla vammaisten ihmisten identiteetistä. Lisäksi Giddens tarkentaa määritelmää jaka- malla identiteetin primäärisiin identiteetteihin, joita ovat esimerkiksi sukupuoli- ja etninen identiteetti, jotka rakentuvat jo varhaisessa vaiheessa, ja sekundäärisiin identiteetteihin, jotka rakentuvat edellisten päälle ja sisältävät yksilön sosiaaliset roolit ja statukset. (Giddens 2009, 257.)

Sukupuoli-identiteettiin liittyvän tutkimuksen osalta Giddens viittaa Judith Butlerin (1990) tutkimuksiin, joissa korostetaan (Giddensin 2009, 255 mukaan) sukupuoli- lisuuden performatiivisuutta ja väitetään, että sukupuoli-identiteetti saavutetaan sen jatkuvan esittämisen (*performance*) kautta. Monikulttuuriseen identiteettiin liittyen Giddensin toteaa kannattavansa kulttuurista pluralismia, jolla tarkoitetaan sitä, että etnisten kulttuurien tunnustetaan olevan sekä erillisiä että osa yhteis- kuntaa (*distinct but equal*). Giddens kuvaa monikulttuurisuutta lisäksi Bhikhu Pa- rekhin avulla muun muassa vähemmistöjen asemaan liittyen ja Amartya Senin tutkimusten avulla. Amartya Sen puhuu (Giddensin 2009, 644 mukaan) identitee- tin ns. moniulotteisuuden puolesta ja väittää, että ihmistä ei määritä vain yhteen tai tiettyyn ”identiteettiryhmään” kuuluminen. Ammatillisen identiteetin osalta Gid- dens on samoilla linjoilla kuin Erikson ja korostaa ammatillisen identiteetin tär- keyttä, koska työ lisää tunnetta sosiaalisen identiteetin vakaudesta (Giddens 2009, 924). Eriksonin mukaan ammatillisen identiteetin puuttuminen on nuorelle haitallisinta. (Erikson 1994, 132).

Ihmisen kehitystä ja hänen sosiaalistumistaan yhteiskunnan jäseneksi voi siis ymmärtää monen eri teorian avulla. Sosiologia vain korostaa yhteiskuntaa ja psykologia yksilöllistä kehitystä, mistä johtuen kasvatus- tai kehityopsykologinen näkökulma on sopiva tähän tutkimukseen. Tutustuin myös suomalaisten tutkijoiden tutkimuksiin, kun aloin kirjoittaa pro gradu –tutkielmani teoreettista taustaa ja luin esimerkiksi tohtoriksi väitelleen Päivi Fadjukoffin tutkimuksia. Valitsin edellä esitetyistä syistä tämän tutkimuksen teoreettiseksi tietoperustaksi kehityopsykologian edustajan Erik H. Eriksonin psykososiaalisen kehitysteorian ja persoonallisuuspsykologian edustajan Dan McAdamsin persoonallisuusmallin. Aloitan kuvaukseni Eriksonin tutkimuksista. Kerron ensin kehitysteoriasta yleisesti, ja sitten identifikaatioista ja näiden jälkeen nuoruuden elämänvaiheen alkamisesta sekä identiteetin muodostumisen prosessista. Sitten määrittelen identiteettikriisiä sekaannusten välttämiseksi sekä kirjoitan identiteettikehitykseen liittyvistä vaikeuksista ja roolihämmennyksestä. Viittaan teoreettisessa taustassa ja muissakin kohdin Eriksonin kirja *Identity: Youth and Crisis* aikaisempaankin, vuonna 1968 julkaistuun, painokseen, koska tutustuin siihen ennen vuoden 1994 painosta ja koska muutoin liian suuri osa identiteettikehitykseen liittyvään kirjallisuuteen perehtymiseen käytetystä ajasta menisi hukkaan.

Erik. H Eriksonin teoria kuvaa ihmisen yksilöllisyyttä, minän kehittymistä ja muutosta, kahdeksan kehitysvaiheen kautta. Kehitys on Eriksonille ”sosiaalinen ja dialektinen prosessi, jonka luonne määräytyy yksilön tarpeiden ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen mukaan.” Eriksonin teoriassa jokaiseen elämänvaiheeseen kuuluu tietty psykososiaalinen kriisi. Tiettyä kehitysvaihetta kuvaa tietty kehitystehtävä. Kehitystehtävän ratkaiseminen ja ”lopputulos muovaavat kehityksen suuntaa, persoonallisuuden rakennetta ja yksilön käsitystä itsestään.” Kehitystuloksia Erikson kuvaa vastakohtaparien, myönteinen ja kielteinen kehitystulos, avulla. (Lehtinen ym. 2007, 22-23.) Identiteetin saavuttaminen ja yleisesti meneillään olevan vaiheen myönteisen kehitystuloksen saavuttaminen kertovat edellisten kehitystehtävien menestyksekkäästä täyttämisestä. Erikson korostaa, että kriisi johtaa nimityksestään huolimatta kasvuun ja että siihen sisältyy energiaa. Kriisi tai kehitystehtävä kuuluu lisäksi nuoruuteen, joten tehtävän ratkaisemista pitää tavoitella eikä valintojen tekemisen ja sitoutumisen edessä kannata lamaantua (Erikson 1968, 163).

Siirryn nyt Eriksonin kahdeksan vaiheisen teorian rakenteen kuvailun jälkeen kertomaan tarkemmin hänen tutkimuksistaan lapsuuden identifikaatioihin ja nuoruuden elämänvaiheeseen siirtymiseen liittyen, mutta täydennän edellistä sen verran, että Eriksonin näkemys identiteetistä on psykoanalyttinen (Erikson 1994, 9). Huomionarvoista on sekin, että hän ensimmäinen kirjansa liittyen hänen tutkimuksiinsa identiteetistä ja kehitysteoriaansa on julkaistu jo vuonna 1950.

Eriksonin mukaan lapsuusaika loppuu, kun lapsi on tavoittanut aloitteellisen suhteen ”taitojen ja välineiden maailmaan” ja kun puberteetti on alkamassa (Erikson 1985, 261). Nuori siirtyy lapsuudesta tähän seuraavaan elämänvaiheeseen biologisen kypsymisen, puberteetin alkamisen, psyykkisen kehityksen sekä sosiaalisen ympäristön uusien odotusten myötä. Yksilön ja ympäristön odotusten muuttuminen tuovat esiin identiteetin kehittymisen elinikäisen prosessin. Ympäristö eli konteksti myös muokkaa yksilön persoonallisuutta ja identiteettiä, ihminen elää tietyssä aikana ja tietyssä sosiaalisessa ympäristössä. Kehitys tapahtuu siis tietyssä kontekstissa. Kasvu ympäristön lisäksi tärkeät ja läheiset ihmiset vaikuttavat eniten nuoren kehitykseen. (Lehtinen ym. 2007, 25-27.)

Erikson aloittaa osion identiteetin muodostumisesta kertomalla, mihin hän perustaa näkemyksensä. Erikson perustaa näkemyksensä identiteetin rakentumisesta siis työkokemukseensa ja pitkittäistutkimuksiin. (Erikson 1994, 155.)

Nuoruusprosessi on Eriksonin mukaan valmis, kun aikaisemmat identifikaatiot on yhdistetty uudeksi identifikaatioksi. Uusi identifikaatio, identiteetti, kehittyy vuorovaikutuksessa mm. nuoren toimiessa vertaistensa joukossa sekä keskinäisen kilpailun ja sosiaalistumisen kautta. Uudet identifikaatiot, samastumiset, pakottavat nuoren tekemään valintoja ja päätöksiä, jotka johtavat pitkäaikaisiin sitoumuksiin. Eriksonin mukaan nuoruutta, välivaihetta lapsuuden ja aikuisuuden välillä, luonnehtii kypsymättömyys ja pikkuvanhuus. (Erikson 1994, 155-156.)

Seuraavana Erikson selittää moratorioksi kutsumaansa jaksoa. Moratoriolla tarkoitetaan psykologian sanaston mukaan selvittely- tai etsintävaihetta (Helsingin yliopiston Avoin yliopisto, 2010). Psykoanalyttisessä teoriassa ihmisen kehitykseen kuuluu tämä psykoseksuaalinen moratorio, eli selvittely- tai etsintävaihe,

jolloin nuori voi kouluttautua kulttuurinsa asettamissa rajoissa, ennen parisuhdetta ja vanhemmuutta. Psykoanalyttisen käsityksen mukaan nuoruusikäinen on vielä liian kehittymätön intiimeihin suhteisiin ja vanhemmuuteen. Tämän psykososiaalisen moratorion aikana nuori löytää roolikokeilujen kautta oman paikkansa elämässä. Moratoriota kuvaavassa kohdassa Erikson korostaa myös hyväksynnän merkitystä. Hyväksyntä on oleellisen tärkeää nuoren identiteetin rakentumisen kannalta. (Erikson 1994, 156.) Erikson ei tarkoita hyväksynnällä ainoastaan nuoren saavutusten huomioimista vaan nuoren hyväksymistä ja tunnistamista yksilönä. On tärkeää, että nuori kokee, että hänellä on tehtävä ja status ja että hänen kasvullaan ja muutoksellaan on merkitys hänelle läheisille ihmisille ja yhteisölle. (Erikson 1968, 156.)

Moratorio on Eriksonin mukaan kuin aikalisä nuorelle, joka ei ole vielä valmis kohtaamaan velvollisuuksia liittyen seksuaalisuuteen, vanhemmuuteen ja työhön sekä aikuisuuteen kuuluvia sitoumuksia. Eriksonin mukaan selvittely- tai etsintävaiheeseen kuuluu leikillisyyys ja lisäksi se, että yhteisö suhtautuu nuoreen valikoiden sallivasti ja että vaihe päättyy sitoutumiseen. Lisäksi Erikson väittää, että yhteiskunta aina mahdollistaa nuorille jäsenilleen tietyn moratorion. (Erikson 1994, 157.)

Erikson kysyy, kuvattuaan lapsuuden identifikaatioiden rakentumista, onko identiteetti vain aikaisempien identifikaatioiden summa. "Is identity, then the mere sum of earlier identifications, or is it the mere sum of earlier identifications, or is it merely an additional set of identifications?" (Erikson 1994, 158.)

Eriksonin mielestä identifikaatioiden "käytettävyys" identiteettikehityksessä on rajallinen, koska vanhempien edustamiin rooleihin ja kykyihin samaistutaan niin varhaisessa vaiheessa, lapsen tasolla. Lisäksi hän kuvaa samassa kohtaa tutkimustaan niin, että psykoterapiassa pyritään korvaamaan patologiset ja liialliset identifikaatiot suotuisammilla. "The limited usefulness of the mechanism of identification becomes obvious at once if we consider the fact that none of the identifications of childhood (which in our patients stand out in such morbid elaboration and mutual contradiction) could, if merely added up, result in a functioning personality." (Erikson 1994, 158.)

Myöhemmin lapsuudessa roolimalleja on enemmän, koska perhe on laajempi yksikkö kuin vain pelkät vanhemmat. Erikson mainitsee myös roolien hierarkian. Roolien, läheisten ihmisten mallin, avulla lapselle alkaa rakentua käsitys odotuksista eli siitä, millainen hänestä tulee vanhetessaan. Odotusten merkitykseen vaikuttaa sekin, millaisessa asemassa mallina toimiva ihminen tuossa hierarkiassa on esim. se, onko roolimalli sisarus, isovanhempi vai joku muu perheeseen kuuluva. Erikson väittää vielä moratoriosta kertovan osionsa lopuksi, että moratorio voi loppua myös huonosti. Nuori voi tässä kokeilujen vaiheessa päätyä sosiaaliseen lokeroon, jos hänet esim. määritellään liian aikaisin. (Erikson 1994, 158-159.)

2.1.1 Identiteetin muodostumisprosessi

Eriksonin mukaan identiteetin kehittyminen alkaa, kun identifikaatio ei ole enää riittävä (Erikson, 1994, s. 159).

"Identity formation, finally, begins where the usefulness of identification ends" (Erikson, 1994, s. 159).

Biologisen ja psyykkisen kehityksen sekä kulttuuri- ja sosiaalisen ympäristön uusien odotusten ja vaatimusten johdosta nuori alkaa siis rakentaa "uutta minää" ja prosessin aikana yksilön aiemmat lapsuusiän minäelämykset ja identifikaatiot järjestyvät uudeksi synteeksi. Erikson korostaa erityisesti läheisten ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa olemisen ja heidän osoittamansa hyväksynnän merkitystä identiteetti-kehitykselle. Nuorelle on ensisijaisen tärkeää, että uusi minä on sopu-soinnussa ympäristön odotusten kanssa. (Lehtinen ym. 2007, 26.) Synteesi on riippuvainen yhteisön määrittelystä, hyväksynnästä. Nuoren yksilön on myös itse hyväksyttävä yhteisönsä ja pyydettävä sen tunnustusta pyrkiessään liittymään sen jäseneksi uudelle tavalla. (Erikson 1994, 159-160.)

Identiteetin kehityksen kannalta on oleellista myös siis se, miten nuoren ja yhteisön käsitys hänestä kohtaavat. Yhteisö saattaa myös ehdottaa, että yksilö muuttuisi ja muokkaisi persoonaansa vastaamaan odotuksia. Nuori tietysti muuttuu muutoinkin etsiessään identiteettiään, kehityksen aikana. Hän muun muassa tör-

mää kehittyessään siihen, että hänen käsityksensä omaan identiteettiin liittyvästä varmuudesta ja vakaudesta ei ole todellinen. (Erikson 1994, 160.) Tämä johtuu varmastikin itsereflektion parantumisesta ja siitä, että tulkinta itsestä ja ympäristön odotuksista muuttuu. Mielestäni Erikson väittää, että odotusten täyttämiseen liittyy yhteisön hyväksyntä ja palkitsevuus eli se, mitä yhteisö pitää tavoiteltavana toimintana ja yleensäkin arvokkaana.

Katkokset (discontinuities) voivat johtaa kriisiin. Lapselle tai nuorelle on sallittava eri kehitysvaiheisiin liittyvien odotusten ja arvojen yhdistäminen sekä se, että odotuksiin sopeutuu vähitellen. Erikson ehdottaa ratkaisuksi, että esim. poika saa olla sekä iso että vielä pieni poika samanaikaisesti. (Erikson 1994, 158-159.)

Yhteisö tukee identiteetin kehittymistä, kun se antaa nuoren rakentaa elämänsuunnitelmaansa (life plan) ja kun nuori saa yhteisössä (perhe, naapurusto ja koulu) elämisen kautta mallin eri elämänvaiheisiin liittyvistä rooleista. Aikaisempi käsitys nykyhetkeen ja tulevaisuuteen liittyvistä odotuksista vahvistuvat identiteettikehityksen aikana ja odotuksiin vastaamisen avulla on mahdollista sovittautua ja sopia yhteisöön. Odotuksista tulee osa identiteettiä. (Erikson 1994, 161.)

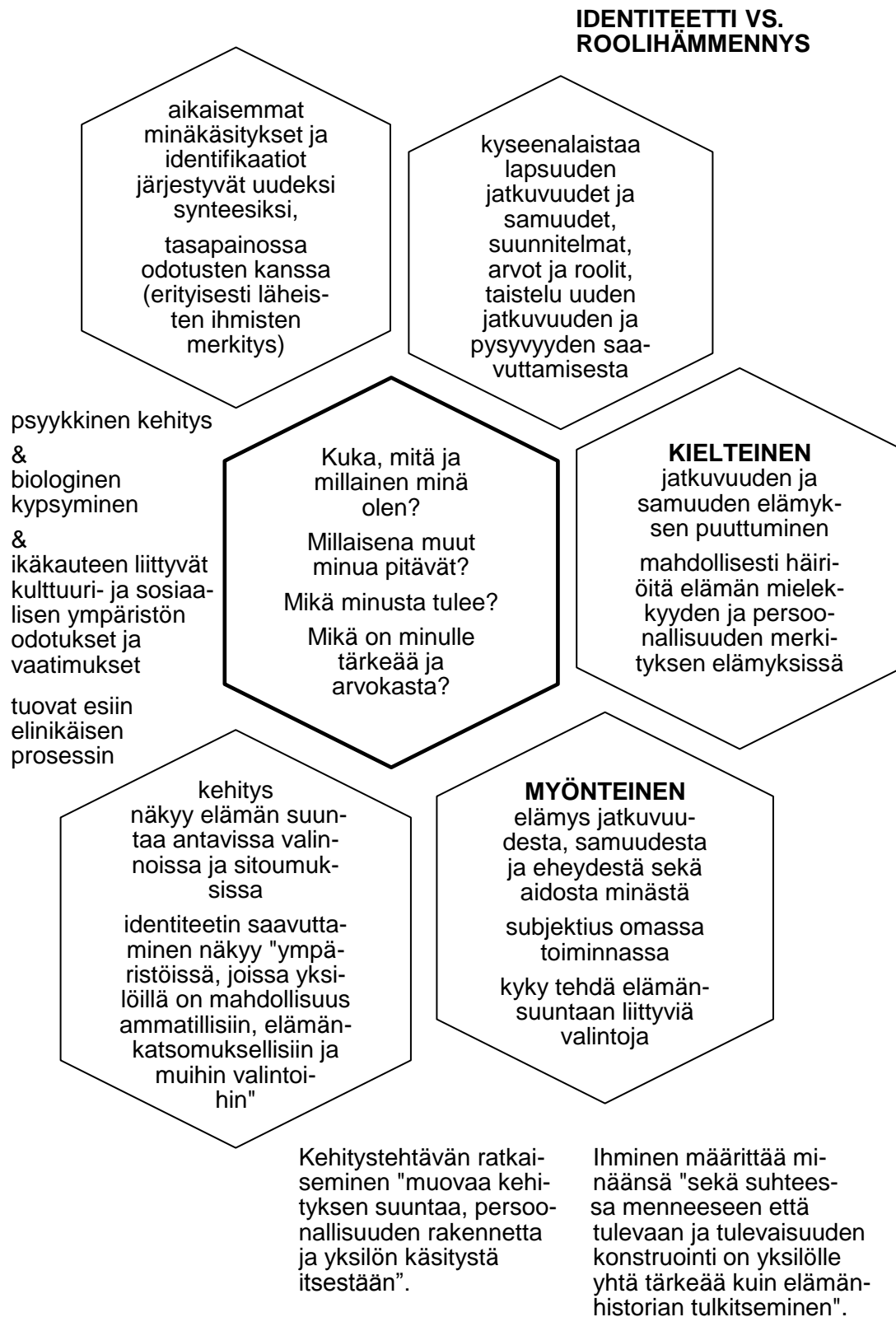
Erikson kuvaa identiteettikehitystä myös puhumaan oppimisen kannalta. Lapsi on puhumaan oppimisen jälkeen kielen, eikä tarpeita ilmentävien eleiden, kautta osa maailmaa. Lapsi kommunikoi tavoitteistaan ja kertoo tahdostaan nyt puhumalla. Erikson kuvaa tätä kehitystä autonomian ja yksilöllisyyden ymmärtämisen avulla. (Erikson 1994, 161.) Eriksonin mukaan identiteettikehitykseen vaikuttaa ensinnäkin se, että lapsi luo puheen kehittyessä tietyn puhetyylin ja lisäksi se, miten hänelle puhutaan vaikuttaa identiteetin muotoutumiseen. Eriksonin sanoin, lapsesta tulee se, joka puhuu ja jolle puhutaan tietyllä tavalla, "one who speaks and is spoken to in such-and-such a way". (Erikson 1994, 162.) Puheen kehityksen lisäksi Erikson kuvaa sitä, miten identiteettikehitykseen vaikuttavat lapsen tai nuoren ominaisuudet (esim. älykyys, ulkonäkö ja luonne) ja se, miten hän vertailee itseään ja miten häntä verrataan toisiin. Lapsi tai nuori joutuu lisäksi ehkä arvioimaan uudelleen aikaisempia käsityksiään identiteetistään (crystallizations on identity), aikaisempia ratkaisujaan, palkitsevuutta (rewards) ja mahdollisuuks-

siaan, kun vietit sekä henkiset kyvyt kehittyvät ja kun lapsi kohtaa uusia ja ehkä ristiriitaisia vaatimuksia. (Erikson 1994, 162.)

Kehittyessään lapsi rakentaa uudelleen ja kokoaa itseään. Eriksonin mukaan nuori pyrkii yhdistämään annetut seikat, tarpeet, kyvyt, identifikaatiot, puolustusmekanismit, sublimaatiot ja roolit. (Erikson 1994, 163.)

"It is a configuration gradually intergrating constitutional givens, idiosyncratic libidinal needs, favored capacities, significant identifications, effective defenses, successful sublimations, and consistent roles" (Erikson, 1994, s. 163).

Nuoruusikä on siis Eriksonin mukaan kriisi, mutta samalla se tuo mukanaan uutta energiaa ja mahdollisuuksia. Identiteetin rakentaminen sen eri elementeistä ei ole helppo tehtävä, vaan viimeisen vaiheen aikana nuori saattaa kärsiä rooli-hämmennyksestä (confusion on roles). Roolihämmennys on kuitenkin myös vain sosiaalista leikkiä. Kokeilut ja itsehavainnointi kuuluvat kehitykseen. Identiteetti-kehityksen takia nuoruuden kokeilut kannattaa kuitenkin jossain määrin sallia, kuten edellä mainittiinkin. (Erikson 1994, 163-164.)

Kuvio 1. Identiteetti nuoruuden kehitystehtävänä Eriksonin psykososiaalista kehitysteoriaa mukaillen (Lehtinen, Kuusinen & Vauras 2007, 23-27)

Tiivistelmä Eriksonin kehitysteoriasta

Myönteisen kehitystuloksen (ks. kuvio 1), eli kyseenalaistamisen ja kokeilujen avulla saavutetun identiteetin, johdosta nuori saavuttaa tunteen itsen samuudesta ja jatkuvuudesta. Nuori tietää ”vaihtuvissakin tilanteissa, kuka, millainen ja mitä hän on”. Myönteistä kehitystulosta, identiteetin saavuttamista sen eri osa-alueilla, kuvaa tunne itsensä löytämisestä, elämys aidosta minästä sekä subjektiivesta omassa toiminnassa eli omassa elämässä sekä tunne eheydestä, jossa lapsuus ja mahdolliseksi ajateltu tulevaisuus yhdistyvät jatkumoksi. Lisäksi myönteistä kehitystulosta, saavutettua identiteettiä kuvaa tunne elämän suunnasta. Nuori tai nuori aikuinen kykenee tekemään valintoja omassa elämässään ja sitoutumaan haluamiinsa asioihin. (Lehtinen ym. 2007, 25-26.)

Eriksonin omin sanoin, saavutettua identiteettiä kuvaa psykososiaalinen hyvinvointi sekä tunne siitä, että on kotona omassa ruumiissaan, tieto elämän suunnasta ja varmuus itselle tärkeiden ihmisten hyväksynnästä (Erikson 1994, 165).

"An optimal sense of identity, on the other hand, is experienced merely as a sense of psychological well-being. Its most obvious concomitants are a feeling of being at home in one's body, a sense of 'knowing where one is going,' and an inner assuredness of anticipated recognition from those who count." (Erikson 1994, 165.)

Nuori vertaa Eriksonin mukaan käsitystä itsestään erityisesti toisten nuorten käsityksiin hänestä. Hänelle on tärkeää, että käsitys itsestä on tasapainossa edellä mainittujen ympäristön käsitysten ja odotusten kanssa. Nuori lisäksi pohtii, miten hän yhdistäisi aikaisemmat roolinsa ja kykynsä ammatilliseksi minäksi. Rakentessaan uutta synteesiä nuori kyseenalaistaa lapsuuden jatkuvuudet sekä samuudet, taistelee uudesta jatkuvuudesta ja pysyvyydestä. (Erikson 1985, 261.)

Uusi synteesi tai integraatio on enemmän kuin aikaisempien identifikaatioiden summa (Erikson 1985, 261). Uusi synteesi sisältää yksilön annetut ominaisuudet (esim. sukupuoli, ulkonäkö), tarpeet, kyvyt, merkittävät identifikaatiot, tehokkaat puolustusmekanismit, menestyksekkäät sublimaatiot ja roolit (Erikson 1968, 163).

Identiteetin muotoutumisprosessin lopputulokseen vaikuttaa Eriksonin psykososiaalisen kehitysteorian mukaan siis eniten nuoren välittömän kasvuympäristön odotukset ja sen tarjoama esimerkki. Vanhemmat toimivat roolimalleina lapsilleen ja heidän hyväksyntänsä on hyvin tärkeä. Eriksonin teoriassa perheeseen kuuluu ydinperheen lisäksi muutkin sukulaiset. Esimerkiksi isovanhemmat ovat nuorille malli elämänkaareen liittyvistä vaiheista ja muutoksista sekä siitä, millaisia he tulevat olemaan vanhetessaan. Erikson kertoo ympäristön odotuksista lisäksi, että niiden muuttumisella voi olla myös negatiivisia vaikutuksia nuoruudessa. Epäyhtenäiset ja ristiriitaiset odotukset saattavat aiheuttaa kriisin yksilön elämässä. Yksilön pitäisi pystyä sopeutumaan muuttuviin odotuksiin vähitellen. (Erikson 1968, 158-161.)

Kielteinen kehitystulos (ks. kuvio 1), kehitystehtävän ratkaisematta jättäminen, johtaa Eriksonin mukaan roolihämmennykseen. Yksilö ei koe tuntevansa itseään ja hänellä on vierauden kokemuksia. Lisäksi hän on kykenemätön tekemään elämäänsä ja sen suuntaan liittyviä valintoja. Roolihämmennys johtaa jatkuvuuden ja samuuden elämysten puuttumiseen ja aiheuttaa mahdollisesti häiriöitä elämän mielekkyyden sekä persoonallisuuden merkityksen elämyksissä. (Lehtinen ym. 2007, 25.) Ammatillisen identiteetin puuttuminen on Eriksonin mielestä nuorelle haitallisinta. (Erikson 1968, 132).

Identiteetin saavuttaminen näkyy ja sitä voi havainnoida yksilön valinnoissa, elämän eri alueilla, joita ovat mm. koulutus, työelämä, harrastukset ja sosiaaliset suhteet. Kehitys näkyy myös sitoutumisena itselle tärkeisiin eettisiin arvoihin ja päämääriin. (Lehtinen ym. 2007, 27.) Yksilön tekemät valinnat ja päätökset johtavat Eriksonin mukaan koko elämänpituisiin sitoumuksiin (Erikson 1994, 155-156).

2.1.2 Identiteettikriisi

Tässä kohtaa tutkimusta on varmasti tarpeen määritellä myös identiteettikriisi alkuperäislähteen, eli Erik H. Eriksonin *Identity: Youth and Crisis* -kirjan, vuoden 1994 painoksen, avulla. Nimityksestä voi saada muuten sen käsityksen, että se vastaa käsitettä roolihämmennys, vaikka sillä tarkoitetaan vain eri ikäkausiin eli jokaiseen kahdeksaan ihmiselämän kehitysvaiheeseen kuuluvaa tiettyä kehitys-

tehtävää. Erikson kertoo kirjansa johdannossa, että käsitettä identiteetikriisi käytettiin ensimmäisen kerran toisen maailmansodan aikana Amerikassa, kuntoutuslinikalla nimeltään Mt. Zion Veteran's Rehabilitation Clinic, jossa hoidossa olleet sodasta palanneet kärsivät siitä, että he olivat menettäneet tunteen itsen samuudesta ja historiallisesta jatkuvuudesta. Erikson on tulkinnut eräiden sen jälkeen tutkimiensä nuorten kärsivän samasta hämmennyksestä ja hänen mukaansa käsite roolihämmennys on diagnostisesti ja hoidon kannalta merkittävä. Nykyään hän tulkitsee tällaisen ennen häiriöksi määritellyn tilan, roolihämmennyksen, olevan normatiivinen kriisi ja siten vaihe, joka kuuluu kehitykseen. "And as has always been the case in the history of psychoanalytic psychiatry, what was first recognized as the common dynamic pattern of a group of severe disturbances (such as hysterias of the turn of the century) revealed itself later to be a pathological aggravation, an undue prolongation of, or a regression to, a normative crisis 'belonging' to a particular stage of individual development." (Erikson 1994, 16-18.) Normaalisti edenneeseen kehitykseen siis kuuluu tietty kehityksellinen kriisi eli kehitystehtävä. Eriksonin kehitysteoriassa nuoruuden kehitystehtävä on identiteetin saavuttaminen. Kriisin, kehitystehtävän, ratkaisemisen edessä ei pidä lamaantua (Erikson 1968, 163). On tärkeää tehdä valintoja oman elämän ja sen suunnan suhteen ja sitoutua omiin tavoitteisiin

"As a subjective sense of an invigorating sameness and continuity, what I would call a sense of identity seems to me best described by William James in a letter to his wife: A man's character is discernible in the mental or moral attitude in which, when it came upon him, he felt himself most deeply and intensely active and alive. At such moments there is a voice inside which speaks and says: 'This is the real me!' (Erikson, 1994, s. 19.)

2.1.3 Identiteettihämmennys eli roolihämmennys

Erikson lainasi jo vuoden 1968 painoksessaan kirjastaan "Identity: Youth and Crisis" kirjailija Arthur Millerin sanoja kuvatessaan roolihämmennystä. Siinä missä edellisessä alaluvussa oleva sitaatti todellisen minän löytämisestä oli hyvä tiivistelmä identiteetin saavuttamisesta (identity achievement), on tämä seuraava Arthur Millerin kirjasta taasen hyvä kuvaus roolihämmennyksestä tai identiteettihämmennyksestä (identity confusion), nuoruuden kehitystehtävän kielteisestä tuloksesta.

"For the moment, we will accept Biff's formulation in Arthur Miller's Death of a Salesman: 'I just can't take hold, Mom, I can't take hold of some kind of a life' " (Erikson 1968, 131).

En aloita kuvaustani identiteettihämmennyksestä eli roolihämmennyksestä aivan lähteen oikeasta kohdasta, vaan kirjoitan johdannoksi Eriksonin muita havaintoja roolihämmennyksestä liittyen nuorten standardisointiin Amerikassa ja ammatillisen identiteetin puuttumisen ongelmallisuuteen. Erikson kertoo, että Amerikassa nuorten standardisoinnin myötä nuoria on ikään kuin pakotettu sopimaan tiettyihin rooleihin ja se on johtanut mm. pakenemiseen, opiskelun keskeyttämiseen, työnteon lopettamiseen ja ulkona oleskeluun öiseen aikaan. Päähän taputtelu ja välinpitämättömyys yhteiskunnan puolelta eivät autta silloin muun muassa identiteettiään etsivää nuorta, vaan nuori tarvitsee diagnoosin ja oikeanlaista hoitoa. (Erikson 1994, 131-132.)

Erikson korosti, kuten jo aikaisemmin mainittiin, että nuorille on sallittava moratorium eli aikaa selvittää identiteettiään ja että liian aikainen määrittely saattaa johtaa lokeroitumiseen. "It is clear, however, that any experimentation with identity images means also to play with the inner fire of emotions and drives and to risk the outer danger of ending up in a social 'pocket' from which there is no return. Then the moratorium has failed; the individual is defined too early, and he has committed himself because circumstances or, indeed authorities have committed him." (Erikson 1994, 158.)

Erikson kuvaa samassa kohtaa eli luvussaan elämänkaaresta ja nuoruudesta myös, miten ammatti-identiteetin puuttuminen on ongelmallisin asia identiteetti-kehityksen kannalta ja miten nuoret saattavat puolustaa minäänsä identiteetin puuttumisesta johtuen yli-identifioitumalla sankareihin (heroes of cliques and crowds) tai selvittää identiteettiään rakastumisen ja seurustelusuhteessa tapahtuvan projisoinnin ja reflektoinnin avulla. Eriksonin mukaan identiteettiä saatetaan etsiä myös itsetuhoisin keinoin ja siihen saattaa liittyä stereotyyppistä ajattelua, julmaa ja syrjivää käyttäytymistä sekä klikkien muodostamista. Eriksonin mielestä stereotyyppinen ajattelu on keino selvittää identiteetin puuttumisesta vaiheessa, jossa nuori yrittää samanaikaisesti sopeutua muuttumiseensa ja selvittää keskenään ristiriidassa olevista mahdollisuuksista ja valinnoista. (Erikson 1994, 132-

133.) Peruskouluikäiset ja sitä vanhemmat nuoret ovat varmastikin julmia toisiaan kohtaan johtuen muun muassa kesken olevasta moraalikehityksestään. Väitettä syrjimisestä tavallisuudesta tukee sekin, että kiusaamista on todistettu kouluissa paljon. Ennakkoluuloihin liittyen kannattaa tässä kohden huomauttaa, että suvaitsevainen pitää olla, mutta suvaitsemattomuutta ei pidä suvaita.

Vakava ja akuutti identiteettihämmennys

Erikson on tutkimuksissaan verrannut tavallista ja poikkeavaa identiteettiä kuvatakseen normaalia identiteettikehitystä ja siitä syystä tässäkin tutkimuksessa on tärkeää selittää identiteettikehityksen kielteistä kehitystulosta, eli roolihämmennystä. Erikson aloittaa akuutin ja vakavan roolihämmennyksen määrittelyn kuvaamalla hänen hoidossaan olleita potilaita ja heidän terapiaansa. Akuutin roolihämmennyksen hoidon alussa potilas vastustaa Eriksonin mukaan vuorovaikutusta. Potilaan on muun muassa terapian onnistumiseksi ensin uskottava, että terapeutti hyväksyy sen, että potilaan negatiivinen identiteetti on todellinen ja että terapeutti ymmärtää häntä ja pitää hänestä. Osa akuutista roolihämmennyksestä kärsivistä tarvitsee sairaalahoitoa. Näin ehkä siksi, että Eriksonin kertoo nuorten potilaidensa olleen muun muassa väkivaltaisia, masentuneita sekä vetäytyviä ja että he olivat usein käyttäytyneet rikollisella tavalla. (Erikson 1994, 215, 17.) Ymmärsin akuutista ja vakavasta identiteetti- tai roolihämmennyksestä lukemani perusteella, että vakava identiteettihämmennys alkaisi akuutilla vaiheella ja että Erikson viittaa niillä suunnilleen samaan asiaan.

Otsakkeen ”3. Pathographic: The Clinical Picture of Severe Identity Confusion” alla Erikson kuvaa tätä häiriötä, josta johtuen nuoret ihmiset eivät pysty saavuttamaan yhteiskunnan tarjoamaa työuraa tai luomaan ja ylläpitämään em. moratoriota eli selvittely- tai etsintävaihetta, vaan tarvitsevat ulkopuolisten auktoriteettien apua ja puuttumista selvittääkseen vaiheesta. Erikson kuvaa tässä kohtaa tavoitetaan luoda diagnostiikkaa identiteettihämmennyksestä, joka hänen mukaansa on kehityksellinen häiriö ja joka alkaa akuutilla vaiheella. Tätä osuutta tutkimuksesta lukiessaan kannattaa huomioida, ettei tutkielman kirjoittaja ole lääketieteen asiantuntija. Erikson pyytää kirjassaan tässä kohtaa ei-kliinistä lukijaa muistamaan,

ettei lukijan pidä näiden, mahdollisesti itseän sopivien, oireiden lukemisen jälkeen päätellä, että hänellä on tämä häiriö. (Erikson 1994, 165-166.)

Akuutti identiteettihämmennys saattaa alkaa Eriksonin mukaan aikana, jolloin nuori altistuu sellaisille uusille kokemuksille, jotka vaativat häneltä sitoutumista samanaikaisesti monella eri alueella, alueilla kuten läheisyys, ammatinvalinta, kilpailu ja psykososiaalinen itsemääritys (Erikson 1994, 166). Ymmärtääkseni kehitystehtävä siis muuttuu häiriöksi, jollei nuori pysty ratkaisemaan kehitystehtävää, kehityskriisiä. Eriksonin mukaan yksilö saattaa yrittää ratkaista vaikean tilanteen, uusien vaatimusten kohtaamisen, regression avulla, jolloin hän yrittää lykätä asiaa ja vältellä kehityskriisin ratkaisemista (Erikson 1994, 167). Erikson käyttää välttelyä käsitettä *foreclosure*, jolla mielestäni tarkoitetaan omaksuttua tai "lainattua" identiteettiä eli samaa kuin *identity foreclosure* (Helsingin yliopiston Avoin yliopisto, 2010). Käsitteeni mukaan lainatulla identiteetillä tarkoitetaan esimerkiksi vanhempien edustaman mallin ja roolien mukaisen identiteetin omaksumista ilman, että on pyrkinyt tekemään omia ratkaisuja ja valintoja ja etsimään identiteettiään.

Erikson täydentää vakavaa identiteettihämmennystä (tai roolihämmennystä) edellä kuvatun määrittelyn lisäksi viidessä kappaleessa. Hän jakaa hämmennystä määrittelevät oireet viiteen osaan: läheisyyteen liittyvät pulmat, aikaperspektiiviin liittyvä hämmennys, työhön liittyvä hämmennys, negatiivisen identiteetin valitseminen sekä perheeseen ja lapsuuteen liittyvät erityiset tekijät.

Läheisyyteen liittyvät pulmat tuovat Eriksonin mukaan esille puutteet identiteetin suhteen nuoruudessa, kun nuori yrittää sitoutua intiimeihin toverisuhteisiin ja siihen liittyvään kilpailuun sekä seksuaalisiin suhteisiin. Nuori minimoi identiteetin puuttumisen vuoksi mahdollisesti sitoutumisen ja on varautunut, vaikka hänen pitäisi olla rohkea intiimien suhteiden luomisen sekä niihin liittyvän kilpailun suhteen ja ratkaista läheisyyteen liittyvää kehitystehtävää. Tehtävän ja jännityksen ratkaisematta jättäminen voi kuitenkin johtaa varautuneisuuteen, varovaiseen sitoutumiseen, eristäytymiseen ja vaikeuksiin ihmissuhteissa, ystävytyksessä sekä seurustelusuhteissa. Nuori saattaa lisäksi pyrkiä selvittämään identiteettiään seurustelusuhteiden avulla ja narsistisen peilaamisen avulla, joka mainittiinkin jo

aikaisemmin. (Erikson 1994, 167.) "True 'engagement' with others is the result and the test of firm self-delineation. As the young individual seeks at least tentative forms of playful intimacy in friendship and competition, in sex, play and love, as if such tentative engagement might turn into an interpersonal fusion amounting to a loss of identity and requiring, therefore, a tense inner reservation, a caution in commitment." (Erikson 1994, 167.)

Aikaperspektiiviin (diffusion of time perspective) liittyvä hämmennys, häiriö ajan kokemisessa ja ehkä viitaten myös ajan hahmottamiseen, kuuluu ääritapauksiin. Nuori voi silloin Eriksonin mukaan tuntea esimerkiksi olevansa samaan aikaan ikään kuin lapsi ja vanhus tai hän ei usko, että aika voi tuoda mukanaan tarvittavan muutoksen tai hän pelkää, että se tuo. Eriksonin potilaille oli ollut tyypillistä myös hitaus, toiminnan hidastuminen ja se, että esimerkiksi nukkumaan meneminen, herääminen sekä terapiaan saapuminen ja sieltä lähteminen oli hankalaa. (Erikson 1994, 169-170.)

Työhön tai ammattiin (diffusion of industry) liittyvä hämmennys tarkoittaa vakavassa identiteettihämmennyksessä kyvyttömyyttä keskittyä hankittuihin tai ehdotettuihin työtehtäviin tai yliaktiivisuutta tietyn aktiviteetin osalta eli kiinnostusta yksipuoliseen toimintaan, josta Erikson mainitsee esimerkiksi lukemisen. Erikson tuo tässä kohden esille myös työelämää ja ammatti-identiteettiä varten jo kouluikäisenä hankittujen perusedellytysten sekä käytännön taitojen harjoittelemisen tärkeyden. Käytännön taitoja harjoitellaan vertaisten kanssa kodin ulkopuolisissa toiminnoissa (esim. koulut, pajat, ruuanvalmistus ja kalastus). Erikson korostaa samassa kohden myös sitä, miten tärkeä malli vanhemmat ovat työntekijän roolista ja työelämässä olemisesta. (Erikson 1994, 170-171.)

Negatiivisen identiteetin valitsemisen osalta Erikson kertoo, että nuori ilmentää tunnetta identiteetin puuttumisesta usein torjumalla pilkallisesti hänelle tarjotut roolit perheessä ja yhteisössä ja että hän saattaa alkaa vastustaa esim. maskuliinisuuteen, feminiinisuuteen ja kansallisuuteen liittyviä rooleja. Tällainen oman taustan torjuminen saattaa näkyä esimerkiksi kaiken omaan kansallisuuteen liittyvän inhoamisena ja kaiken ulkomaisen ihailuna. Elämää on ikään kuin vain jos-

sain muualla. Eräässä tapauksessa naispuolinen potilas oli keksinyt itselleen historian. Eriksonin mukaan edellä mainittu oman taustan kieltäminen ei johda useinkaan identiteetin totaaliseen ”kumoamiseen” tai kieltämiseen, vaan hänen potilaansa valitsevat negatiivisen identiteetin ja ei-toivottuja tai vaarallisia rooleja. Erikson on huomannut tutkimuksissaan, että potilaiden on ollut helpompi ja helpotus valita kokonaisidentiteetti, jota heidän oletetaan vähiten edustavan eli negatiivinen identiteetti, kuin identiteetti, jota he eivät oman kokemuksensa mukaan pystyisi saavuttamaan. ”The word ‘total’ is not accidental in this connection; we have endeavored to describe in Chapter II a human proclivity to a ‘totalistic’ reorientation when, at critical stages of development, reintegration into a relative ‘wholeness’ seems impossible.” Edellä mainittu helpotus liittyy Eriksonin mukaan myös ryhmän tai jengin tukeen, samanlaista identiteettiä edustavien ihmisten tukeen. ”Such relief is, of course, often sought collectively in cliques and gangs of young homosexuals, addicts and social cynics.” (Erikson 1994, 172-174.)

Perheeseen ja lapsuuteen liittyvät erityiset tekijät otsakkeen alla kuvatut oireet perustuvat myös Eriksonin käytännön työssä tekemiin havaintoihin. Hänestä on ollut tärkeää pohtia, mitä samaa hänen potilaidensa vanhemmissa on, ja hän on huomannut, että potilaiden äideillä on keskenään samoja piirteitä. Ensinnäkin asema ja sosiaalisen statuksen nostaminen on ollut tyypillistä roolihämmennyksestä kärsivien äideille. He vaativat tästä syystä lapsiaan muun muassa teeskentelemään onnellisuutta ja ilmeisesti ylläpitämään jonkinlaista kulissia asemansa vuoksi, vaikkei kaikki olisikaan hyvin. Toisena Erikson kuvaa äitien omnipresenssiä eli läsnäoloa kaikkialla, mikä näkyy muun muassa heidän puhetyylissään ja vuorovaikutuksessaan. Nämä äidit rakastavat lapsiaan, mutta tunkeilevasti. He tarvitsevat hyväksyntää, ovat siksi vaativia lapsiaan kohtaan ja valittavat paljon. (Erikson 1994, 176-177.)

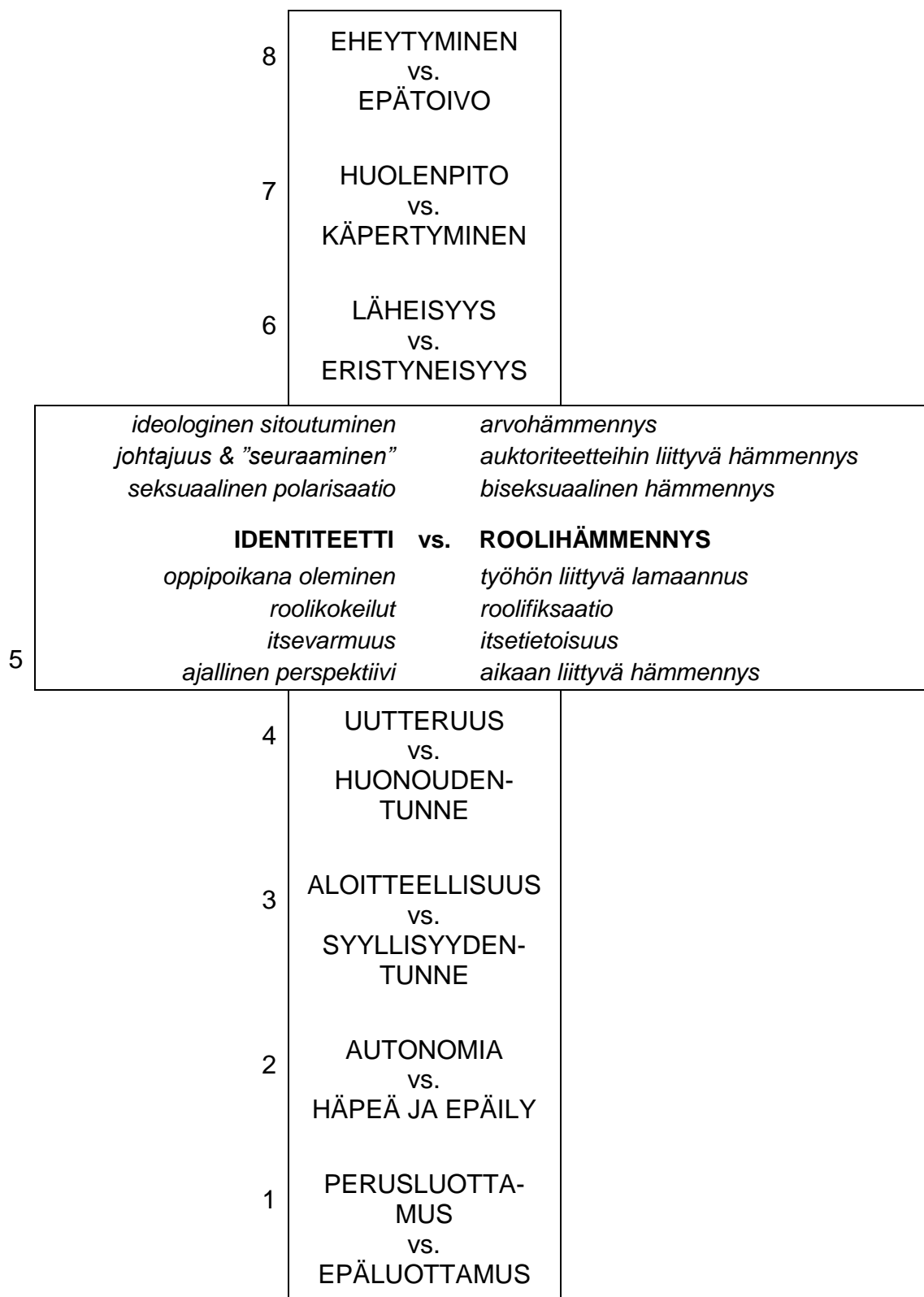
Edellä mainittu vuorovaikutus kuvaa molemminpuolista negatiivista reaktiota. ”But I think we can say with assurance that we have here again a *reciprocal negative reaction* which is the malignant opposite of mutuality.” Eriksonin potilaiden isät menestyivät yleensä töissä, mutta ovat kotona riippuvuussuhteessa ja eivät muun muassa yrittäneet kieltää vaimojensa tunkeilevuutta. Sisaruussuhteet näissä kodeissa olivat usein symbioottisempia kuin yleensä. (Erikson 1994, 178.)

Akuutista identiteettihämmennyksestä kärsiviä yhdistää usein Eriksonin mukaan lisäksi fyysinen trauma ja autismi. Autismi vaikuttaa identiteettikehityksen osalta regression syvyyteen eli siihen, missä määrin nuori pyrkii lykkäämään ja välttelemään kehityskriisiä eli identiteetin valitsemista ja sitoutumista sekä turvautumaan aikaisempiin identifikaatioihin. (Erikson 1994, 178-179.)

Oireiden kuvauksen jälkeen Erikson kuitenkin korostaa, että identiteettihämmennys ei ole kliininen diagnoosi, mutta pohtii identiteettihämmennyksen yhteyttä nuoruudessa ilmenevään paranoiaan. Identiteettihämmennyksestä kertovan osion alussa Erikson myös kertoo, että perustaa identiteettihämmennykseen liittyvien vaikeuksien ja oireiden kuvauksen esiskitsofreenisten potilaiden havainnointiin 1950-luvulla. (Erikson, 1994, s. 166, 179.) Identiteettihämmennys saattaa siis johtaa vakaviinkin pulmiin, joita Eriksonin tutkimusten perusteella edellä olevissa kappaleissa erittelin. Lopuksi Erikson tuo vielä esille huolensa siitä, miten nuoret potilaat valitsevat usein potilaan roolin identiteettinsä tärkeimmäksi perustaksi (Erikson, 1994, s. 179).

Identiteettihämmennyksen yhteys lapsuuteen ja kulttuurihistoriaan

Osion ”4. Societal: From individual confusion to social order” alussa Erikson kirjoittaa tavoitteistaan ja kertoo, että hän pyrkii yhdistämään edellä mainitut viisi oiretta kahteen ilmiöön, lapsuuteen ja kulttuurihistoriaan. Erikson kuvaa siis tässä kohtaa tutkimuksiaan lapsuuden konflikteista ja sitä, miten yhteiskunta auttaa nuorta niin, ettei hän reagoisi identiteetin muotoutumisen alkamiseen vetäytymällä regressioon ja lapsuuteen, vaan löytäisi vahvuutensa. (Erikson 1994, 179-180.)

Kuvio 2. Erik. H. Eriksonin teorian kehitysvaiheet ja -tehtävät tarkemmin (Erikson, 1994, s. 94)

Eriksonin mukaan radikaalimmat muodot identiteettihämmennyksestä (ks. kuvio 2.) johtuvat psykososiaalisen kehityksen varhaisista häiriöistä identiteettiä edeltävissä vaiheissa. Häiriöillä viitataan edellisten vaiheiden kehitystehtävien kielteisiin kehitystuloksiin eli epäluottamukseen, häpeään ja epäilyyn, syyllisyydentunteeseen sekä huonoudentunteeseen. Häiriöt aiemmissa vaiheissa vaikeuttavat synteesin luomista aikaisemmista identifikaatioista ja niiden integraatiota. (Erikson 1994, 180.)

Erikson aloittaa kuvauksensa häiriöistä epäluottamuksesta, epäluottamuksesta itse aikaa kohtaan ja aikaan liittyvästä hämmennyksestä (time confusion). ”A loss of the ego’s function of maintaining perspective and expectancy is a clear regression to a time in early infancy when time did not exist.” Erikson kirjoittaa, että hänen potilaansa eivät luottaneet aikaan eivätkä siihen, että tahtominen tai ponnistelu kannattaisivat, koska he olivat kokeneet lapsuudessa, että tarpeet eivät tyydyty. Toivominen oli heille vaarallista ja he eivät olettaneet, että heidän odotuksensa täyttyisivät, koska pettyminen oli todennäköisempää. Mielestäni Erikson viittaa tarpeiden täyttymättömyydellä hoivan ja huomion saamiseen. Seuraavaksi Erikson pohtii, miten yhteiskunta ja kulttuuri auttavat ajallisen perspektiivin muotoutumisessa ja väittää, että ajallinen perspektiivin on saavutettavissa eri olosuhteissa ja että ajallisen perspektiivin kehittymiseen liittyy myös oman kulttuurin menneisyyden hahmottaminen. Lisäksi Eriksonin mukaan eri ideologioissa on aina ajallinen perspektiivi ja identiteetin kehitykseen vaikuttaa myös se, millainen merkitys sivilisaation tavoitteilla ja arvoilla on nuorilleen. ”There is, in fact, an indispensable temporal aspect to all ideology, including the ideological significance which the goals and values of different civilizations have for youth, be they bent on salvation or reform, adventure or conquest, reason or progress, in accordance with newly developing identity potentials.” Erikson mainitsee vielä samassa kohtaa mahdolliset tulevaisuudet, josta on tullut jo hyvin tuttu käsite. (Erikson 1994, 181-182.)

Toisena Erikson selvittää identiteettitietoisuutta (identity consciousness) liittyen häpeään ja epäilyyn. Liiallista itsetietoisuutta kuvaa ristiriitaisuudet itsetunnon ja oman autonomian sekä sen välillä, mitä toiset ajattelevat itsestä. Erikson toteaa, että hänen potilaillaan oli itsetuntoon liittyviä pulmia ja että he esimerkiksi halvek-

sivat sitä, mitä mieltä toiset heistä olivat. Toisaalta Erikson myös korostaa jälleen, että vaihe kuuluu jollain tavoin identiteetin muotoutumisen kehitystehtävään. Itsetietoisuus, häpeä ja epäily, on lapsuuden kehitystehtävän – autonomian ja itsevarmuuden – kielteinen lopputulos. Itsetietoisuuden kehittymiseen vaikuttaa lapsuudessa myös vanhempien luotettavuus, lapsen kokemus siitä, että hän on luottamuksenarvoinen sekä nuoruusaikana luottaminen lapsuuteen ”ajanjaksona” ja sosiaaliseen maailmaan. ”The obligation now to commit oneself with a sense of free will to one’s autonomous identity can arouse a painful overall ashamedness somehow comparable to the original shame and rage over being visible all around to all-knowing adults – only such shame now adheres to one’s having a public personality exposed to age mates and to be judged by leaders.” (Erikson 1994, 183.)

Häpeä tai itsetunnon puute saattaa vaikuttaa uudelleen nuoruudessa, identiteetin muotoutuessa, identiteettiinsä sitoutumiseen ja siihen, ”miten suhtautuu näkyvillä olemiseen omana persoonanaan ikäistensä joukossa”. Kulttuurin osalta Erikson väittää, että nuori voi hetkellisesti piilottaa epävarmuutensa ja luottaa ryhmän ”itsevarmuuteen” samanlaisuutta ilmentävien univormujen tai omaleimaisen pukeutumisen avulla. Erikson myös nimeää samassa kohtaa joitain ”alakulttuureita” (zoot-suiters, beatniks), joissa ryhmään kuulumista ilmennetään pukeutumisella. Ulkonäön avulla voi ilmentää valintojaan ja sitoutumisestaan esimerkiksi tietynlaiseen elämäntyyliin, jota Erikson myös kuvaa. (Erikson 1994, 183-184.)

Kolmantena Erikson kuvaa roolifiksaatiota (role fixation), joka on roolikokeilujen vastakohtapari ja joka liittyy aikaisempiin, lapsuuden konflikteihin vapaan aloitteellisuuden ja syyllisyyden välillä. Erikson on huomannut tutkimuksissaan, että hänen potilaidensa ainoa keino selvitä syyllisyydentunteesta, joka on aloitteellisuuden vastakohtapari, oli kieltää omat tavoitteensa eli ambitionsa, jolloin potilaat regressoituivat siihen lapsuuden vaiheeseen, jossa luottamus oli vaiheen kehitystehtävä. ”Where our patients regress below the Oedipal crisis to a total crisis of trust, the self-defeating role often remains the only acceptable form of initiative on the way back and up, and this is a form of a complete denial of ambition as the only possible way of totally avoiding guilt.” (Erikson 1994, 184.) Myönteistä

kehitystulosta leikki-iässä Erikson kutsuu siis aloitteellisuudeksi. Jo leikki-iässä lapsella pitäisi olla toiveita ja mielikuvia siitä, mitä ja millainen hänestä voisi tulla isona. (Erikson 1994, 180.)

Viimeisenä Erikson käsittelee työhön liittyvää lamaantumista (work paralysis). Kouluiässä vastakkaisia kehitystuloksia ovat Eriksonin kehitysteorian mukaan uutteruus ja huonoudentunne. Työhön liittyvä lamaantumisella on yhteydessä edellä mainittuun aikaisempaan vaiheeseen kouluiässä, mutta nuoruudessa lamaannus johtuu riittämättömyydentunteesta omien kykyjen suhteen. Tunne ei kuitenkaan välttämättä ilmennä todellista potentiaalin puuttumista, vaan muun muassa sitä, että itseen kohdistuvat vaatimukset ovat epärealistisia ja että yksilölle ei ole löytynyt sopivaa ammattia yhteisöstä. Edellä kuvattujen syiden takia yksilö voi jäädä työhön liittyvän kilpailun ulkopuolelle. Kilpailun kautta hän löytäisi ammatti-identiteettinsä sekä vahvuutensa. Työn ja oppipoikana olemisen arvoistamisen ymmärtäminen on Eriksonin mukaan tärkeää tässä elämänvaiheessa. "From here it is only the step to another obvious consideration, namely, that young people must have learned to enjoy a sense on apprenticeship (IV.4) in order not to need the thrill of destruction." Erikson selvittää lopuksi myös rikollisen käyttäytymisen yhteyttä ammatti-identiteetin puuttumiseen ja epäluottamukseen itseä kohtaan. Kulttuurin tuen osalta Erikson kertoo, että se tukee nuoren kehittyvää ammatti-identiteettiä sallimalla moratorion, johon liittyy muun muassa tiettyjä velvollisuuksia. (Erikson 1994, 184-185.)

Pyrin tässä vielä tiivistämään edellä esiteltyä Eriksonin kuvausta identiteetti-hämmennyksestä, mutta myös aikaisemmista kehitystehtävistä selviämisestä ja identiteetin myönteisestä kehitymisestä. Yksilölle täytyy syntyä varmuus hoivan ja huomion saamisesta varhaislapsuudessa sekä varmuus suunnitelmien ja päämäärien toteutumisesta sekä ponnistelujen kannattavuudesta nuoruudessa. Yksilölle täytyy syntyä edellisten lisäksi ymmärrys kulttuurin ja yhteiskunnan kehityksestä, jotta aikaperspektiivin kehittyminen olisi mahdollinen. Normaalialue identiteettikehitystä kuvaa myös terve itsetunto. Normaalialue kehitystä ilmentää sekin, että pystyy käsittelemään itseen kohdistuvan kritiikin ja palautteen ja että on löytänyt oman toimijuutensa ja aloitteellisuuden omassa elämässään. Itsenäisen elämän

ja nuoren tulevaisuuden kannalta ovat ammatin hankkiminen, ammatti-identiteetin saavuttaminen ja työnteon arvostaminen myös oleellisia asioita. (Erikson 1994, 180-185.)

”There are the specific contributions which previous stages make directly to the development of identity, namely, the primitive trust in mutual recognition; the rudiments of a will to be oneself; the anticipation of what one might become; and the capacity to learn how to be, with skill, what one is in the process of becoming” (Erikson, 1994, s. 180).

Seuraavaksi Erikson kuvaa kehitystä nuoruuden jälkeen, mutta lukijan kannattaa muistaa, että kehitykselle luodaan perusta jo nuoruudessa. Ensimmäisenä Erikson kuvaa seksuaalisuuden polarisoitumista. Nuoruusikäinen pohtii silloin, millainen nainen tai mies hänestä tulee ja millainen hän on ns. feminiinisyyden ja maskuliinisyyden käsitteiden akselilla. Nuori tekee ratkaisuja ja pohdintoja sukupuoli- ja seksuaali-identiteettinsä suhteen ja hänestä tulee silloin varmempi seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa ja jokapäiväisessä elämässä. Eriksonin mielestä valinnat seksuaalisuuden suhteen liittyvät jäsenyyteen, jompaankumpaan sukupuoleen liittymiseen, Erikson on tutkimuksissaan todennut, että sosiaaliset institutiot, sallivat nuorelle tässäkin moratorion. (Erikson 1994, 186-187.)

Ajallisen perspektiivin saavuttamisen, itsevarmuuden tasapainottamisen, roolikeilujen tekemisen, oppipoikana olemisen arvostamisen ja identiteetin rakentamisen eri elämänalueilla, kuten edellä mainitun seksuaali-identiteetin, lisäksi nuori valmistautuu vanhemmuuteen sekä aikuisen velvollisuuksiin opettelemalla johtajuutta ja toisten ”seuraajana” olemista (leadership and followership) vertaistensa keskuudessa sekä rakentaa identiteettiään ideologisen sitoutumisen osalta. Nuorta auttaa aikuiseksi kasvamisessa ymmärrys historiasta, ”äänet menneisyydestä”, kirjojen, kuvien ja musiikin kautta. (Erikson 1994, 180-187.)

Ideologisen sitoutumisen vakiintumisen kannalta yhteiskunta tukee nuorta esittelemällä ideaaleja eri ideologioiden tyyppeinä. Yhteiskunnat tukevat ideologista sitoutumista tarjoamalla nuorelle perspektiivin tulevaisuudesta, vaikuttamalla sisäisen maailman ideaalien sekä sosiaalisen maailman (päämäärineen ja vaaroineen) yhteyteen, antamalla mahdollisuuksia kokeilla samanlaisten joukkoon kuu-

lumista (uniformity) esimerkiksi ulkonäön ja käyttäytymisen avulla, tarjoamalla mahdollisuuksia roolikokeiluihin, esittelemällä teknologian ja kilpailun sillä alalla sekä tarjoamalla maantieteellis-historiallisen maailmankuvan identiteetin kehyyksi, mallin seksuaalisuudesta ja johtajia, joita seurata. Eriksonin mukaan ilman ideologista sitoutumista nuoret kärsisivät arvoihin liittyvästä hämmennyksestä, mikä olisi vaarallista osalle nuorista, mutta ainakin yhteiskunnalle. (Erikson 1994, 187-188.)

Identiteettikehitykseen kuuluu siis ajallisen perspektiivin saavuttamisen, tasapainossa olevan itsevarmuuden, roolikokeilujen sekä ammatin ja ammatti-identiteetin löytämisen lisäksi myös sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin rakentaminen, vanhemmuuteen ja aikuisen velvollisuuksiin valmistautuminen opettelemalla johtajuutta ja toisten ”seuraajana” olemista sekä ideologinen sitoutuminen. Ideologinen sitoutuminen myös ohjaa elämänvalintoja, elämäkatsomuksen valitsemista ja muun muassa yhteiskunnan arvoihin sitoutumista. Käsittääkseni sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin kehitys sekä johtajuuteen ja ideologiseen sitoutumiseen liittyvä kehitys jatkuvat Eriksonin teorian mukaan vielä aikuisuudessakin, vaikka kehitys alkaa nuoruudessa. (Erikson 1994, 180-188.)

Tässä lopuksi ennen kuin siirryn kuvaamaan Dan McAdamsin persoonallisuusmallia ja tarinamuotoisen identiteetin kehittymistä, kirjoitan lyhyesti Eriksonin tutkimuksiin viitaten kahdesta amerikkalaisessa peruskoulussa vallinneesta trendistä, jotka ovat siellä vaikuttaneet nuorten identiteettikehitykseen ja jotka liittyvät myös ammatti-identiteetin kehittymiseen ja Eriksonin ”neuvoista” opettajille.

Yhdysvalloissa Eriksonin mukaan kouluikä on pidetty aikuisuuden jatkeena sen sijaan, että kouluikä olisi lapsuuden jatke. Velvollisuudentunto ja itsekontrollin kehittäminen aikuisten maailmasta ovat siellä olleet tärkeämpiä kuin leikin kautta oppiminen ja oppimishalu. Amerikkalaiset koulut ovat myös korostaneet joko omien kykyjen löytämistä tai käytännöllisyyttä ja koulutuksen pakollisuutta. Eriksonin mukaan nuoren identiteetin kannalta on vaarallista, jos kokee, että työ on ainoa asia, jonka kautta voi tuntea itsensä arvokkaaksi. (Erikson 1968, 126-27.) Erikson toteaa lisäksi nuoruuden muuttumiseen liittyen toisessa kohtaa, että nuoriso joutuu määrittelemään uudelleen identiteettinsä teollistuneessa maailmassa

(Erikson 1985, 263). Eriksonin tämä kommentti oli mielenkiintoinen. Olen luokanopettajaksi opiskelevana pohtinut esimerkiksi sitä, miten kouluopetus on muuttunut 1980- ja 90-luvuista ja miten globalisaatio sekä sosiaalinen media ovat vaikuttaneet koulunkäyntiin, nuoruuteen, yksilön elämään ja elämäнкаareen.

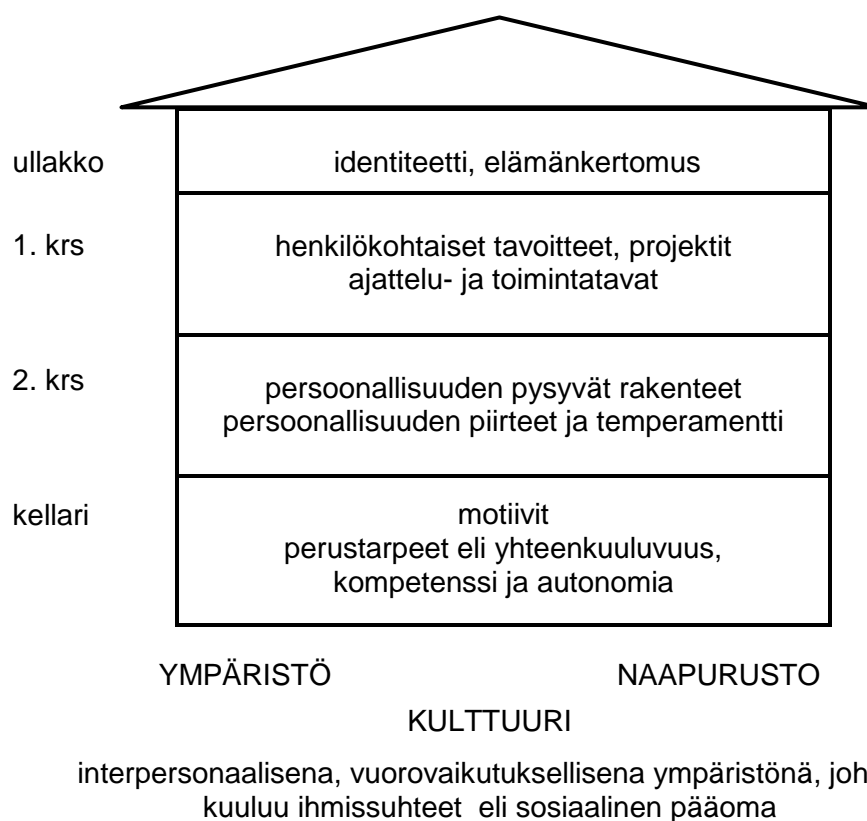
Opettajien kannattaa Eriksonin mielestä myös huomioida, että oppimismahdollisuuksien puuttuminen ja oman työn arvostamisen puute vaikuttavat myöhempään identiteettikehitykseen. (Erikson 1968, 124-125.)

2.2 Dan McAdams: Persoonallisuusmalli ja identiteetti

Valitsin tutkimukseni tueksi myös toisen teoreettisen mallin ja täydennän teoreettista taustaa eli Erik H. Eriksonin kuvausta identiteettikehityksestä yhdysvaltalaisen tutkijan Dan McAdamsin persoonallisuusmallin avulla. Erikson aloitti teoriansa kehittelyn 1950-luvulla, kun taas Dan McAdams on julkaissut tutkimuksiaan lähinnä 2000-luvulla. Tutustuin edellä mainittuun persoonallisuusmalliin suorittaessani osaa psykologian perusopinnoista avoimessa yliopistossa Helsingissä. Kurssien sisältöön kuului tietysti paljon muutakin kuin McAdamsin persoonallisuusmalli, mutta löysin kurssikirjallisuuden avulla tämän mallin tarinamuotoisesta identiteetistä, joka sopi täydentämään tätä, kylläkin kasvatustieteen alaan kuuluvaa, pro gradu -tutkielmaani, ja luin paljon muutakin kirjallisuutta yksilökehitykseen ja persoonallisuuden kehittymiseen liittyen.

Dan McAdams selittää persoonallisuusmallissaan luomansa käsitteen, tarinamuotoinen identiteetti, avulla ihmisen persoonallisuutta eli "psykologista yksilöllisyyttä" (Metsäpelto & Feldt 2009, 22). Hän lähestyy identiteettiä siis hieman eri näkökulmasta kuin kehityspsykologiaa ja psykoanalyysiä edustava Erikson.

Lisäksi tässä johdannoksi kannattanee korostaa, että persoonallisuuspsykologit yleensäkin pyrkivät selittämään yksilöllisiä eroja ja samanlaisuutta ja sitä, mikä tekee ihmisestä yksilöllisen. Lisäksi psykologian tutkijat painottavat persoonallisuuden kehittymisessä myös sosiaalista elämää ja sopeutumista eli adaptaatiota. (McAdams & Adler 2006, 470.)

Kuvio 3. Persoonallisuus talovertauksen avulla (Salmela-Aro, 2009, s. 129)

Dan McAdamsin mukaan ihmisen persoonallisuuden voi jakaa kolmeen tasoon. Ihmisen persoonallisuuteen kuuluu taipumukselliset piirteet, tyypilliset sopeutumistavat ja edelliset kokoava tarinamuotoinen identiteetti (ks. kuvio 3) (Metsäpelto & Feldt 2009, 22). Tutkimuksessani käytän piirteistä ja sopeutumistavoista kertovissa osuuksissa lähteenä muitakin kuin Dan McAdamsin tutkimuksia, mutta myös ne liittyvät McAdamsin persoonallisuusmalliin. Mallin eri tasot on mielestäni helppo ymmärtää yläpuolella olevan talovertauksen avulla (ks. kuvio 3).

2.2.1 Taipumukselliset piirteet

McAdamsin ja Adlerin (2006) persoonallisuusmallin ensimmäinen taso (Metsäpellon & Feldtin, 2009, 23 mukaan) on taipumukselliset piirteet, on pysyvin kolmesta tasosta ja piirteillä tarkoitetaan temperamenttia ja viittä suurta persoonallisuuden piirrettä (ns. Big Five). "Mallin ensimmäiseen tasoon, persoonallisuuden

kehykseen, sijoittuvat tilanteesta, ajasta ja roolista riippumattomat, perustavanlaatuiset yksilön ominaisuudet” (Metsäpelto & Feldt 2009, 23). Viisi suurta persoonallisuuden piirrettä ovat: neuroottisuus (tunne-elämän epätasapainoisuus), ekstrasversio (ulospäinsuuntautuneisuus), avoimuus uusille kokemuksille sekä sovinnollisuus ja tunnollisuus. (Metsäpelto & Rantanen 2009, 77.)

Persoonallisuuden piirteiden perinnöllisyysaste on 50 prosentin luokkaa, eli puolet ihmisen yksilöllisistä piirteistä on selitettävissä perinnöllisyydellä, ja ne rakentuvat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa kulttuurin kanssa. Erityisesti ekstrasversio ja neuroottisuus ovat perinnöllisiä. Temperamentti ja persoonallisuuden piirteet ovat näiden osalta päällekkäisiä. (McAdams & Adler 2006, 470-473.) Temperamentti ja persoonallisuuden piirteet kertovat yksilön ominaisuuksista, käyttäytymisestä, tunteista ja ajattelusta eri tilanteissa sekä ”tavasta sopeutua ja sitoutua ympäröivään sosiaaliseen maailmaan” (Metsäpelto & Feldt 2009, 23).

Persoonallisuuden piirteet ovat synnynnäisiä, huomattavan pysyviä ja vaikuttavat merkittävällä tavalla ihmisen elämään koko hänen elämänsä läpi. Lisäksi piirteet näyttäytyvät samoina eri kielissä ja kulttuureissa. Costan ja McRaen tutkimusten mukaan ne vaikuttavat myös ihmisen terveyteen ja elämäntyytyväisyyteen. (Costa & McCrae 2003, 50.)

Temperamentin määritellään olevan ”joukko synnynnäisiä, kohtalaisen pysyviä taipumuksia ja valmiuksia, jotka vaikuttavat ihmisen tapaan reagoida ympäristöön sekä ilmaista ja kontrolloida tunteitaan” (Keltikangas-Järvinen 2009, 49). Kagan ja Snidman (1991) kuvaavat temperamenttia, kuten Keltikangas-Järvinen (2009, 59) tutkimuksessaan viittaa, kahden ulottuvuuden mukaan, lapsi on joko estynyt tai ei-estynyt eli ulospäinsuuntautuva tai jotain siltä väliltä.

Kuvailen temperamenttia ja sen kehitystä tässä vielä Liisa Keltikangas-Järvisen tutkimusten mukaisesti, koska myös temperamentti on niin tärkeä osa ihmisen persoonallisuutta. Toisin kuin temperamentin määritelmän mukaan voisi luulla, niin temperamentti muuttuu iän myötä. Kasvatuksen johdosta lapsi alkaa ohjata temperamenttiaan ja tunneilmaisuaan. Hän oppii, millainen itseilmaisuu on toivottavaa missäkin tilanteessa. Lisäksi ympäristön muutosvaatimukset ja kulttuurin

odotukset muokkaavat temperamenttia. Ympäristön reaktiot vahvistavat tai muokkaavat temperamenttiin liittyviä piirteitä. Temperamentin kehittymiseen vaikuttavat myös yksilön itsetunto ja ympäristöltä saatu palaute, sekä palautteen yleinen positiivinen tai negatiivinen sävy. (Keltikangas-Järvinen 2009, 51-52.) Yksilö säätelee persoonallisuuden piirteidensä ilmaisua myös ympäröivän kulttuurin mukaan (Metsäpelto & Feldt 2009, 23). Ymmärtääkseni myös eri elämänvaiheisiin liittyvät odotukset ja vaatimukset sekä kasvattajien toiminta, muun muassa vahvistamisen kautta, säätelevät yksilön kehitystä.

2.2.2 Tyypilliset sopeutumistavat

Persoonallisuusmallin toinen taso eli tyypilliset sopeutumistavat täydentävät taipumuksellisia piirteitä motivationaalisten ja strategisten seikkojen osalta. (McAdams & Adler 2006, 488). Yksilölle tyypilliset sopeutumistavat, toisin kuin taipumukselliset piirteet, ovat riippuvaisia kontekstista eli ympäristöstä ja ajasta sekä sosiaalisista rooleista (Metsäpelto & Feldt 2009, 24).

Tyypilliset sopeutumistavat ovat yksilön ”motivationaalisia, strategisia, kognitiivis-sosiaalisia ja kehityksellisiä osatekijöitä”. ”Niitä ovat esimerkiksi yksilön henkilökohtaiset tavoitteet, elämäntehtävät, arvot ja selviytymiskeinot (engl. coping).” Elämäntavoitteista Metsäpelto ja Feldt mainitsevat työn, perheen, vapaa-ajan ja sosiaaliset suhteet. Kulttuurilla on merkittävä vaikutus sopeutumistapojen kehittymiselle. Eri kulttuurit eroavat toisistaan tavoitteiden, uskomusten ja arvojen osalta, esimerkiksi jos vertaa yksilöllisyyttä tai kollektiivisuutta korostavia kulttuureja. (Metsäpelto & Feldt 2009, 24-25.)

Lazarus ja Folkman (1984) tarkoittavat selviytymiskeinoilla (Feldtin ja Mäkilän mukaan 2009, 94 mukaan) ”jatkuvasti muuntuvia kognitiivisia (tiedollisia) ja toimintaan suuntautuneita pyrkimyksiä käsitellä eli vähentää, minimoida, hallita tai sieittää sellaisia ulkoisia ja sisäisiä vaatimuksia, jotka kuluttavat ihmisen voimavaroja tai ylittävät ne”.

Koherenssin tunne ns. elämänhallinnan tunne ja optimistisuus suuntaavat ihmisen selviytymiskeinoja ja ovat voimavaroja edistäviä. Koherenssin tunne muo-

dostuu kolmesta osa-alueesta, ymmärrettävyyden, hallinnan ja mielekkyyden tunteesta. (Feldt & Mäkikangas 2009, 93, 102-103.)

Lazaruksen tutkimuksessa (Feldtin & Mäkikankaan 2009, 95 mukaan) selviytymiskeinot ovat siis joko ongelmasuuntautuneita, jolloin ongelmaa pyritään ratkaisemaan tai tunnesuuntautuneita. Tunnesuuntautuneita selviytymiskeinoja ovat esimerkiksi tunteiden purkaminen, tuen etsiminen, välttely, etäännyttäminen ja itsesyytökset (Feldt & Mäkikangas 2009, 95). Lazaruksen työn jatkaja, Folkman, liitti (Feldtin ja Mäkikankaan 2005, 96 mukaan) teoriaan merkityskeskeiset selviytymiskeinot ja korosti myönteisten tunteiden merkitystä stressiprosessissa. Folkmanin ja Moskowitzin (2007) tutkimuksessa (Feldtin ja Mäkikankaan 2005, 98-99 mukaan) merkityskeskeiset keinot on jaettu viiteen pääluokkaan: etujen ja myönteisten asioiden löytäminen, etujen ja myönteisten asioiden itsemuistuttelu, tavoitteiden sopeuttaminen, prioriteettien uudelleenjärjestely ja myönteisten merkitysten liittäminen arkisiin asioihin.

2.2.3 Tarinamuotoinen identiteetti

"We are all storytellers, and we are the stories we tell" (McAdams, Josselson & Lieblich, 2006, 3).

Tämä sitaatti kirjasta *"Identity and Story: Creating Self in Narrative"* sopii hyvin tämän alaluvun aloitukseksi. Dan McAdamsin, Ruthellen Josselsonin ja Amia Lieblichin mukaan kerromme itsellemme ja toisille tarinoita itsestämme ja kokemuksistamme ja niistä tarinoista tulee minä. Elämäntarina määrittää meidät ja identiteettimme. (McAdams, Josselson & Lieblich 2006, 3.)

Kirjoitin edellä Dan McAdamsin persoonallisuusmallin kahdesta ensimmäisestä tasosta tasosta ja siirryn nyt selvittämään sitä, miten McAdams on tutkimuksissaan kuvannut yksilön identiteettikehitystä, tarinamuotoisen identiteetin kehittymistä, persoonallisuusmallin kolmatta tasoa. McAdams ei kuvaa, ainakaan tutkimuksessani käyttämissäni lähteissä, identiteettikehitystä niinkään kehitysvaiheiden tai roolihämmennykseen liittyvien pulmien kautta kuten Erik H. Erikson, vaan elämäntarinan kertomisen ja siihen vaikuttavien muiden tekijöiden kautta, kuten

elämäntarinan koherenssin, sen kerrontaan liittyvien motiivien, elämäntarinoiden ”sävy”, generatiivisuuden sekä itseä määrittelevien ja selviytymistä kuvaavien – tai ei-kuvaavien – elämäntarinoiden kertomiseen liittyvien valintojen kautta. Dan McAdamsin mielenkiintoisten tutkimusten ymmärtämiseksi lukijan kannattaisi keskittyä koherenssista ja narratiivisesta ymmärryksestä, motiiveista, generatiivisuudesta ja valintojen tekemisestä kertoviin osioihin. Edellä mainitut valinnat liittyvät itsemäärittelyyn mm. tilanteissa, joissa yksilö valitsee, millaisia elämäntapahtumia ja kokemuksia hän haluaa jakaa toisten kanssa.

Mielestäni elämäntarinan hahmottaminen merkityksellisten tarinoiden kertomisen avulla on helpompi ymmärtää kuin edellä mainittujen tutkimusten tulokset. Dan McAdamsin tutkimukseen tutustuttuani tulkiten itseä määrittelevällä elämäntarinalla tarkoitettavan, että käsitys itsestä ja jostain pysyvämmästä eli identiteetistä rakentuvat itsestä julkilausuttujen asioiden ja muun muassa niiden kautta tapahtuvan itsemäärittelyn avulla. Puhumisen kautta itseään, toisia ja todellisuuttaan alkaa ymmärtää. Elämäntarina eli tarinamuotoinen identiteetti rakentuu myös omien muistojen, pienempien tarinoiden, toisten ja maailmansa ymmärtämisen avulla. Toisaalta ihminen asettuu myös osaksi yhteisöään kielen eli jokaisen puheenvuoronsa ja vuorovaikutuksen avulla. Pro gradu -tutkielmani aiheen kannalta omat lausumattomat pohdinnatkin eli oma ajattelu ja kuvallisen kerronnan avulla tapahtuva ajattelu ja reflektio ovat yhtä tärkeitä.

Pyrin ensin aluksi kuvailemaan tarinamuotoista identiteettiä yleisemmällä tasolla, McAdamsin persoonallisuusmallin perusteella, ja sitten ihmisen elämäнкаarta sekä McAdamsin tutkimuksia oman elämäntarinan rakentamiseen ja kerrontaan liittyvistä koherenssin eri muodoista, motiiveista, generatiivisuudesta ja valinnoista.

McAdamsin persoonallisuusmallin kolmannella tasolla eli tarinamuotoisella identiteetillä siis tarkoitetaan yksilön elämän aikana muuttuvia elämäntarinoita. Aikuisen persoonallisuus, eli identiteetti, perustuu sisäistettyyn ja kehittyvään tarinaan itsestä. Lapsi kuvaa itseään vielä esimerkiksi luonteenpiirteidensä avulla. (Metsäpelto & Feldt 2009, 22, 25.)

Ihminen kertoo ja muokkaa elämäntarinaansa saavuttaakseen identiteetin. Lisäksi hän pyrkii myös elämään sen mukaisesti. Elämäntarinoiden kautta ihminen yrittää uudelleen rakentaa menneisyyttä, ymmärtää nykyhetkeä, ennakoida tulevaisuutta ja nähdä elämän eheänä kokonaisuutena eli kokonaisena elämäntarina, joka on edennyt yhtenäisesti. (McAdams 2003, 116-117.) Kuten Eriksoninkin teoriassa, McAdamsinkin mukaan identiteetti, vaikkakin tarinamuotoinen, lisää yksilön elämän ymmärrettävyyttä ja tunnetta sen jatkuvuudesta sekä antaa yksilölle tunteen siitä, että elämällä on tarkoitus ja merkitys (Metsäpelto & Feldt 2009, 25-26). McAdams vain käyttää identiteetistä käsitettä narratiivinen eli tarinamuotoinen identiteetti.

Helson, Soto ja Cate väittävät myös tutkimuksessaan (McAdamsin & Adlerin 2006, 480 mukaan), että ”tarinat luovat yksilölle tunteen jatkuvuudesta eli tunteen siitä, että yksilö etenee koherentilla eli yhtenäisellä tavalla elämänvaiheesta toiseen”, ”life narratives provide a person with the sense that one part of life leads coherently and meaningfully to another”.

McAdams korostaa, kuten Eriksonkin, että päätöksenteko ja valinnat ovat tärkeitä ihmisen elämän ja sen suunnan kannalta. McAdamsin mukaan erityisesti moderneissa ja demokraattisissa yhteiskunnissa aikuisten odotetaan kokeilevan ja tekevän erilaisia ideologisia, ammatillisia ja interpersonaalaisia valintoja ja sitoutuvan niihin. Yksilön identiteetti alkaa rakentua tämän päätöksenteon ja sitoutumisen myötä. Identiteetti kertoo, kuka hän on nyt, ja tulevaisuudessa. (McAdams & Adler 2006, 479.) Tarinamuotoinen identiteetti edustaa modernia itseyyttä (selfhood) (McAdams ym. 2006, 5).

”According to Erikson, beginning in adolescence and young adulthood modern people are faced with the psychosocial challenge of constructing a self that provides their lives with unity, purpose, and meaning” (McAdams 2009, 403-404).

Interpersoonalisilla, ammatillisilla ja ideologisilla valinnoilla tarkoitetaan mielestäni samaa kuin Eriksonin tutkimuksissa. Yksilö pyrkii valintojen kautta saavuttamaan identiteetin elämän eri osa-alueilla eli sukupuoli- ja seksuaalisen identiteetin ja ammatillisen sekä poliittisen ja uskonnollisen identiteetin.

Uusi synteesi aikaisemmista identifikaatioista, eli nuoruudesta lähtien kehittyvä identiteetti, sisältää Eriksonin (1959, 116) mukaan, kuten McAdams (2009, 404) viittaa, annetut ominaisuudet (mm. sukupuoli, ulkonäkö), tarpeet, merkittävät identifikaatiot, tehokkaat puolustusmekanismit, menestyksekkäät sublimaatiot ja roolit. Kokemus itsestä, sen samuudesta ja jatkuvuudesta, pitäisi lisäksi vastata toisten käsitystä itsestä. McAdams täydentää lukunsa ”Narrative Identity” alussa Eriksonin näkemystä identiteetistä eli synteesisestä ja integraatiosta niin, että identiteetissä yhdistyvät lisäksi taidot, arvot, päämäärät, yksilön menneisyys, nykyisyys ja tuleva sekä lisäksi roolit yhteneväksi kokonaisuudeksi ja se, miten yksilö haluaa toimia sosiaalisen maailman tarjoamissa mahdollisuuksissa. (McAdams 2009, 404.)

“It brings together skills, values, goals, and roles into a coherent whole. It brings together what the person can and wants to do with what opportunities and constraints for action exist in the social environment. It brings together aspects of remembered past with the experienced present and the anticipated future.” (McAdams 2009, 404.)

McAdams tulkitsee Eriksonin teoriaa niin, että identiteetistä pitäisi puhua ”integraationa”, elämäntarinana, mikä on hänen mukaansa myös nykyisen psykologisen näkemyksen mukaista. McAdams käyttää ehkä juuri tästä syystä identiteetistä käsitettä tarinamuotoinen identiteetti (narrative identity). (McAdams 2009, 405.)

Yritän vielä täydentää Dan McAdamsin ja Jonathan Adlerin yhteisten tutkimusten mukaista näkemystä elämäntarinoista kirjoittamalla, miten konteksti ja yksilön resurssit vaikuttavat tarinamuotoisen identiteetin rakentamiseen. Kontekstin vaikutuksesta on tarkempi kuvaus myös omassa kappaleessaan

McAdamsin ja Adlerin mukaan yksittäiset narratiivit ovat episodisia itseilmaisuja. Yksittäisistä tarinoista muodostuu ja hahmottuu vähitellen yksilön koko elämäntarina, jonka avulla menneisyyden tarinat yhdistyvät nykyhetkeen ja kuviteltuun tulevaisuuteen, koherentiksi jatkumoksi. Identiteetti ja elämäntarinat eivät rakennu tyhjiössä, vaan kontekstissa. Lisäksi elämäntarinan rakentuminen on riippuvainen yksilön resursseista (materiaalisia, ideologisia, poliittisia ja kulttuurisia) sekä

toimijuudesta. Narratiivisen identiteetin avulla ihmiset myös sovittautuvat kontekstiin, ympäristöönsä, kulttuuriin ja suhteessa toisiinsa. (McAdams & Adler 2006, 479-480.)

Elämäntarinan hahmottumisen alkaminen ja identiteetin rakentamiselle luotu perusta nuoruudessa

McAdams ja Adler jakavat ihmisen elämän neljään jaksoon, merkkipaalojen mukaan: kiintymyssuhde, käsitys minästä eli tarkoituksellisen toiminnan, aloitteellisuuden ja toimijuuden ymmärtäminen, siirtymä lapsuudesta nuoruuteen ja nuoruudesta aikuisuuteen. Ihminen läpikäy kaksi jaksoa nuoruudessa. Nuori siirtyy lapsuudesta nuoruuteen (n. 8-13v.) ja nuoruudesta muotoutuvaan aikuisuuteen (n. 18-25v.). McAdamsin ja Adlerin mukaan nuoruusaikaa on määritelty eri tavoin, mutta sitä pidetään aina siirtymävaiheena. (McAdams & Adler 2006, 481-483).

McAdamsin ja Adlerin tutkimusten mukaan itseä rakennetaan narratiivisesti vasta erityisesti muotoutuvan aikuisuuden vaiheessa eli n. 18-25 vuoden ikäisenä. Niin Eriksonin kuin McAdamsin ja Adlerinkin tutkimusten mukaan identiteettiä rakennetaan identiteettivaihtoehtojen kokeilemisen ja rooleihin sitoutumisen kautta. Elämäntarinoiden on tarkoitus selittää, miksi yksilöstä on tullut sellainen kuin hän on ja mihin hän on menossa sekä yhdistää yksilön eri roolit ja tavoitteet. Elämäntarinan avulla yksilö voi yhdistää monet ”minät” ja elämät. Muotoutuvaan aikuisuuteen kuuluu elämänvaiheen mukanaan tuomien uusien mahdollisuuksien kokeileminen, niistä kumpuavien uusien tavoitteiden kokeileminen, uusiin tavoitteisiin sitoutuminen pysyvämmiin ja uudenlainen narratiivinen ymmärrys aikuisesta itsestä. (McAdams & Adler 2006, 485.) Näkemys eletystä elämästä ja elämän merkityksestä muuttuvat ihmisen vanhetessa (McAdams & Adler 2006 480).

”Life and story evolve together, dialectically, each informing the other”
(McAdams 2003, 117).

McAdamsin ja Adlerin mukaan tarinamuotoinen identiteetti on siis varsinaisesti muotoutuvan aikuisuuden ”kehitysvaiheen” eli noin 18-25-vuotiaan tehtävä, mutta jo nuoruusikäinen on kykenevä ja motivoitunut muokkaamaan elämäntari-

naansa (McAdams & Adler, 2006, 485). Lisäksi jo nuoruudessa yksilö pyrkii myös vastaamaan merkityksellisesti kysymyksiin, kuka olen ja miten sovittaudun aikuisen maailmaan (McAdams ym 2006, 4). Tästä syystä McAdamsin ja hänen kollegojensa tutkimukset sopivat hyvin myös tämän tutkimuksen tietoperustaksi. McAdams kuvaa minäkäsityksen kehittymistä, elämäntarinan kertomisen alkamista lapsuudessa ja nuoruudessa sekä tarinamuotoisen identiteetin kehittymiselle luotua perustaa lapsuudessa ja nuoruudessa.

Elämäntarinan hahmottaminen on siis mahdollista nuoruudessa, koska kognitiiviset kyvyt ovat silloin riittävät, mutta luonnollisesti myös lapsuudenaikainen kehitys vaikuttaa identiteetin rakentamiseen ja elämäntarinan hahmottamiseen. Temperamentti vaikuttaa McAdamsin ja Adlerin mukaan esimerkiksi kiintymyssuhteeseen. Elämäntarinan kannalta tärkeämpiä ovat mielestäni oman aloitteellisuuden ja toimijuuden ymmärtäminen. McAdamsin ja Adlerin mukaan aloitteellisuuden ja toimijuuden ymmärtäminen, ennen kahden vuoden ikää, ovat perusta omaelämäkerralliselle muistille ja itsen liittyvälle kerronnalle (self-narration). Aloitteellisuuden ja toimijuuden ymmärtämisen myötä lapsi alkaa ymmärtää, että hän on oman ”elämäntarinansa kirjoittaja” (author). Ensimmäiset pienet, yksinkertaiset tarinat itsestä, noin kolmen vanhana, kertovat lähinnä itselle tapahtuneista asioista ja omasta tahdosta. (McAdams & Adler 2006, 480, 482-483.) Elämäntarinan hahmottaminen ja monimutkaisten tarinoiden kertominen ei ole mahdollista vielä varhaislapsuudessa esimerkiksi muistin vuoksi. Elämäntarinoiden monimutkaisuus lisääntyy lapsuudesta lähtien nuoruudessa ja kohti muotoutuvaa aikuisuutta. (McAdams ym. 2006, 3-4.)

Lapsuudenaikaisen kehityksen lisäksi nuoruuden, ja osittain jo kouluiänaikaiset, muutokset muuntavat myös yksilöllisiä sopeutumistapoja ja elämäntarinoita. Tällaisia muutoksia ovat: korkeammat odotukset suoriutumiselle liittyen urheiluun, akateemisiin kykyihin, ja moraaliseen kehitykseen, itsen vertaaminen toisiin, muutokset itsetunnossa, mahdollisesti masentuneisuuden lisääntyminen tai antisosiaalinen käyttäytyminen sekä alkava kyky arvioida itseä. Alkava kyky arvioida itseä muuttaa nuorta niin, että nuori osaa arvioida tavoitteidensa ja projektiansa arvoa sekä selittää onnistumiseen tai epäonnistumiseen johtavia syitä erilaisissa tilanteissa. Nuoruuteen ei kuitenkaan kuulu vielä aikuisen roolit kuten työ,

avioliitto ja vanhemmuus. Nuorille tärkeät projektit liittyvät urheiluun, ystävyyteen, koulutyöhön ja arvoihin. He alkavat ymmärtää, että näillä alueilla menestyminen vaikuttaa heidän itsetuntoonsa ja että niihin pitää panostaa. (McAdams & Adler 2006, 483-484.) Muun muassa Bernard Weiner kuvaa attribuutioteoriasaan edellä mainittuja syyselityksiä.

Tarinamuotoisen identiteetin (personal fable) rakentaminen alkaa McAdamsin ja Adlerin mukaan näihin aikoihin, kognitiivisten taitojen ja sosiaalisen kehityksen myötä nuori osaa siis arvioida itseään vertaistensa joukossa, mikä mahdollistaa myös omaelämäkerronnallisten narratiivien tuottamisen. McAdamsin ja Adlerin mukaan tämä näkyy nuorten haaveissa, päiväkirjoissa ja keskusteluissa. Nuoruuteen siirtymisen aikoihin on mahdollista alkaa ymmärtää omaa tulevaa elämää kokonaisuudessaan sekä siihen kuuluvia vaiheita ja muutostapahtumia, joita ovat muun muassa lapsuus, ura, avioliitto, vanhemmuus ja kuolema. Elämäntarinan hahmottaminen voi alussa olla epärealistista, suureellista (grandiose) ja epäyhteneväistä, mutta jostain on aloitettava. (McAdams & Adler 2006, 484.)

"But one has to begin somewhere" (McAdams & Adler 2006, 484).

Elämäntarina ja tarinamuotoinen identiteetti kehittyvät

McAdamsin mukaan vasta nuoruusiässä pystyy hahmottamaan elämänsä kehittyvänä narratiivina kuten edellä kuvattiin ja vasta silloin ollaan motivoituneita arvioimaan elämänhistoriaa ja sitä, mikä olisi itselle mahdollista tulevaisuudessa. Nuoruudessa "piirretty" luonnos tarinasta muuttuu, myös realistisemmaksi, ajan kuluessa. McAdamsin mukaan tarinaa joutuu myös joskus korjaamaan kompensatoristen strategioiden avulla ja esim. perustelemaan sitä, miten omasta mielestä ei-hyvältä menneisyydestä huolimatta elämä on nykyään hyvää. (McAdams 2009, 406.)

McAdams selittää identiteetin syntymistä Erik H. Eriksonin kehitysteorian lisäksi Habermasin ja Bluckin teoreettisen mallin "Four forms of coherence in the life story" avulla, jossa yksilö muokkaa elämäntarinaansa yhteneväksi neljän vaiheen kautta. Habermasin ja Bluckin (2000) mukaan, kuten McAdams (2009, 406-408)

viittaa, yksilön täytyy ensin pystyä rakentamaan pieniä, lineaarisia tarinoita elämäntapahtumista (temporal coherence) ja sitten varhaisnuoruudessa varmentaa, että hänen käsityksensä itsestä vastaa yhteisön odotuksia (biographical coherence). Yhteisön odotukset liittyvät elämänkaareen, johon kuuluu yleensä ainakin vaiheet, kuten koulunkäynti, lapsuudenkodista lähteminen, naimisiinmeno, lasten kasvattaminen ja eläkkeellä jääminen. Ala-asteikäisinä alamme ymmärtää, millainen on hyvä tarina, keräämme kokemuksia, muokkaamme ne tarinamuotoon ja tallennamme omaelämäkerralliseen muistiimme. Aikaisemmat kokemukset ovat resurssi, joita käytämme nuoruusiässä, kun alamme rakentaa identiteettiämme. "These are the biographical resources for our life stories." (McAdams 2009, 406-407, 409.)

Edellä kuvatun kahden vaiheen jälkeen Habermasin ja Bluckin (2000) mukaan, kuten McAdams (2009, 406-408) kuvaa, "keskinuoruudessa", yksilö kykenee yhdistämään edellä mainitut pienet tarinat lineaarisesti eteneväksi, kausaaliseksi elämäntarinaksi (causal coherence). Habermasin ja Bluckin (2000) tutkimusten mukaan, kuten McAdams (2009, 406-408) viittaa, nuoruuden lopussa ja nuoruuden jälkeen yksilö saavuttaa neljännen vaiheen (thematic coherence) ja pystyy johtamaan elämäntapahtumistaan yleisen teeman tai periaatteen, joka kuvaa itseä. Elämäntarina-skeema on synteesi ja ymmärrys ajallisesta, elämänkerronnallisesta, kausaalisesta ja temaattisesta yhtenevyydestä, jonka avulla yksilö osaa kehittää tarinallista identiteettiään, itseä määrittelevää elämäntarinaansa (self-defining life story) (McAdams 2009, 406-407). Skeemalla tarkoitetaan "organisoidunutta mentaalista toimintamallia tai tietorakennetta, joka on rakentunut yksilön aikaisemmista kokemuksista ja tiedosta" (Suomen virtuaaliyliopisto 2005).

"A life story schema, then, involves an implicit understanding of temporal, biographical, causal, and thematic coherence as each applies to a single life. Once people have this understanding they are able to use it to develop their own narrative identities." (McAdams 2009, 406-407.)

"Therefore, we begin to construct narrative identities – that is, self-defining life stories – in adolescence and young adulthood" (McAdams 2009, 407).

McAdams täydentää edellistä vielä, että oman elämäntarinan muokkaamiseen vaikuttavat kokemukset, kohdatut ihmiset, haasteet, mahdollisuudet sekä muu sosiaalinen konteksti. Vanhemmilla on voimakkain vaikutus lapsuudessa ja heidän kannattaa tukea lapsen ilmaisua ja ”elämäntarinankerrontaa” päivän tapahtumien muistelun ja keskustelun avulla. Esikoulun päättyessä lapsi kykenee kertomaan kohtalaisen yhtenäisen eli johdonmukaisen tarinan elämäntapahtumistaan ja kokemuksistaan. McAdams kuvaa edellä mainitun kerronnan tukemista käsitteen scaffolding avulla. (McAdams 2009, 407-408.) Scaffolding-käsitteellä tarkoitetaan oppimisen oikea-aikaista tukemista ja se liittyy Lev Vygotskyn teoriaan lähikehityksen vyöhykkeestä. (Suomen virtuaaliyliopisto 2005.)

Kontekstin vaikutus elämäntarinan rakentamiseen

Vaikka identiteetti, elämäntarina on yksilöllinen, kulttuuri määrittelee sen ja ohjaa identiteetin rakentumista tietyntylaiseksi (McAdams 2009, 409). Kontekstilla tarkoitetaan esimerkiksi sijaintia, ajankohtaa, kulttuuria, arvoja ja yhteiskunnallisia olosuhteita liittyen uskontoon, politiikkaan. Konteksti siis vaikuttaa oleellisella tavalla identiteetin muodostamiseen (McAdams 2009, 409). Tarinoissa on vaihtelua myös kulttuurin mukaan, eri ryhmillä on eri mahdollisuudet narratiivin ”kirjoittamisen” suhteen. Identiteettikehitykseen liittyen McAdams myös huomauttaa, että kerromme eri yleisöille, eri konteksteissa, eri perinteiden vallitessa ja eri syistä (esim. viihtyminen, juoruilu, suhteiden luominen) erilaisia tarinoita itsestämme sekä kuuntelemme toisten tarinoita ja palautetta. Itsestä kerrotuista tarinoista tulee minä. Kaikki tarinat eivät kuitenkaan vaikuta identiteetin rakentumiseen. Kasvaessamme vertaisista tulee vanhempia tärkeämpi yleisö itsestä kertovien ja itseä määrittelevien muistojen kertomiselle. (McAdams 2009, 409-410.)

”People build up a narrative understanding of themselves as they tell stories to others, listen to stories others tell them, and react to and reflect upon these narrative exchanges. Different kinds of stories are told to different audiences, for different reasons, according to different discursive rules and conventions, and in expectation of different kinds of responses. For sure, many stories told in everyday life may have little, if anything, to do with narrative identity.” (McAdams 2009, 409.)

Elämäntarinoiden teemat ja alateemat

Kuvaan tässä kohden sitä, miten McAdams on kerännyt tieteellistä tietoa ihmisten elämäntarinoista sekä erityisesti niiden teemoista ja millaisia hänen tutkimustuloksensa ovat olleet. McAdams kertoo kirjassaan ”The Person: an introduction to the science of personal psychology” käyttämästään haastattelurungosta liittyen tarinoihin ja niiden teemoihin. McAdams kertoo, että hän on käyttänyt haastatteluissaan runkoa, jossa haastateltavaa pyydettiin ensin ajattelemaan, että elämä on kirja. Sitten häntä pyydettiin kuvailemaan kahdeksan tärkeää tai itseä määrittelevää tapahtumaa, joista haastateltavalta sitten kysyttiin, mitä tapahtui ja kuka oli mukana ja mitä haastateltava ajatteli ja tunsikin silloin ja mitä tapahtuma kertoo hänen elämäntarinastaan. Jatkokysymyksissä haastateltavalta kysyttiin, millaisia elämänhaasteita hän on kohdannut, ketkä ovat olleet tärkeimpiä hahmoja tarinoissa (positiivisessa tai negatiivisessa mielessä) sekä miten tietty tarina jatkuisi omien toiveiden ja haaveiden mukaisesti. Lopuksi haastateltavaa pyydettiin reflektoimaan tarinaa ja etsimään siitä keskeisin teema tai viesti. (McAdams 2009, 411.)

McAdams on kollegoineen kategorisoinut ja analysoinut elämäntarinoiden temaattisia linjoja samalla tavoin kuin David Bakan. McAdams kertoo, että Bakan (1966) on koodannut (McAdamsin 2009, 412 mukaan) temaattisia linjoja käsitteiden agenttius eli toimijuus ja kanssakäyminen (agency and communion) avulla, jotka ovat Bakanin mukaan elämän kaksi perustavanlaatuisinta modaaliteettia. Agenttiudella tarkoitetaan yksilön autonomista, päämääräistä, aktiivista, itseään suojelevaa ja toisista erillään olevaa toimijuutta elämässään sekä hallintaa elinympäristössä. Käsite communion viittaa kanssakäymiseen, yhteisöön ja yhteisöllisyyteen eli toisiin liittymiseen niin ystävytydessä, rakkaudessa kuin yhteisönkin tasolla. (McAdams 2009, 412.)

”Agency refers to the individual’s efforts to expand, assert, perfect, and protect the self, to separate the self from others, and to master the environment within which the self resides” (McAdams 2009, 412).

”Communion refers to the individual’s efforts to merge with other individuals, to join together with others in bonds of love, intimacy, friendship, and community” (McAdams 2009, 412).

Elämäntarinat olivat McAdamsinkin tutkimusten tulosten temaattisilta linjoiltaan “agenttisia” (agentic) tai yhteisöllisiä (communal), kuten edellä Bakanin tutkimuksissa, tai molempia. Omaan toimijuuteen liittyvissä tarinoissa tavoiteltiin esim. valtaa, menestymistä, itsenäisyyttä ja osaamista, kun taas yhteisöllisten tarinoiden teemoja olivat esim. ystävyys, läheisyys ja yhteisö. McAdams jakoi tutkimuksessaan pääteemat alateemoihin niiden avaintapahtumien (key episodes) perusteella. Toimijuuteen liittyvät episodit koodattiin alateemojen itsehallinta, asema, saavutus tai vastuu ja voimaantuminen avulla, kun taas yhteisöön liittyvät episodit alateemojen rakkaus tai ystävyys, dialogi, huolenpito tai apu ja ykseys tai yhteenkuuluvuuden tunne avulla. (McAdams 2009, 413.)

Teemat liittyivät McAdamsin mukaan erityisesti motivationaalisiiin taipumuksiin. Toimijuuteen (agency) liittyvät teemat liittyivät menestykseen, valtaan sekä omista saavutuksista kumpuavaan motivaatioon. Yhteisöllisiä (communal) alateemoja yhdisti läheisyyteen liittyvä motivaatio ja pyrkimys läheisiin suhteisiin toisten kanssa. McAdamsin mukaan Barbara Woiken tutkimukset vuosilta 1995 ja 1999 tukevat hänen tutkimustuloksiaan motiivien osalta. (McAdams 2009, 413.)

Motiivien ja niihin liittyvien teemojen vaihtelun lisäksi McAdams on huomannut, että elämäntarinat vaihtelevat myös tyylin ja rakenteen osalta. Toiset ovat idealtaan, juoneltaan ja asiayhteyksien rakentelun suhteen monimutkaisempia ja toiset yksinkertaisempia. McAdams vertailee tässä kohden neljää novellia ja kuvaa sitten muistojen ja niistä kerrottujen tarinoiden yhteyttä persoonallisuuspiirteisiin. McAdams esittelee myös kaksi tutkimusta, joiden mukaan tarinoiden rakenteen monimutkaisuus liittyy myös siihen, miten hyvin persoonallisuus (ego) on kehittynyt. (McAdams 2009, 414.)

McAdams määrittelee, edelliseen liittyen, myös itseä määritteleviä muistoja, jotka käsittääkseni vaikuttavat merkittävästi tulkintaan omasta elämästä ja edellä mainitun haastattelututkimuksen mukaan siihen, millä perustein tutkittavat valitsivat tiettyt muistot haastattelussa kerrottaviksi. Jefferson Singerin (1995; Singer & Salovey, 1993) tutkimusten mukaan, kuten McAdams (2009, 415) viittaa, itseä määritteleviä ovat muistot, jotka ovat vaikuttaneet merkittävimällä tavalla siihen, kuka yksilö on. (McAdams 2009, 415.)

*"Jefferson Singer (1995; Singer & Salovey, 1993) has coined the term **self-defining memories** to denote recollections of events in one's life that the person believes to have been especially influential in shaping who he or she is" (McAdams 2009, 415).*

Edellisten seikkojen – motiivien ja niihin liittyvien teemojen sekä persoonallisuuspiirteiden – lisäksi, elämäntarinoita tutkineet ovat selittäneet myös interpersonaalisia ja sosiaalisia olosuhteita, joissa itseä määrittelevät episodit, muistot, ovat syntyneet. McAdamsin esittelemien tutkimustulosten mukaan muun muassa muistoihin liittyvän keskustelun laatu ja kuuntelijan keskittyneisyys, vaikuttavat kerrottujen, omien tarinoiden muistamiseen. Unohdamme helposti kuuntelijan keskittymättömyyden takia kyseiset muistomme. Onneksi kuitenkin yleensä kuuntelemme tarkkaavaisesti silloin, kun toinen jakaa jotain itselle ja hänen elämänsä kannalta tärkeää. Kokemusten jakamisella on suuri merkitys myös empatian ja rohkaisun saamisen sekä läheisyyden kannalta. Toiselle kertominen ja keskusteleminen auttavat myös ymmärtämään omien tarinoiden merkityksen ja helpottavat elämäntarinoiden ja koko elämäntarinan muokkaamista. (McAdams 2009, 416.)

Tarinatyypit

Joidenkin tutkijoiden mukaan tavallisimmat tarinatyypit ovat edelleen Aristoteleen jaottelun – tragedia, komedia, romanssi ja ironia – mukaisia, mutta esim. Gergen ja Gergen ovat luokitelleet (McAdamsin 2009, 417 mukaan) tarinatyyppejä myös tasapainon, kehityksen ja taantumisen mukaan. Tasapainosta kertovissa tarinoissa päähenkilö ei muutu, progressiivisessa hän kasvaa ja regressiivisessä päähenkilö menee kehityksessään taaksepäin. Gergen ja Gergen ovat lisäksi todenneet (McAdamsin 2009, 417 mukaan), että "sankarimyytti" on tavallinen identiteetin saavuttamiseen liittyvissä tarinoissa, ainakin Länsimaissa. Gergen ja Gergen (1993) väittävät tutkimustensa perusteella lisäksi (McAdamsin 2009, 417 mukaan), että naisten tarinat ei ole yhtä lineaarisia kuin miehillä ja että naisten tarinat ovat esim. monimutkaisempia juonen osalta ja emotionaalisempia. Osa tutkijoista on McAdamsin mukaan yrittänyt luoda muitakin luokitteluja tarinoista, mutta osa on myös keskittynyt vain tiettyjen, esim. työstä tai vanhemmuudesta kertovien, tarinoiden tutkimiseen. (McAdams 2009, 416-417.)

McAdams vertaili kollegojensa kanssa toisessa tutkimuksessa neljääkymmentä keski-ikäistä aikuista, jotka olivat korkealla tasolla generatiivisuuden kehityksen suhteen (high generative) ja kolmeakymmentä vähemmän generatiivista (less generative) aikuista (McAdams 2009, 417). Erik H. Erikson tarkoitti tutkimuksissaan käyttämällensä käsitteellä generatiivisuus huolenpitoa (ks. kuvio 2).

Tutkimuksen ensimmäinen tärkeä tulos oli, että tutkittavien tarinoilla oli viisi pääteemaa: varhainen etuoikeus (early advantage), toisten puolesta kärsiminen (suffering for others), moraalinen päättäväisyys (moral steadfastness), pelastumiseen tai lunastukseen liittyvät tapahtumaketjut (redemption sequences) ja prososiaalinen tulevaisuus (prosocial future) (McAdams 2009, 418).

Toinen tärkeä tutkimustulos oli, että ihmisten, jotka olivat ”kehittyneitä” generatiivisuuden suhteen (high generative), tarinat olivat huomattavasti useammin edellä mainitun viiden pääteeman mukaisia kuin vähemmän generatiivisella aikuisilla (less generative) ja että generatiivisten ihmisten elämäntarinat kertoivat useammin sitoutumisesta (commitment script). Käsite commitment script on Tomkinsin (1987) kehittämä, kuten McAdams (2009, 418) viittaa. McAdams vaihtoi kyseisessä tutkimuksessaan edellä mainitun käsitteen commitment script käsitteeseen redemptive self ja päätti kuvata sitoutumiseen liittyviä tarinoita sen avulla. Tällaisissa tapahtumien ketjuissa (redemptive self) kuljetaan McAdamsin mukaan kärsimyksen kautta voittoon. ”Because the central idea in the story is a redemptive move from suffering to enhancement, I have named this kind of story the **redemptive self**.” (McAdams 2009, 418.)

Edellä mainitut viisi teemaa olivat tutkimuksessa siis yleisempiä generatiivisilla aikuisilla. McAdams kertoo tarkemmin myös siitä, millaisia eri pääteemoihin kuuluvat tarinat yleensä olivat. Generatiiviset aikuiset kokivat esim. muita useammin olleensa etuoikeutettuja tai siunattuja varhain elämässään (early advantage). He kertoivat, että he olivat pitäneet toisista huolta ja että heille tiettyihin arvoihin ja henkilökohtaisiin uskomuksiin sitoutuminen (moral steadfastness) oli ollut tärkeää. Jos he kohtasivat tarinoissaan epäonnea ja pettymyksiä, niin he kertomansa mukaan selvisivät niistä ja pahat asiat muuttuivat usein hyviksi. Tarinoissa kaikki

päätyi kaikesta huolimatta hyvin (redemption se-quence). "Thus bad things happen, but they often turn good." Lisäksi McAdamsin ja hänen kollegojensa tutkimuksen tulosten perusteella generatiiviset ihmiset asettivat tarinoissaan muita tavallisemmin tavoitteita, jotka hyödyttivät toisia ja huomioivat seuraavan sukupolven sekä yhteiskunnan. Pelastumista kuvaavien tarinoiden avulla tutkimukseen osallistuvat pystyivät myös säilyttämään huolehtivan ja vastuullisen suhtautumisensa sosiaaliseen elämään. "This kind of story provides a way of talking about and thinking about one's life that sustains and supports a caring, compassionate, and responsible approach to social life." McAdams ja hänen kollegansa huomasivat siis, että generatiiviset aikuiset kertoivat vähemmän generatiivisia aikuisia enemmän sitoutumistarinoita (commitment script) ymmärtääkseen elämänsä. (McAdams 2009, 418-419.)

Tutkimuksen eräs tärkeä tutkimustulos oli myös se, että edellä kuvattu tarinatyyppe, the redemptive self, tuki generatiivisuutta (seuraavan sukupolven huomioon ottamista) amerikkalaisilla. "One of the most appealing features of life stories told by the highly generative American adults is the **redemption sequence**." McAdams kuitenkin huomauttaa, että eri yhteiskunnissa on eroja generatiivisuuden suhteen, yhteiskunnallisista tai kulttuurisesti eroista johtuen. McAdamsin mukaan kulttuurit eroavat toisistaan niille tavallisten juonten, kuvien, hahmojen ja teemojen osalta, joiden avulla rakennetaan tarinamuotoista identiteettiä. (McAdams 2009, 420.) Miller ja C'deBaca (1980) ovat (McAdamsin 2009, 420 mukaan) tutkimuksissaan todenneet, että tämä johtuu kulttuurien erilaisista normeista, odotuksista ja traditioista. Pelastukseen ja lunastukseen liittyviä tarinoita (redemption sequence) löytyy kuitenkin maailmanlaajuisesti myös myyteistä ja kansanperinteestä sekä uskonnoista. "The theme of redemption is found in myths and folklore worldwide, and it is an especially powerful idea in all of the world's major religions." (McAdams 2009, 420.)

McAdams kuvaa ja tarkentaa vielä samassa kohtaa pelastukseen tai pilalle menemiseen liittyvien tarinoiden piirteitä, kulkua ja niiden vaikutusta ihmisten elämään tutkimusten tulosten perusteella. McAdamsin mukaan pelastumiseen liittyvät tarinat (redemption sequence) vahvistavat uskoa siitä, että vaikeudet voivat päättyä onnellisesti. "Redemption sequences capture the hope that experiences

of fear, loss, sadness, guilt, and the like can lead to outcomes that affirm joy excitement, and other positive emotional states.” Toisin kuin pilalle menemiseen liittyvissä tarinoissa (contamination sequence), joissa alun perin myönteinen tarina menee pilalle ja joiden kertojien mielestä hyviin tapahtumiin ei voi luottaa. Kaikki päättyy kuitenkin aina huonosti. ”Contamination sequences suggest that good events cannot be trusted to last, that bad outcomes will inevitably follow even the best moments in life.” (McAdams 2009, 420.)

McAdams ja hänen kollegansa päätyivät tutkimuksen tulosten perusteella hypoteesiin, että pelastukseen liittyvillä tarinoilla, ja siis myös generatiivisuuden kehitystehtävän saavuttamisella, joka on Eriksonin kehitysteorian seitsemäs vaihe (ks. kuvio 2), on yhteys elämäntyytyväisyyteen ja parempaan mielenterveyteen, ja sen vuoksi he keräsivät jatkotutkimusaineiston. (McAdams 2009, 420.)

Jatkotutkimuksen ensimmäisessä tutkittavien ryhmässä oli 74 35-65-vuotiasta aikuista, jotka osallistuivat haastatteluun, ja toisessa oli 125 collegeopiskelijaa, jotka osallistuivat tutkimukseen kyselyn kautta. Aineiston kokoamisen jälkeen McAdams ja hänen kollegansa koodasivat kaikkien tutkittavien vastauksista ne kohdat, jotka liittyivät edellä mainittuun pelastumiseen (redemption sequence), mutta vain aikuisilta ne tarinat, jotka liittyivät pilalle menemiseen (contamination sequence). Pilalle menemisellä tarkoitetaan McAdamsin mukaan tarinoita, joissa alun perin hyvä tapahtuma ns. päättyy huonosti ja menee pilalle (contaminated), kuten jo kuvattiinkin. (McAdams 2009, 420-421.)

Koodaamisen jälkeen McAdams ja hänen tutkijakollegansa analysoivat pelastumiseen (redemption) sekä pilalle menemiseen (contamination) liittyvien tulosten korrelaatiota haastateltujen itsensä raportoimaan hyvinvointiin ja huomasivat, että heidän hypoteesinsa piti paikkansa. Pelastumiseen liittyvillä tuloksilla oli yhteys elämäntyytyväisyyteen, itsevarmuuteen ja koherenssin tunteeseen eli tunteeseen elämänhallinnasta, mutta sillä ei ollut yhteyttä haastateltujen masentuneisuuteen. Lisäksi pilalle menemiseen (contamination) liittyvistä tuloksista todettiin, että pilalle menemiseen liittyvien tarinoiden kertominen ja elämän kuvaaminen ja tulkitseminen niiden avulla vaikuttivat huomattavan negatiivisesti kolmeen em. positiiviseen seikkaan ja lisäsivät depressiota. (McAdams 2009, 422.)

McAdamsin ja hänen tutkijaryhmänsä johtopäätös oli, että pelastumiseen liittyvien tarinoiden kertominen (redemption sequence) ennustaa hyvinvointia ja pilalle menemiseen liittyvien tarinoiden kautta elämän kuvaaminen (contamination) ennustaa masentuneisuutta. Tähän on McAdamsin mukaan kaksi syytä. Tutkijoiden mukaan tulokset ilmensivät haastateltujen, jotka kertovat elämästään pelastumiseen liittyvien tarinoiden kautta (redemption sequence) ja jotka ovat generatiivisia (highly generative), menneisyyttä sekä kokemuksia, joista he olivat selvinneet ja joissa alun perin kurja tilanne päättyi hyvin. "These sequences are reflected in their life stories." Tuloksia selittää McAdamsin mukaan lisäksi muistin valikoivuus ja se, että elämäntarinat muokkaavat elämää. (McAdams 2009, 422.)

McAdamsin mukaan edellä kuvatun lisäksi pelastuminen (redemption) ja pilalle meneminen (contamination) liittyvät myös haastateltujen ja kyselyyn vastanneiden valintoihin – haastatteluissa kerrottujen avaintapahtumien valitseminen – sekä haastatteluissa ja kyselyissä tehtyihin tulkintoihin omista elämäntarinoista. Tulkinta perustuu omasta mielestänikin aina joihinkin valintoihin. McAdams toteaa, että pelastumiseen liittyvät tarinat liittyvät ihmisen kykyyn selittää elämäntapahtumat positiivisella tavalla. "Yet the person telling the story in a redemptive manner manages, as Jerome Johnson did repeatedly in his life story, to elaborate on a particularly positive outcome. By contrast the person who tells a contamination sequence manages to find negative consequence of a particularly positive scene, and some people may be especially wont to reconstruct their lives in this manner." (McAdams 2009, 422.)

McAdams selittää erilaisia tarinankerronnan tyylejä haastateltujen erilaisen taustan ja tulkintojen lisäksi myös psykososiaalisen sopeutumisen vaihtelun avulla. "Therefore, it is likely that individual differences in the ways in which people narrate self-defining memories reflect both differences in the objective past and difference in the styles and manners on which people choose to make narrative sense of life. Furthermore, the individual styles employed are likely to be both the causes and the consequences of different levels of psychosocial adaptation." (McAdams 2009, 422.)

Lisäksi McAdamsin mukaan ihmiset, jotka olivat tyytyväisiä elämäänsä ja jotka kokivat, että he olivat antaneet paljon toisille, kertoivat elämästään ja tulkitsivat sitä pelastumisen (redemptive sequence) kautta. "Similarly, people who feel relatively satisfied with their lives and feel that they are making important contributions to others may be especially prone to narrating their lives in redemptive terms, which in turn may further enhance their generative efforts and their sense on wellbeing." (McAdams 2009, 422-423.)

Hyvä tarina

Tarinatyyppeihin liittyvien tutkimusten lisäksi kerron vielä tässä teoreettisen taustan lopuksi siitä, miten ja miksi ihminen muokkaa identiteettiään ja elämäntarinaansa vielä aikuisenakin. McAdamsin mukaan yksilö muokkaa elämäntarinaansa läpi aikuisuuden, välillä se on nopeaa ja välillä tärkeää on kokeilu ja etsiminen. "People are working on their life stories, consciously and unconsciously, throughout most of their adult years. At times the work is fast and furious, as during phases of exploration and moratorium." (McAdams 2009, 423.)

Identiteetti saattaa McAdamsin mukaan muuttua erityisesti merkittävien elämänmuutosten ja merkkipaalujen myötä (McAdams 2009, 423). McAdamsin mukaan elämänmuutokset vaikuttavat identiteetin muuttumisen lisäksi myös yksilön niihin uskomuksiin ja oletuksiin, joiden mukaan hän elää. Silloin yksilö saattaa muokata elämäntarinaansa, painottaa eri elämäntapahtumia ja tulevaisuuteen liittyviä odotuksia kuin aikaisemmin sekä asettaa uusia tavoitteita elämälleen. Lisäksi yksilön käsitys hänen loppuelämästään saattaa muuttua. (McAdams 2009, 423.)

"During these periods, adults may call into question some of the assumptions they have lived by. They may recast their life stories to embody new plots and characters and to emphasize different scenes from the past and different expectations for the future. They may set new life goals. The sense of the story's ending may change substantially, and as the envisioned ending changes, the entire narrative may become oriented in very different way. At other times, however, adults experience relative stability in identity." (McAdams 2009, 423.)

McAdamsin kuvaa vielä tarinamuotoisesta identiteetistä kertovan lukunsa lopuksi sitä, miten keski-iässä korostuu "hyvän" narratiivin tavoittelu. Mielestäni teoreettisen taustan ja hyvä tarina -osuuden päättää hyvin seuraava sitaatti. McAdams väittää, että hyvä tarina tarjoaa ratkaisuja, jotka vahvistavat minän harmoniaa ja integriteettiä, minän sopusointua ja eheyttä. (McAdams 2009, 423, 425.)

"And the good story provides narrative solutions that affirm the harmony and integrity of self" (McAdams 2009, 425).

2.3 Kommentteja teoreettisesta tietoperustasta

En ota pro gradu –tutkielmassani juurikaan kantaa Erik H. Eriksonin niihin tutkimuksiin, joissa hän käsittelee esimerkiksi naisen kehitystä jotenkin erillisenä ilmiönä, koska koen ne pulmallisiksi. Naisen kehityksen kuvaaminen erikseen ei minusta kuulu nykyaikaiseen tasa-arvoiseen ajatteluun ja käsitys sukupuoli-identiteetistäkin on muuttunut Suomessa paljon jo viimeisen kahdenkymmenen vuodenkin aikana. Ihmiset ovat avoimempia esimerkiksi sukupuolen moninaisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvissä kysymyksissä. Sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvataan julkisessa keskustelussa nyt monien käsitteiden avulla, mikä mielestäni kertoo asenteiden muuttumisesta sukupuoleen ja mikä vaikuttaa käsitykseen sukupuoli-identiteetin rakentumisesta. Julkisessa keskustelussa painotetaan oikeutta itsemäärittelyyn ja tätä näkemystä on mahdollista tukea diskurssin muuttamisen avulla, esimerkiksi omaan puhetapaan ja toimintaan liittyvien valintojen kautta. Asioista puhuminen tietyllä tavalla vakiinnuttaa ne puhettavat keskusteluun. Oikeutta itsemäärittelyyn ja tasa-arvoa pitäisi siis korostaa eikä perustella eroja naisten ja miesten välillä. Tasa-arvoisuus ei vieläkään ole sillä tasolla kuin mitä sen pitäisi olla. Tästä kertoo minusta esimerkiksi naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyys. Ihmisillä on yhtäläinen arvo yksilöinä ja yhteiskunnassa ja kaikilla pitäisi olla elämässään tasa-arvoiset mahdollisuudet. Tasa-arvo-laki kieltää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän (Tasa-arvovaltuutettu, 2017). Tämä kommentti naisen näkökulmasta, naisen ja miehen näennäisten erojen korostamiseen liittyen, oli minusta aiheellinen. Nainen ei ole Toinen sukupuoli.

Seuraava kommenttini liittyy siihen, miten Erik H. Eriksonin mukaan valinnat seksuaalisuuden suhteen liittyvät jäsenyyteen, jompaankumpaan sukupuoleen liittymiseen (Erikson 1994, 186-187). Mielestäni tämä ajatus siitä, että sukupuolta voisi kuvata vain kahden kategorian avulla ei myöskään ole nykyaikaisen ajattelun mukainen muun muassa edellä mainittujen sukupuolen moninaisuuden ja itsemäärittelyoikeuden kannalta. Eriksonin kehitysteoriaan kuuluva käsite biseksuaalinen hämmennys on siten myönteisen kehityksen eli seksuaalisen polarisaation vastakohtana ongelmallinen (ks. kuvio 2). Biseksuaalisuudella ei mielestäni voi viitata siihen, ettei ole saavuttanut identiteettiä seksuaalisuuden alueella.

Mielestäni nykymaailmassa ihmisten identiteettikehitykseen vaikuttaa suhteellisen samat asiat muun muassa asenteiden muuttumisen, globalisaation ja esimerkiksi ihmisten liikkumisen ja muuttoliikkeen lisääntymisen myötä, vaikkakin esimerkiksi globaalin median vaikutus vaihtelee varmasti esimerkiksi sen mukaan, millaiset lähtökohdat yksilöllä on. Omista lähtökohdista huolimatta kaikki ovat kuitenkin lähtökohtaisesti tasa-arvoisessa asemassa, niin naiset kuin miehetkin.

Viimeisessä kommentissani perustelen vielä sitä, miksi tutkimuksessani on teoreettisessa taustassa viitattu muihinkin kuin alkuperäisiin lähteisiin. Suomalaisten tutkijoiden kuvaukset Erik H. Eriksonin kehitysteoriasta sekä Dan McAdamsin persoonallisuusmallista ja tutkimuksista auttoivat minua varmistamaan sen, että olen ymmärtänyt heidän tutkimuksensa oikein. Englanninkieliset alkuperäislähteet olivat paikoin vaikealukuisia.

3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimustehtävänä on kuvata ja analysoida sitä, miten aineistoksi valittujen kuvataideprojektien tai työtojen kautta syntyneessä suomen kielellä vuosien 2004–2016 aikana julkaistussa kirjamateriaalissa käsitellään ja tuetaan identiteetin kehittymistä nuoruudessa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten kuvataideopetukseen soveltuvassa vuosina 2004–2016 julkaistussa kirjamateriaalissa käsitellään nuoruusaikaan kuuluvaa identiteettikehitystä?
2. Millä tavoin kirjamateriaalissa on tuettu nuoruusikäisen identiteetin rakentamista kuvallisen ilmaisun kautta?

Tutkimuskysymyksiin etsitään vastauksia sisällönanalysoimalla kirjallisuuskatsaukseen valittua kirjamateriaalia. Kyseessä on harkinnanvarainen kirjallisuuskatsaus, mutta se pyritään toteuttamaan systemaattisesti. Tutkimus ylittää tieteenalojen rajat ja on lähestymistavaltaan poikkitieteellinen siinä mielessä, että siinä yhdistyvät esim. kasvatustiede ja psykologia. Tutkimus on poikkitieteellinen myös siitä syystä, että aineisto liittyy peruskoulun kuvataideopetuksen sekä koulukontekstin lisäksi, muuhun kuvataidekasvatukseen ja lastensuojeluun.

4 Tutkimuksen toteutus

Valitsin tutkimusmenetelmäksi harkinnanvaraisen kirjallisuuskatsauksen, jossa kuitenkin pyritään systemaattisesti kartoittamaan kaikki nuorisoikäisille suunnatut kuvataideprojektien tai taidetyöpajojen kautta syntyneet sellaiset suomenkielellä vuosien 2004–2016 aikana julkaistut kirjat, joita voi hyödyntää myös ala-asteen kuvataideopetuksessa.

4.1 Tutkimus- ja analyysimenetelmä

Esittelen tässä luvussa tutkimukseni analyysimenetelmän, mutta johdatan lukijaa aiheeseen erittelemällä tekstianalyysin muotoja, johon sisällönanalyysi kuuluu. Tuomi ja Sarajärvi kertovat analyysimenetelmää esitellessään, että sisällönanalyysi on yksi tekstianalyysin muoto, kuten historiallinen analyysi ja diskurssianalyysi. ”Sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi tarkastelevat inhimillisiä merkityksiä.” Historiallinen analyysi pyrkii rakentamaan menneisyydestä kokonaisen esityksen ja kuvaamaan historian tapahtumia. ”Sisällönanalyysissä etsitään tekstin merkityksiä”, kommunikaation ilmisällön objektiivista, systemaattista ja määrällistä kuvailua.” Lisäksi sisällönanalyysissä aineistona olevien dokumenttien sisältöä pyritään kuvaamaan sanallisesti. Diskurssianalyysissä analysoidaan, miten näitä merkityksiä tekstissä tuotetaan.” Samankaltainen menetelmä, sisällönerittely on sisällönanalyysiin verrattuna kvantitatiiviseen tutkimukseen kuuluva menetelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105-108.)

Analyysimenetelmänä tässä tutkimuksessa on teorialähtöinen sisällönanalyysi. Kerron ensin tästä sisällönanalyysin analyysimuodosta hyödyntämäni menetelmäkirjallisuuden avulla ja kuvailen sitten myös kirjallisuuskatsausta. Tämän tutkimuksen aiheeseen ja kirjallisuuskatsaukseen sopiva analyysimenetelmä on siis teorialähtöinen analyysi. Muita vaihtoehtoja olisivat olleet aineisto- tai teoriaohjaava analyysi.

Analyysimenetelmäni on teorialähtöinen analyysi lisäksi siitä syystä, että analyysiyksiköt on harkittu ennalta toisin kuin aineistolähtöisessä ja teoriaohjaavassa analyysissä. Tämän teorialähtöisen sisällönanalyysin analyysiyksiköitä ovat ne

aineistona olevan kirjamateriaalin alkuperäiset ilmaukset tai lausumat, joissa mainitaan käsite identiteetti ja joissa esimerkiksi määritellään identiteetti-käsitettä tai perustellaan niitä tapoja, joilla kyseessä olevissa taideprojekteissa on pyritty tukemaan identiteetin rakentamista. Aineiston luokittelussa käytän teemoittelua. Teemoittelussa on kyse ”laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan”. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93) Järjestelen, luokittelen ja vertailen siis tutkimuksessani aineistosta löytämiäni identiteettiin liittyviä ilmaisuja.

Analyysi on juuri teorialähtöistä, koska teoria ohjaa analyysin toteuttamista toisin kuin aineistolähtöisessä, ja koska teoria toimii analyysin apuna toisin kuin teoria-ohjaavassa analyysissä ja koska analyysi perustuu ”tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun” (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-97).

”Kyse on siis siitä, että aineiston analyysia ohjaa valmis aikaisemman tiedon perusteella luotu kehys. Tämän tyyppisen analyysin taustalla on useimmiten aikaisemman tiedon testaaminen uudessa kontekstissa.” (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.) Teorialähtöinen analyysi perustuu aikaisempaan viitekehykseen – teoriaan tai käsitejärjestelmään – pro gradu -tutkielmassani Erik H. Eriksonin ja Dan McAdamsin teoreettisiin malleihin ja esiteltyihin tutkimuksiin identiteetin kehittymisestä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113). Valittu analyysimuoto eli teorialähtöinen ohjasi aineiston hankintaa sekä ohjaa analyysia ja raportointia.

Tutkimuksessani käytetty aikaisempi tieto on vuosien varrella rakentunutta teoriaa identiteettikehityksestä. Erik H. Erikson aloitti tutkimuksensa jo 1950-luvulla ja Dan McAdams on muun muassa toimittanut kirjan persoonallisuuden kehityksestä sekä useita artikkeleja aiheeseen liittyen, joten tutkimukseni taustalla oleva teoria on vankka ilman testaamistakin.

Tavoittelen tutkimukseni analyysissä lähinnä kirjamateriaalissa olevien ilmaisujen löytämistä ja ryhmittelyä, niiden vertaamista tutkimuksessani aikaisemmin kuvattuun teoriaan ja sen pohtimista, mihin taideprojektit perustuvat, mikä niissä on ollut identiteetin osalta tavoitteena ja miten taideprojekteissa käytettyjä työskentelytapoja voisi soveltaa koulukontekstissa.

Seuraavaksi kuvailen teorialähtöisen analyysin logiikkaa. Aineistolähtöisessä analyysissä päättely on fenomenologista ja teoriaohjaavassa analyysissä abduktiivista. "Teorialähtöisessä analyysissä päättelyn logiikka yhdistetään usein deduktiiviseen päättelyyn." (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-98.) Deduktiivisessa päättelyssä edetään yleisestä yksittäiseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Teorialähtöisessä päättely on deduktiivista, kun "tutkimuksen teoreettisessa osassa on hahmotettu valmiiksi esimerkiksi kategoriat, joihin aineisto suhteutetaan" (Tuomi & Sarajärvi 2009, 98). Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat deduktiivista sisällönanalyysia lisäksi niin, että siinä "kategoriat määritellään aikaisemman tiedon perusteella, ja niihin etsitään aineistosta sisältöjä niitä kuvaavista lausumista" (Tuomi & Sarajärvi 2009, 115).

Mielestäni aineistoni on niin suppea, ettei sitä kannata kovin tarkasti kvantifioida. Kuvaan tutkimuksen tuloksia sen sijaan sanallisesti. Perustelen tätä valintaani vielä Tuomen ja Sarajärven avulla, "laadulliset aineistot ovat usein niin pieniä, että niiden kvantifiointi ei välttämättä tuo lisätietoa tai erilaista näkökulmaa tutkimustuloksiin" (Tuomi & Sarajärvi 2009, 121).

Kuvaan vielä lopuksi kirjallisuuskatsausta menetelmänä. Tämä kirjallisuuskatsaus on systemaattinen kirjallisuuskatsaus, koska se on myös itsessään tutkimus – aineistosta löydettyjä teemoja eli aiheita verrataan edellä mainittuihin ja teoreettisessa taustassa kuvattuihin teorioihin eikä aineistona olevan kirjamateriaalin omaan teoreettiseen perustaan eli lähteisiin – ja koska tutkimuksessani en pyri ainoastaan kuvaamaan sitä, "mistä näkökulmista ja miten kyseistä asiaa on tarkemmin tutkittu ja miten suunnitteilla oleva tutkimus liittyy jo olemassa oleviin tutkimuksiin". Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on tutkimusta tutkimuksesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 123.) Tutkimukseni tarkoitus on rakentaa kokonaiskuva identiteettiaiheesta että syventää tietoa pro gradu -tutkielmani aiheesta, koska mielestäni taiteellisen, luovan ja/tai tarinallisen työskentelyn avulla on mahdollista tukea identiteettikehitystä ja hyvinvointia koulussa sellaisilla tavoilla, joita kannattaa tuoda esille ja joista on varmasti hyötyä luokanopettajan tehtävässä.

Tarkoitukseni on siis pohtia sisällönanalyysin tulosten perusteella, miten aineistossa kuvailtuja menetelmiä ja tapoja tukea identiteettiä olisi mahdollista soveltaa pedagogisesti peruskoulun kuvataideopetuksessa.

4.2 Sisällönanalyysiin valitut teokset

Kokosin ja etsin aineistoa Helkan ja Melindan avulla ja kävin myös Kaisa-kirjaston informaattikon konsultaatiossa. Valitsin teokset näiden kriteerien avulla:

- 1) Lähteen piti liittyä kuvataide- tai taidekasvatukseen.
- 2) Kirjallisuuden piti kertoa kuvataiteellisista projekteista ja työpajoista.
- 3) Lähteissä piti olla asiasanana identiteetti ja yhteys taidekasvatukseen eli projektien sisällön piti liittyä katsauksen aiheeseen. Yhden kirjoista valitsin pelkän taidekasvatus -sanon perusteella, koska se liittyy koulukontekstiin.
- 4) Teoksen piti olla julkaistu Suomessa ja suomeksi, viimeisen kolmentoista vuoden aikana eli lähtien vuodesta 2004.
- 5) Aineisto ei saanut olla pro gradu tai kandidaatin tutkielma.

Alla on luettelo sisällönanalyysiin valituista kahdesta kokonaisteoksesta ja artikkeleista. Tarkemmat teostiedot, esimerkiksi elektronisten lähteiden www-osoitteet, ovat lähdeluettelossa artikkelien kirjoittajien mukaan. Teokset ovat tässä luettelossa siinä järjestyksessä kuin niitä analysoin ja samassa järjestyksessä kuin tutkimuksen tuloksissa.

1. Kohti monikulttuurista koulua: taidetyöpajat osana kulttuurikasvatusta:

(2010) – toimittanut Helena Oikarinen-Jabai

- Koulun kulttuuriyhteistyötä ohjaavat yleiset periaatteet:
Heljä Järnefelt
- Näkökulmia monikulttuuriseen taidekasvatukseen ja työpajatoimintaan:
Helena Oikarinen-Jabai
- Taiteen riemua – Kassandran monikulttuuriset työpajat:
Outi Kääriä & Ritva Siikala
- Taide meille ja heti! Kokemuksia maahanmuuttajien ja kulttuuritoimijoiden yhteistyöstä:
Päivi Matala

2. Taidetyöskentely arjen näyttämöillä: teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia: (2011) – toimittaneet Anja Kuukasjärvi, Outi Linnossuo ja Jussi Sutinen
 - Ekspressiivisen taidetyöskentely: Taina Tammi
 - Ekspressiivinen taidetyöskentelyn menetelmäkurssi: Outi Linnossuo
3. Voimaneidot: opas tyttöjen oman voiman haltuunoton ja aggression hallinnan tukemiseen: (2011) – Mari Lankinen
4. Maailman ihanin tyttö = The Loveliest Girl in the World: (2008) – Miina Savolainen
5. MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multiprofessionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013: (2013) – toimittaneet Anna Tonteri, Johanna Krappe, Irmeli Leino, Terttu Parkkinen, Susanna Pyörre & Marja Susi
 - ”Hedelmällinen haaste” – MIMO-projektin moniammatillisen työskentelyn kuvaus: Johanna Krappe & Irmeli Leino
 - (Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia: Anu Laukkanen
 - Opiskelijat taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä toteuttamassa: Ruut Kaukinen
 - Moniammatillinen yhteistyö koulussa – kokemuksia MIMO-projektissa: Sari Kallio-Kökkö, Marjo Kolehmainen & Juha Sopanen
6. Taiteeksi tarinoitu oma elämä: (2004) – toimittaneet Inkeri Sava ja Virpi Vesanen-Laukkanen
 - Yhteistyötä ja yhteistä jakamista: Virpi Vesanen-Laukkanen, Inkeri Sava ja Mari Martin
 - Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana: Inkeri Sava ja Arja Katainen
 - Liite 1. Työpajojen kertakohtainen kuvaus: Virpi Vesanen-Laukkanen, Mari Martin & Inkeri Sava

Etsin aineistosta siis kaikki kohdat, joissa mainitaan käsite identiteetti, sitten järjestän aineistoa eli pilkon ja ryhmittelen aineistoa erilaisten aineistosta löytyneiden aiheiden mukaan. Lopuksi pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini eli pyrin kuvaamaan ja analysoimaan sitä, miten aineistoksi valittujen kuvataideprojektien tai taidetyöpajojen kautta syntyneessä suomenkielisessä kirjamateriaalissa käsitellään ja tuetaan identiteetin kehittymistä nuoruudessa. Tutkimukseni teoreettinen tausta eli tietoperusta ohjaa analyysin toteuttamista.

Esittelen tutkimukseni tulokset siis samassa järjestyksessä kuin edellä olevassa luettelossa ja tutkimuskysymys kerrallaan. Lisäksi tarkoitukseni on pohtia sisälönanalyysin tulosten perusteella kuten jo edellä mainitsinkin, miten aineistossa kuvailtuja menetelmiä ja tapoja tukea identiteettiä olisi mahdollista soveltaa pedagogisesti ala-asteen kuvataideopetuksessa.

5 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Esittelen tässä luvussa ensin lyhyesti aineistona olevat kirjat ja sitten analyysin tulokset tutkimuskysymys kerrallaan. Pyrin siis vastaamaan tutkimukseni tutkimuskysymyksiin ja kuvaamaan ja analysoimaan sitä, miten aineistoksi valitussa kuvataideprojektien kautta syntyneessä suomenkielisessä kirjamateriaalissa käsitellään ja määritellään identiteettiä ja identiteettikehitystä sekä tuetaan identiteetin kehittymistä nuoruudessa kuvallisin ilmaisun keinoin. Lopuksi esittelen tutkimuksen tuloksia vielä yhteenvedossa, jossa pyrin lisäksi sisällönanalysoimaan kirjamateriaalin, eli nuorisokäisille suunnattujen kuvataideprojektien kautta syntyneen suomenkielisen kirjallisuuden, laadullisesti tutkimustehtävään liittyvän pedagogisen sovellettavuuden valossa.

5.1 Analyysin keskeisimmät tulokset

Esittelen ennen tutkimuksen tulosten kuvailua kirjallisuuskatsauksen aineistoksi valitun kirjamateriaalin. Kuvailen kuvataideprojektien tai työpajojen sisältöä, mutta osaa kirjamateriaalista esittelen tarkemmin, jotta lukija tietäisi, millaisista projekteista on kyse.

5.1.1 Kirjallisuuskatsauksen aineisto

Sekä *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä* -kirjassa, ekspressiivisen, kuvataiteellisen taidetyöskentelyn osioissa, että kirjassa *Kohti monikulttuurista koulua* käytettiin taidetyöpajoissa monia eri ilmaisumuotoja: kuvallisesta ilmaisusta, käden taitoihin, kirjoittamiseen, runouteen, musiikkiin, kehon liikkeeseen, tanssiin ja draamaan. *Voimaneidoissa* ryhmissä käytetään esim. tunne- ja voimakortteja ja niiden aikana mm. maalataan, piirretään, skräpätään, askarrellaan ja tehdään toiminnallisia harjoituksia. *Maailman ihanin tyttö* -kirjassa kuvataan voimauttavan valokuvan menetelmää ja siihen liittyvää erästä projektia. *MOVING ON!* -kirjassa eli MIMO-projektiin liittyvässä julkaisussa on ensin johdantoartikkelit projektin tavoitteisiin ja identiteetti -aiheeseen liittyen ja sitten eri taiteen muotoihin liittyviä artikkeleita. Projekteissa hyödynnetyistä taiteen muodoista mainitaan kirjan otsi-

koissa ja analysoitavissa artikkeleissa muun muassa draama, tanssi ja kuvataide. Kirjassa *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*, joka liittyy Aalto-yliopiston, entisen Taide-teollisen korkeakoulun Taidekasvatuksen osaston Syreenin Taimi -tutkimus-hankkeeseen, kuvaillaan projektissa hyödynnettyjä taiteen muotoja sekä artikke-leissa että kirjan liitteissä, joissa esitellään eri taiteen muotoihin liittyviä työpajoja. Työpajoissa tarinalliseen ja omaelämäkerronnalliseen taidetyöskentelyyn kuului muun muassa draamatyöskentelyä, kuvataiteellista työskentelyä, kirjoittamista, satujen käsittelyä ja nukketatteria.

1. Kohti monikulttuurista koulua

Kohti monikulttuurista koulua -kirjassa pohditaan kirjan toimittajan Helena Oika-rinen-Jabain mukaan muun muassa sitä, mitä erityistä monikulttuuriset työpajat voisivat antaa oppilaille ja kouluille. Kirjan johdannossa halutaan tuoda esille se seikka, että oppimisympäristöt ovat viime aikoina laajenneet koulujen ulkopuo-lle. Kirjassa tarkastellaan Kassandran järjestämiä taidetyöpajoja. (Oikarinen-Jabai 2010a, 4.)

Kassandra ry on monikulttuurisen taidetyön keskus ja sen toiminnan tavoite on tuoda monikulttuurinen taidetyö osaksi valtavirtakulttuuria. Toiminta ei ole kui-tenkaan suunnattu vain maahanmuuttajille, vaan Kassandran kursseihin ja hank-keisiin osallistuvat myös suomalaistaustaisista oppilaista koostuvat luokat. Kas-sandra järjestää toimintaa kouluissa, päiväkodeissa, kirjastoissa, nuorisotiloissa ja muissa vapaa-ajan tiloissa. Kouluissa järjestettävien työpajojen osalta toimivin ratkaisu oli ollut kerran viikossa pidettävä työpaja, jonka kesto oli kaksi oppituntia ja joka oli kokoontunut viisi kertaa. Kassandra ry järjestää kouluilla myös pidem-pikestoisia pajoja. (Kääriä & Siikala 2010, 26-32.)

Taidetyöpajat perustuvat elämyksellisyyteen ja artikkelien kirjoittajien mukaan työpaja voivat olla osa tieteenaloja yhdistävää opetusta ja kansainvälisyyskasvatusta. Monikulttuuristen työpajojen avulla halutaan integroida kulttuuri-identi-teetin tutkiminen ja kansainvälisyys osaksi muitakin oppiaineita ja niiden avulla voidaan tukea lapsen tai nuoren kasvua. Kääriän ja Siikalan mielestä työpajojen

sisällöt voisivat olla osa esimerkiksi musiikin, äidinkielen, kuvataiteen, maantiedon, uskonnon, kotitalouden ja käsityön opetusta. Kääriän ja Siikalan mukaan ”kulttuurikysymykset liittyvät kaikkiin oppiaineisiin.” (Kääriä & Siikala 2010, 26-27.)

Työpajojen avulla voidaan käsitellä esim. vaikeasti ilmaistavia tunteita sekä tapahtumia ja lisäksi yhteistoiminta saattaa muutenkin tuoda keskusteluun uusia, tärkeitä teemoja. Taiteen ja empatian avulla voidaan ymmärtää erilaisuutta, eläytyä toisen kokemusmaailmaan, saada omakohtaisia kokemuksia ”toiseudesta” ja näin pienentää eroa itsen ja ”toiseksi” koetun välillä. Taiteellisen työskentelyn ja yhdessä tekemisen avulla voi kohdata erilaisista taustoista tulevia oppilaita ja erilaisia kulttuureita. Koulurutiinien rikkominen taiteen avulla saattaa Kääriän ja Siikalan mukaan tuoda esille myös jotain uutta ja yllätyksellistä. Rasismin, maahanmuuttajuuden ja muiden kulttuuristen kysymysten pohtiminen on myös helppoa taiteellisen työskentelyn kautta. (Kääriä & Siikala 2010, 28-29.)

Monikulttuuristen aiheiden ja eri aineiden yhdistämisen, ilmaisun, empatian harjoittelun ja toiseuden kohtaamisen lisäksi taiteellinen toiminta voi tukea yksittäisen oppilaan koulutyötä ja edistää luokan sosiaalisia suhteita. Taiteellinen työskentely lisää oppilaan onnistumisen kokemuksia ja kohottaa sitä kautta itsetuntoa. Taiteen avulla on mahdollista vaikuttaa oppilaan elämänsuuntaan merkittäväällä tavalla. Taiteellisessa työskentelyssä on myös se etu, että siihen osallistuminen ei vaadi kielitaidolta niin paljoa. Työpajoissa taide tasoitti puutteellisesta kielitaidosta johtuvia eroja, helpotti itseilmaisua ja lisäsi tasavertaisuutta. (Kääriä & Siikala 2010, 24, 26-28, 36-37.)

Kassandran taidetyöpajat tukivat kulttuurisen identiteetin kehittymistä. Kirjassa korostetaan muutoinkin sitä, että taide lisää kulttuurisen moninaisuuden ymmärtämistä, luo kohtaamisen paikkoja ja että sen avulla voi käsitellä erilaisuuden teemoja muun muassa koulussa (Kääriä & Siikala 2010, 35). On todennäköistä, että yhteistoiminnallisuus pelkästäänkin tuo pintaan yksilölle, luokalle ja yhteisölle vaikeita mutta tärkeitä aiheita.

2. Taidetyöskentely arjen näyttämöillä

Kirjan *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä* toimittajat, Anja Kuukasjärvi, Outi Linnossuo ja Jussi Sutinen kertovat johdannossa, että he tarkoittavat arjen näyttämöillä instituutioiden tiloja, esimerkiksi luokkahuoneita, ja muita kohtaamisen areenoita, joissa ihmiset kokoontuvat, ovat vuorovaikutuksessa, kertovat tarinoita itsestään, toisista ja kokemuksistaan. Kirjassa hyödynnetään ekspressiivisyyden ja narratiivisuuden teoriaa. Narratiivisilla lähestymistavoilla viitataan mielestäni yleensä kirjalliseen ilmaisuun. Kuukasjärven ym. mukaan omaelämäkerronnallisilla taidoilla on merkitys myös identiteetin pohtimisessa. ”Tarinoissa identiteettimme saa muodon suhteessa toisiin ihmisiin.” (Kuukasjärvi ym. 2011, 5.)

Kuukasjärvi kumppaneineen kirjoittavat taiteen merkityksestä vuorovaikutuksen välineenä ja kohtaamispaikkana. Tarinallisen työskentelyn, omien ja jaettujen kertomusten, avulla on mahdollista ymmärtää paremmin omaa kulttuuria, erilaisuutta ja toiseutta. Kuukasjärvi kumppaneineen tahtovat johdannossaan tuoda esille myös taiteen kyvyn rikkoa rajoja. Taiteellisen työskentelyn avulla voi kertoa tarinoita ja ilmaista asioita, joita on vaikea ilmaista sanojen avulla. Kuukasjärvi ja muut väittävät, että taide voi osana arkea lisätä myös hyvinvointia eri elämäntiloilla ja palveluissa. (Kuukasjärvi ym. 2011, 5-6.)

Kirjassa kuvatun ekspressiivisen taidetyöskentelyn yhtenä tavoitteena oli Taina Tammen mukaan se, että ”taiteen avulla käsitellään tiedostettuja ja tiedostamattomia tunteita ja kokemuksia”. ”Näin taidetta käytetään apuna kasvun tukemisessa ja parantamisessa. Olennaista ekspressiivisessä taidetyöskentelyssä on tekemisen prosessi sekä prosessiin luottaminen, ei taiteen tekemisen taito.” Ekspressiivinen työskentely perustuu aistipohjaiseen ilmaisuun, kehon kokemuksiin ja mielikuvitukseen. Ekspressiivisyyden tavoitteessa ei korosteta taitoa vaan ilmaisullisuutta ja ilmaisulle sopivan taidemuodon valintaa, käyttötarkoituksen ja tekijän tarpeiden mukaan. Tammi kuvaa ekspressiivistä työskentelyä ilmaisulla ”low skill – high sensitivity”. (Tammi 2011, 49-50.)

Ekspressiiviseen työskentelyyn kuuluu aina toiminta. Lisäksi luova prosessi on työskentelyssä tärkeämpi kuin tuotos, mikä mahdollistaa kokonaisvaltaisen ja vä-

littömän työskentelyn. Kun työskentelyssä tavoitellaan luovuutta, työskentelyä ei Tammen mielestä kannata kontrolloida tai ohjeistaa liikaa. Prosessin kannattaa antaa edetä omalla painollaan ja vaikeiden kohtien läpi työskentely on hänestä erityisen tärkeää. Ekspressiivisessä työskentelyssä tekeminen, omat luovat taidot ja materiaali ohjaavat työskentelyä. Suunnittelu on kuitenkin välttämätöntä, vaikka työskentely perustuisi improvisaatioon. Tammi uskoo taiteen voimaan, hänen artikkelissaan puhutaan juuri taiteen parantavasta voimasta. (Tammi 2011, 50-52.)

”Taiteen kyky parantaa perustuu taiteen voimaan saada mieli liikkeeseen” (Tammi 2011, 52).

3. Voimaneidot

Voimaneitojen kirjoittaja Mari Lankinen on ammatiltaan kouluttaja, terveystiedon opettaja sekä pari- ja seksuaaliterapeutti. Jo suosiotakin saavuttanut *Voimaneidot* on Lankisen kehittämä ryhmämalli nuorten kanssa tehtävään työhön. *Voimaneidot* sai alkunsa yhdestä Lankisen Malmilla pitämästä tyttöryhmästä. Kirja ja tytöille suunnattu ryhmämalli perustuu tunnekasvatukseen ja muun muassa Juha Siitosen voimaantumisteoriaan.

Voimaantuminen on oleellinen osa *Voimaneitoihin* liittyvää teoriaa ja tausta-tietoa. Siitonen (1999) väittää voimaantumisen olevan, kuten Lankinen (2011, 11) viittaa, yksilöllinen prosessiin, jonka kautta on mahdollista löytää omat voimansa. Siitonen väittää lisäksi, (Lankisen 2011, 11 mukaan), että voimaa ei voi antaa toiselle eikä voimaantumaan voi pakottaa, mutta olosuhteisiin vaikuttamisella ja voimaantumista tukevilla ratkaisuilla voi auttaa voimaantumaan. Lankinen määrittelee teoriaa ja taustatietoa -osiossa voimaantumisen lisäksi voiman haltuunottoa, aggressiivisuutta, tunnekasvatusta ja kasvattajan tehtäviä. Määrittelyn tässä esittelyssä vielä *Voimaneidot*-kirjan otsikossa olevat käsitteet Lankisen näemyksen mukaisesti.

”Voimaannuttamisella ja oman voiman haltuunottoon ohjaamisella tarkoitetaan Voimaneidot-materiaalissa niitä toimenpiteitä, jotka mahdollistavat ja edesauttavat nuoren voimaantumista” (Lankinen 2001, 11.)

”Käytännössä voiman haltuunotto tarkoittaa oman voiman tiedostamista, kanavoimista ja suuntaamista eli aggression tunteiden valjastamista voimavaraksi” (Lankinen 2011, 13).

4. Maailman ihanin tyttö

Miina Savolainen aloittaa voimauttavan valokuvan menetelmästä ja siihen jo vuonna 1998 alkaneesta projektista kertovan kirjansa *Maailman ihanin tyttö* näillä sanoilla:

”Elämään kuuluu hylkäämisen ja hyväksynnän draama, ulkopuoliseksi ja näkymättömäksi jäämisen kipu sekä syvä tarve tulla kokonaisena nähdyksi ja rakastetuksi. Jokainen ihminen joutuu rakentamaan minäkuvaansa näiden vastavoimien välissä. Matkaeväitä ei jaeta tasan. Jos vaaka notkuu loputtomien hylkäämisten painosta, on vaikea oppia luottamaan omiin mahdollisuuksiinsa.” (Savolainen 2008, 145.)

Miina Savolainen on ammatiltaan valokuvaaja sekä taide- ja sosiaalikasvattaja. Tampereen yliopiston Utain-viikkolehdessä hän kertoo, että hänen elämäntyönsä on vaikuttaa asenteisiin hoito- ja koulutusaloilla. Savolainen toivoo, että tunteita ja välittämistä korostettaisiin hoitotyössä. Hän kertoo artikkelissa myös, että voimauttavan valokuvauksen menetelmässä painottuvat vuorovaikutus ja korjaavat katseet. (Jokinen, 2015.)

Miina Savolainen kertoo kirjassaan, että hylkäämisen kokemukset ovat hyvin pinnalla lastenkodissa ja että huostaanotto on traumaattinen kokemus, mutta se on myös uusi alku ja korjaava mahdollisuus. Lastenkotilapsille on erityisen tärkeää hyväksytyksi ja rakastetuksi tuleminen. Savolaisen mukaan heidän kokemuksensa lapsuudesta on kaltoinkohtelun takia turvaton ja heidän on vaikeaa luottaa, kiintyä ja ottaa vastaan huolenpitoa. (Savolainen 2008, 145-147, 167.) Työskennellessään lastenkodeissa Savolainen kertoo ottaneensa valokuvauksen apuun, kun sanat eivät enää riittäneet (Jokinen, 2015). Valokuvien avulla voi Savolaisen mukaan kertoa, että toinen on tärkeä ja että oman elämän tallentaminen on arvokasta (Savolainen 2008, 151).

”Kuvien käyttö auttaa selkeyttämään hajanaisia ja tunnepitoisia asioita sekä löytämään piiloon jääneitä voimavaroja” (Savolainen 2008, 197).

Edellä mainituilla korjaavilla katseilla Miina Savolainen viittaa mielestäni ilmaisulla korjaava katse myös lastensuojelussa tuttuun käsitteeseen korjaavista kokemuksista. Hyvät ihmissuhteet korjaavat luottamusta itseän ja toisiin, vaikka lapsuuden turvaton peruskokemus säilyy ja vie voimia vielä aikuisenakin (Savolainen 2008, 167).

Miina Savolaisen mukaan valokuvausprojektiin liittyviä korjaavia katseita ovat kuvaajan rohkaiseva katse, kannatteleva palaute hoitajilta, läheisiltä ja ystäviltä, näyttelyiden sekä mediaesiintymisten kautta saatu julkinen hyväksyntä. Projektiin liittyvä näyttely lisäsi Savolaisen mukaan Hyvösen lastenkodin nuorten yhteyden ja osallisuuden kokemusta, erillisyyden sijasta. (Savolainen 2008, 169-177.) "Tärkein ja viimeinen peili on voimauttavan kuvausprosessin rakentamista hyväksyvän katseen kokemuksista on lopulta nuoren oma hyväksyvä katse." "Omakuvasi hyväksyminen on itsen hyväksymisen metafora." (Savolainen 2008, 178.)

"Aikuisen itsenäistä elämää aloittava nuori ymmärtää, että hän voi omalla katseellaan korjata menetystään, isän ja äidin rakastavaa katsetta. Hän voi katsoa itseään rakastavammin ja korjata omalla lempeydellään haa-voittuneen lapsen tunnekokemusta. Niin tekemällä hän avaa itselleen ja läheisilleen mahdollisuuden hyvään elämään." (Savolainen 2008, 180.)

Valokuvauksen avulla on mahdollista kääntää katse omaan sisimpään. Kuvien kautta oli mahdollista pohtia sitä, miten tahtoo nähdä itsensä, seurata omaa kasvua sekä tutkia kuvissa näkyviä tunnetiloja ja luonteenpiirteitä. (Savolainen 2008, 160-161.) Miina Savolaisen kirjan lukemisen jälkeen on helppoa uskoa siihen, että valokuvauksen ja omakuvien kautta on helppo hahmottaa ja pohtia omaa elämänhistoriaansa ja minäkuvaansa. Mielestäni pyrkimys hyväksyä ja rakastaa itseään tukee sekä oman identiteetin rakentumista että oman elämäntarinan jatkumon ymmärtämistä ja arvostamista.

5. MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multi-professionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013

Johanna Krappen ja Irmelin Leinon artikkeli aloittaa kirjan *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multi-professionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013* ja kuvaa erityisesti projektin tavoitteita. MIMO -projektin keskeinen teema ja tärkein tavoite on nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen. Projektin avulla on vuoteen 2013 mennessä tuettu noin viittä tuhatta nuorta, Etelä-Suomessa ja Virossa. Krappen ja Leinon mukaan syrjäytymisen syitä ovat esimerkiksi haasteet perhetilanteessa, koulussa, elämäntavoissa, mielenterveydessä ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Moniammatillisen työn avulla pyritään lisäämään nuorten hyvinvointia muun muassa siihen liittyvien keskeisten asioiden käsittelyn avulla. "Samalla on voitu tukea nuorta ja tarjota nuorelle mahdollisuuksia käsitellä omaan identiteettiin liittyviä asioita ja omien valintojen merkitystä". (Krappe & Leino 2013, 286, 288.)

MIMO-projektissa tavoitellaan ensinnäkin sitä, että nuoriso oppii yhteistoiminnan ja taidelähtöisen toiminnan kautta niitä tarvittavia taitoja, jotka vaikuttavat positiivisesti heidän koteihinsa ja kouluympäristöönsä tulevaisuudessa. Toisena projektin avulla pyritään laajentamaan ennaltaehkäisevää nuorisotyötä ja kehittämään uusia taidelähtöisiä ja moniammatillisia työtapoja. Krappe ja Leino kuvaavat artikkelissaan projektin muitakin tavoitteita ja hyötyjä, joita ovat heidän mukaansa muun muassa yhteistyön avulla oppiminen ja osaamisen siirtäminen eli kollektiivinen asiantuntijuus, verkostoituminen, moniammatillisten taitojen kehittäminen ja yhteistyön esteiden tunnistaminen. Lisäksi he kuvaavat sitä, miten yhteistyö edellyttää innostusta, rajojen ylittämistä esim. ammattilaisten kohtaamiseen liittyen ja asiakkaiden tarpeiden ymmärtämistä. (Krappe & Leino 2013, 287, 294-296, 298-299.)

" 'MOVING IN, MOVING ON' means youth gathering together to learn and grow and having the skills for a positive impact on their home and school environment also in the future. Professionals also 'move in' to community youth work and the 'move on' to develop existing preventive youth work methods. (MIMO -projektin hakemus 2010)" (Krappe & Leino 2013, 287).

Projekti sai alkunsa 2000-luvun lopulla poikkeuksellisten tapahtumien, Suomessa tapahtuneiden kouluampumisten myötä. Työpajoihin saadun rahoituksen avulla on tuettu noin viittä tuhatta nuorta ja MIMO-projektin tavoitteena on ollut siis erityisesti taidelähtöisten sekä moniammatillisten menetelmien käytön lisääminen ja kehittäminen "nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Julkaisussa kuvataan muun muassa moniammatillisen kehittämisryhmän tuloksia, prosessia ja teoreettista viitekehystä. (Krappe & Leino 2013, 288.)

"Nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja hyvinvoinnin edistäminen ovat olleet keskeisiä tavoitteita MIMO-projektissa." Lasten ja nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymisvaaraan liittyviä tekijöitä selvitetään aloituskappaleessa muun muassa Nuorten elinolot -vuosikirjan ja Nuorisobarometrin avulla. Syrjäytymiseen helposti johtavia seikkoja ovat Krappen ja Leinon mukaan esimerkiksi koulutuksen keskeyttäminen ja sen vuoksi vaikeus kiinnittyä työelämään. Syrjäytyminen liittyy myös edellä mainitsemiini haasteisiin, syrjässä olemiseen "kavereista, ystävistä ja läheisistä, harrastuksista tai koulunkäynnistä ja opiskelusta". Huostaanottojen lisääntyminen ja vanhempien päihdeongelmat ovat olleet myös merkittäviä syrjäytymiseen liittyviä asioita. Krappe ja Leino korostavat kuitenkin myös suojaavia tekijöitä, sekä perhe että terveystottumukset ovat "keskeinen hyvinvoinnin tekijä". (Krappe & Leino 2013, 289-290.)

Krappe ja Leino kuvaavat syrjäytymisen syiden lisäksi tässä kohtaa mielenterveyden edistämistyötä Päivi Kinnusen väitöskirjan avulla. Kinnusen (2011) tutkimusten mukaisesti (Krappen & Leinon 2013, 290 mukaan) nuoria on tuettava heidän omissa kehitysympäristöissään. Kinnusen (2011) mukaan "nuorten persoonallisuuden ja identiteetin kehittymistä tulisi tukea jakamalla nuoren tunnekokemuksia ja kannustamalla nuorta ajattelemaan itse arvojaan ja valintojaan." Käsittääkseni varhaisen tuen merkitys on kasvanut niin sosiaali- ja terveydenhuollon alalla kuin yleisopetuksessakin. Krappe ja Leino perustelevat edellistä lisäksi väittämällä koulun olevan "paikka, jossa voidaan tavoittaa suurin osa lapsista ja nuorista heidän omissa kehitysympäristöissään" (Krappe & Leino 2013, 290).

"MIMO-projektin kohderyhmiä ovat olleet esimerkiksi nuorisotiloissa käyvät nuoret, koululuokat, huostaan otetut lapset ja nuoret sekä maahanmuuttajanuoret." Toimintaa on järjestetty nuorten omissa kehitysympäristöissä ja heidän hyvinvointiinsa liittyvistä teemoista. (Krappe & Leino 2013, 291.)

Krappen ja Leinon mukaan "taidelähtöinen toiminta on lähellä sosiokulttuurisen innostamisen periaatteita". Taidelähtöinen toiminta tukee nuorta osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusten, kokemuksellisuuden ja elämyksellisyyden kautta. Lisäksi taidelähtöinen toiminta lieventää Krappen ja Leinon mukaan syrjäytymistä. Projektin työpajojen avulla on pystytty tukemaan myös nuorten identiteetin rakentamista. "MIMO-projektissa toteutetuilla taidelähtöisillä työpajoilla ja tahtumilla on voitu tukea nuorta tämän käsitellessä omaan identiteettiin ja kasvuun liittyviä asioita sekä saada nuoret ajattelemaan omia valintojaan." (Krappe & Leino 2013, 291.) Elämänsuuntaan vaikuttavat valinnat korostuvat myös Eriksonin identiteettiin liittyvissä tutkimuksissa.

Johanna Krappen ja Irmeli Leinon artikkelin "Hedelmällinen haaste" – MIMO -projektin moniammatillisen työskentelyn kuvaus lisäksi tutkimukseni aineistoa ovat myös Anu Laukkasen artikkeli (Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia, Ruut Kaukisen artikkeli Opiskelijat taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä toteuttamassa sekä Sari Kallio-Kökön, Marjo Kolehmainen ja Juha Sopasen artikkeli Moniammatillinen yhteistyö koulussa – kokemuksia MIMO-projektissa.

6. Taiteeksi tarinoitu oma elämä

Kirjassa *Taiteeksi tarinoitu elämä* oli kolme tähän tutkimukseen sopivaa artikkelia ja yksi liite. Virpi Vesanen-Laukkanen, Inkeri Sava ja Mari Martin esittelevät artikkelissaan *Yhteistyötä ja yhteistä jakamista* muun muassa puolitoista vuotta kestäneen kouluprojektin, jonka aikana he järjestivät taidetyöpajoja, tarinalliseen taidetyöskentelyyn ja omaelämäkerrontaan liittyen, eri taiteen muotojen, kuten kuvataiteen, teatterin ja draaman, keinoja hyödyntäen. (Vesanen-Laukkanen, Sava & Martin 2004, 16-21.) Inkeri Sava ja Arja Katainen kuvaavat artikkelissaan Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana identiteettiä, minuutta se-

kä vieraantumista, taiteellista ja tarinallista mielikuvitusta sekä tarinoitua itseyttä taidekasvatuksessa. He kertovat artikkelissaan kouluissa toteutetusta Syreenin Taimi -projektista, joka oli entisen Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osaston tutkimushanke. He kuvaavat työskentelyn perusteita muun muassa näin: "Syreenin Taimi -projektin perusoletuksia on, että oman itseyden ja jonkinasteisesti ehyt kokeminen ja itsestä huolehtiminen ovat keskeisiä asioita nykypäivän hajanaisessa ja epävarmassa maailmassa." (Sava & Katainen 2004, 22.) Lisäksi valitsin Taiteeksi tarinoitu oma elämä -kirjasta analysoitavaksi sen liitteistä löytyneen identiteetin rakentamisen tukemiseen liittyvän tehtäväkuvauksen.

5.1.2 Kirjamateriaalin analyysiä ja vertailua

Valitsin tarkempaan analyysiin vain sellaiset kohdat aineistosta, siis lauseet, jotka sisältävät sanan identiteetti, sen perusteella, että ne liittyvät sen ikäryhmän identiteettikehitykseen, jota tutkimus käsittelee ja tietysti kuvataiteeseen. Osa kirjojen artikkeleista rajautui tästä syystä analyysin ulkopuolelle. Karsin aineistosta lisäksi ne kohdat, jotka olivat sävyiltään liian subjektiivisia eli ne, jotka eivät olleet tarpeeksi objektiivisia tieteelliseen tutkimukseen. Jätin analyysin ulkopuolelle myös ne kohdat, joita ei voi tulkita tämän tutkimuksen teoreettisen tietoperustan avulla. Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa (ks. taulukko 1.) on kuvailtu aineistosta löytyneiden mainintojen lukumäärä ja yhteislukumäärät.

TAULUKKO. 1. Sisällönanalyysiin valitut kokonaisteokset ja artikkelit sekä niissä olleet identiteettiin liittyvät kohdat

Kirjan nimi	identiteetti mainittu		
	siteeratut	artikkeli	yht.
<i>Kohti monikulttuurista koulua (2010)</i>			
Järnefelt, H.: Koulun kulttuuriyhteistyötä ohjaavat yleiset periaatteet	2	4	19
Oikarinen-Jabai, H.: Näkökulmia monikulttuuriseen taidekasvatukseen ja työpajatoimintaan	5	9	
Kääriä, O. & Siikala, R.: Taiteen riemua – Kassandran monikulttuuriset työpajat	2	3	
Matala, P.: Taide meille ja heti! Kokemuksia maahanmuuttajien ja kulttuuritoimijoiden yhteistyöstä.	2	3	
<i>Taidetyöskentely arjen näyttämöillä (2011)</i>			
Tammi, T.: Ekspressiivisen taidetyöskentely	2	4	5
Linnossuo, O.: Ekspressiivinen taidetyöskentelyn menetelmäkurssi	1	1	
<i>Voimaneidot (2011)</i>	6	kirja	12
<i>Maailman ihanin tyttö (2008)</i>	1	kirja	1
<i>MOVING ON! (2013)</i>			
Krappe, J. & Leino, I.: ”Hedelmällinen haaste” – MIMO-projektin moniammatillisen työskentelyn kuvaus	5	6	68
Laukkanen, A.: (Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia	10	58	
Kaukinen, R.: Opiskelijat taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä toteuttamassa	1	3	
Kallio-Kökkö S. ym.: Moniammatillinen yhteistyö koulussa – kokemuksia MIMO-projektissa	1	1	
<i>Taiteeksi tarinoitu oma elämä (2004)</i>			
Vesänen-Laukkanen, V. ym.: Yhteistyötä ja yhteistä jakamista	3	3	42
Sava, I. & Katainen, A.: Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana	17	38	
Vesänen-Laukkanen, V., Martin, M. & Sava, I. Liite 1. Työpajojen kertakohtainen kuvaus	1	1	
<i>YHT.</i>	<u>59</u>		<u>147</u>

5.1.3 Analyysi – 1. kysymys: identiteetin käsittely aineistossa

Nostan tässä esille aineistona toimineen kirjamateriaalin, analyysin perusteella ja tämän tutkimuksen kannalta oleellisia, analyysiyksikköön eli identiteetti-käsitteeseen liittyviä alkuperäisilmaisuja. Kirjoitan ensin siitä, miten kirjoissa on määritelty identiteettiä, siis kuvailen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyviä tuloksia. Seuraavassa alaluvussa kerron toisen tutkimuskysymyksen tuloksista eli siitä, miten identiteettiä pyrittiin tukemaan erilaisen kuvallisin ilmaisen tavoin.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli:

1. Miten kuvataideopetukseen soveltuvassa vuosina 2004–2016 julkaistussa kirjamateriaalissa käsitellään nuoruusaikaan kuuluvaa identiteettikehitystä?

1. Kohti monikulttuurista koulua

Kohti monikulttuurista koulua -kirjassa pohdittiin kulttuuri-identiteettiä ja monikulttuurista identiteettiä. Kirjassa ei määritellä kulttuuri-identiteettiä, mutta Heljä Järnefelt väittää sen rakentumisen tapahtuvan kulttuuri-identiteetin tekijöiden ymmärtämisen avulla ja sen rakentumiseen liittyvät myös oman kulttuurin ja kielen tunteminen, eri kulttuurien ja elämäkatsomusten tunteminen, kulttuurien välinen ymmärrys, osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa ja suvaitsevaisuuden edistäminen. Erilaisten kulttuurien tuntemisen kautta opitaan toimimaan taitavasti erilaisissa kulttuurisissa ympäristöissä. (Järnefelt 2010, 8.)

”Ihmisen eheydelle on hyvin tärkeää, että hän oppii ymmärtämään kulttuuri-identiteetin osatekijöitä ja niiden merkitystä niin itselle kuin yhteisölle” (Järnefelt 2010, 8).

”Vähemmistöjen kielen ja oman kulttuurin tuntemus on tasapainoisen identiteetin pohja” (Oikarinen-Jabai 2010, 11).

”Yhtäläisyydet ja jaetut kokemukset ovat turvallinen lähtökohta, jonka avulla opitaan samaistumaan toiseen ja vahvistetaan omaa identiteettiä” (Matala 2010, 58).

2. Taidetyöskentely arjen näyttämöillä

Taidetyöskentely arjen näyttämöillä -kirjan johdannossa Kuukasjärvi ja muut pohjivat erilaisten ihmisten kohtaamisia ja kirjan toimittajien mukaan juuri taide on toimiva kohtaamispaikka arjen areenoilla (Kuukasjärvi ym. 2011, 5-6). Taide-työskentely arjen näyttämöillä kirjasta tähän tutkimukseen aineistoksi valituissa artikkeleissa esimerkiksi Taina Tammi kuvaa identiteettiä narratiivisuuden avulla (Tammi 2011, 55).

”Lisäksi ne (itselle ja kerrotut ja toisten kanssa jaetut oman elämän tarinat) auttavat selkiyttämään omaa identiteettiä ja kuulumista tiettyyn kulttuuriin sekä voivat auttaa löytämään uudelleen kadotetun tai unohdetun identiteetin.” (Tammi 2011, 55.)

3. Voimaneidot

Voimaneidot-kirjassa Mari Lankinen väittää, että identiteetti kehittyy tietoisuuden kautta. Tietoisuus tai tiedostaminen liittyvät tässä mielen teoriaan. Psykoanalyttisessä minän syntyä koskevassa teoriassaan Margaret Mahler (Lehtinen, Kuusinen & Vauras 2007, 20 mukaan) kuvailee tähän liittyen minän erillisyyden tunteen kehittymistä näin: ”lapsen mieleen syntyy oivallus ”toisen mielestä” eli siitä, että myös toisilla ihmisillä on jokin sisäinen mieli ja että vain ihmisellä on oma psyykkinen todellisuutensa”. Mari Lankinen taas toteaa, että ihminen on olento, jolla on mieli ja mielenliikkeitä (Lankinen 2011, 17).

”Identiteetti, käsitys omasta yksilöllisyydestä, arvoista ja päämääristä, kehittyy tietoisuuden kautta” (Lankinen 2011, 17).

Voimaneidot-kirjassa Mari Lankinen käsittelee identiteettiä lähinnä sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin osalta. Seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti rakentuvat hänen mukaansa niihin liittyvien voimantunteiden kautta. Voimaneidoissa Lankinen väittää myös, että muun muassa nopea elämänrytmi ja muuttuvat elämäntilanteet vaikuttavat identiteettiin ja sen rakentumiseen. (Lankinen 2011, 20, 44.)

"Seksuaalisuuden tunteiden avulla sukupuoliuus, seksuaalinen identiteetti sekä seksuaalinen suuntautuminen rakentuvat ja vahvistuvat" (Lankinen 2011, 41).

"Yhteiskunnan murros, nopea elämänrytmi ja muuttuvat elämäntilanteet edellyttävät identiteetin jatkuvaa pohdintaa" (Lankinen 2011, 17).

4. Maailman ihanin tyttö

Maailman ihanin tyttö -kirjassa Miina Savolainen kuvaa identiteettiä identiteettityön ja "kokonaisidentiteetin" näkökulmasta, eikä erityisesti identiteetin jonkin osa-alueen osalta.

"Menetelmää käytetään yksilöllisen identiteettityön lisäksi perheen ja työyhteisön vuorovaikutussuhteiden vahvistamiseen ja toimintatapojen reflektointiin ja kehittämiseen" (Savolainen 2008, 196).

5. MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multi-professionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013 (4 artikkelia)

MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multi-professionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013 kirjassa Johanna Krappe ja Irmeli Leino kuvailevat artikkelissaan mm. sitä, miten projekti tuki identiteettiä yleisesti siihen liittyvien asioiden käsittelyn ja valintojen pohtimisen kautta, mutta he viittaavat myös monikulttuuriseen identiteettiin. Anu Laukkanen käsittelee artikkelissaan identiteettiä eri käsitteiden avulla jatkuvasti rakentuva ja narratiivinen, essentiaalinen ja performatiivinen identiteetti, sekä sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiä.

Artikkeli 1. "Hedelmällinen haaste" – MIMO -projektin moniammatillisen työskentelyn kuvaus

Aloitan Johanna Krappen ja Irmeli Leinon artikkelista *"Hedelmällinen haaste" – MIMO-projektin moniammatillisen työskentelyn kuvaus*, jossa he kuvaavat mm. MIMO-projektin perustaa ja tavoitteita. Krappe ja Leino viittaavat identiteettiin yleisellä tasolla eivät identiteetin tiettyyn osa-alueeseen, mutta yhdessä kohdassa viitataan mielestäni myös monikulttuuriseen identiteettiin, koska siinä mainitaan maahanmuuttajanuoret. Tutkimukseni esiteltyjen tulosten perusteella ym-

märsin, että kulttuuri-identiteetin rakentuminen saattaa olla oma erityinen kysymyksensä vähemmistöihin kuuluvilla ja että käsite monikulttuurinen identiteetti on identiteettiin liittyvään tutkimukseen vakiintunut käsite. (Krappe & Leino 2013, 286-305.) Krappe ja Leino myös väittävät, että oman identiteetin muodostumista maahanmuuttajanuorilla" voivat hämmentää oman ja uuden asuinpaikan kulttuurin väliset erot" (Krappe & Leino 2013, 290). Lisäksi Krappe ja Leino mainitsevat identiteettiin liittyen nuoren ja vanhempien erimielisyydet, joiden kautta nuori myöskin vahvistaa identiteettiään (Krappe & Leino 2013, 290).

"Maahanmuuttajanuorilla oman identiteetin muodostumista voivat hämmentää oman kulttuurin ja uuden asuinpaikan kulttuurin väliset erot" (Krappe & Leino 2013, 290).

"Vanhempien ja lasten väliset riidat kuuluvat tiettyyn ikävaiheeseen, jossa nuori vahvistaa identiteettiään ja rakentaa tasavertaisempaa suhdetta vanhempiinsa" (Krappe & Leino 2013, 290).

Artikkeli 2: (Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia

Anu Laukkasen artikkelissa *(Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia* korostuvat identiteetin jatkuvasti rakentuva, narratiivinen, ja performatiivinen luonne sekä sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin liittyvät kuvaukset (Laukkanen 2013, 306-316).

Artikkelissa väitetään, että identiteetti rakentuu sosiaalisesti ja kulttuurisesti, sosiaalisen konstruktivismin mukaisesti, ja että identiteetin pysyvyys ja olemuksellisuus niin vakiintunut osa identiteettiin liittyvää tutkimusta kuin mitä on esitetty liittyen Laukkasenkin mainitsemaan käsitteeseen essentiaalinen identiteetti. Laukkanenkin kannattaa näkemystä identiteetin narratiivisuudesta mm. siitä syystä, että "narratiivisen identiteetin käsite antaa mahdollisuuden muuttaa omaa identiteettiään kertomalla tarinaansa uudelleen eri tavoin". Laukkanen tukeutuu lisäksi Helena Oikarinen-Jabain tutkimuksiin ja korostaa identiteetin muuttuvaisuutta olemuksellisuuden sijaan. Narratiiviseen identiteettiin liittyen Laukkanen kannustaa olemaan kriittinen toisten näkemyksiä kohtaan. (Laukkanen 2013, 310-311.)

"Ensinnäkin artikkelissa käsitellään yhtenäisen identiteettikäsitteen kriittikkyä sekä jatkuvasti rakentuvan, narratiivisen ja performatiivisen identiteetin käsitteiden antia soveltavan taiteen tutkimukselle" (Laukkanen 2013, 306.)

"Tällä hetkellä esimerkiksi kulttuuritutkimuksessa vallitseva – vaikka ei ainoastaan – käsitys identiteetistä painottaa identiteetin sosiaalista ja kulttuurista rakentumista" (Laukkanen 2013, 308).

"Tämä suuntaus, jota kutsutaan myös sosiaalisesti konstruktionismiksi, purkaa ajatusta identiteettien pysyvyydestä ja olemuksellisuudesta" (Laukkanen 2013, 308).

"Essentialismiksi kutsutaan ajatusta siitä, että esimerkiksi identiteetillä olisi pysyvä perusta, jonka pohjalta se syntyy" (Laukkanen 2013, 308)

"Narratiivisen identiteetin käsite antaa mahdollisuuden myös muuttaa omaa identiteettiään kertomalla tarinaansa uudelleen eri tavoin" (Laukkanen 2013, 308).

Yhteisötaide- ja monikulttuurisia projekteja tutkinut Helana Oikarinen-Jabai (2008, 38) väittää (Laukkanen 2013, 312 mukaan) identiteettiin liittyen näin: *[...] haluan teksteissäni ilmaista, että identiteetit ovat muuttuvaisia ja tilanteesta riippuvaisia, eikä niitä voi sijoittaa vain kulttuureihin tai traditioihin. Feministisen, ilmiötä yhteen kytkevän lähestymistavan tulisi-kin identiteettien sijasta kuvata hetkiä, sosiaalisia rakennelmia, subjekti-positioita ja käytäntöjä ja niiden yhteyttä kolonisaatioon/dekolonisaatioon, muihin epätasa-arvoa tuottaviin rakenteisiin sekä näiden keskinäisiin suhteisiin. (Laukkanen 2013, 312).*

"Voi olla, että oma identiteetti muotoutuu liikaakin kulttuuristen mallitarinoiden ja toisten kertomien tarinoiden mukaan siitä, millainen 'minä' olen" (Laukkanen 2013, 308-309).

"Taiteen ja kulttuurin erilaisia kerronnallistamisen tapoja hyödyntämällä ja niitä myös kriittisesti tarkastelemalla voidaan tehdä "identiteettityötä" eli hahmottaa ja muovata omaa minätarinaa uusilla tavoilla" (Laukkanen 2013, 309).

Laukkanen ei kannata Judith Butlerin näkemystä sukupuoli- tai seksuaali-identiteetin performatiivisesta rakentumisesta sellaisenaan, koska Butlerin teoriaan kuuluvat sukupuoliset teot, eleet ja sanat, Laukkanen tulkinnan mukaan, "peittävät ja salaavat identiteetin tehdyn ja tuotetun luonteen", sen sijaan, että niiden avulla voisi rakentaa eheän identiteetin. (Laukkanen 2013, 310-311.)

Artikkeli 3. *Opiskelijat taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä toteuttamassa*

Kolmannessa artikkelissa *Opiskelijat taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä toteuttamassa* Ruut Kaukinen kuvaa moniammatilliseen Art-Based Methods (ABM) -koulutukseen osallistuneiden opiskelijoiden kokemuksia taidelähtöisestä ohjaustyöskentelystä", mutta ainoastaan yhdessä mainitaan osallistuneiden nuorten identiteetin tukeminen, yksi projektin tavoitteista. (Kaukinen 2013, 358-372.)

"Keskeinen MIMO-projektin tavoite on vahvistaa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten itsetuntoa ja identiteettiä taidelähtöisten menetelmien avulla" (Kaukinen 2013, 369).

Artikkeli 4. *Moniammatillinen yhteistyö koulussa – kokemuksia MIMO-projektissa*

Sari Kallio-Kökkön, Marjo Kolehmainen ja Juha Sopasen korostavat artikkelissaan *Moniammatillinen yhteistyö koulussa – kokemuksia MIMO -projektissa* korostavat projektin tavoitteita, syrjäytymisen ehkäisyä moniammatillisen ja taidelähtöisen työskentelyn avulla. Kallio-Kökkö ja muut johdattelevat aiheeseen kuvaamalla koulun tehtävää ja muutosta seuraavasti: 2000-luvulla opetus on kokonaisvaltaista, osallistavaa, nuorten intressejä ja ajattelua korostavaa. Alla oleva kohta liittyy enemmänkin identiteetin tukemiseen. (Kallio-Kökkö ym. 2013, 373-386.)

"Vahvuutena voidaan pitää digitarinan soveltuvuutta minäkuvan kehittämisessä, identiteetin tutkimisessa ja koulun oppimisympäristön muuttumisessa kuin luonnostaan moniääniseksi oppimisen tilaksi" (Kallio-Kökkö, Kolehmainen & Sopanen 2013, 384).

6. Taiteeksi tarinoitu oma elämä

Kirjan *Taiteeksi tarinoitu oma elämä* tähän tutkimukseen valituissa artikkeleissa käsitellään narratiivista identiteettiä, johon kirjan nimikin viittaa. Tässäkään kirjassa identiteettiä ei pidetä täysin pysyvänä tai muuttumattomana.

Artikkeli 1: Yhteistyötä ja yhteistä jakamista

Virpi Vesanen-Laukkanen, Inkeri Sava ja Mari Martin kuvailevat artikkelissaan *Yhteistyötä ja yhteistä jakamista* puolentoista vuoden koulussa järjestettyä taideprojektiä, jossa oppilaat kertoivat muun muassa kuvataiteellisen työskentelyn kautta itsestään ja elämästään sekä kertoivat ja jakoivat tarinoita elämästään toisten kanssa. (Vesanen-Laukkanen, Sava & Martin 2004, 16.)

"Taiteen keinoin toteutetussa omaelämäkerronnassa henkilökohtaiseen identiteettityöhön on aina liittynyt eri tavoin toteutettu kollektiivinen jakamistapahtuma, jossa jokaisen tarina on tullut kerrotuksi muille" (Vesanen-Laukkanen ym. 2004, 16).

"Näin toteutettu omaelämäkerronta on noudattanut ajatusta identiteetin sosiaalisesta rakentumisesta" (Vesanen-Laukkanen ym. 2004, 16).

Vesanen-Laukkanen ym. korostavat muun muassa sitä, että identiteetti ja ymmärrys itsestä rakentuvat sosiaalisesti. Mieleeni palautui tässä kohtaa näkemys lisäksi siitä, että yksilön tarina on osa isompaa yhteisön tarinaa. Vesanen-Laukkanen ym. käyttävät tästä nimitystä kulttuuristen tarinoiden verkosto. Vesanen-Laukkanen ym. mukaan "tilan ja ajan antaminen toiselle ja toisaalta tilan ja ajan saaminen omalle tarinalle näyttää tuottavan myös kokemuksen kertojan elämästä tärkeänä ja arvokkaana". Vesanen-Laukkanen ym. korostavat myös jakamisen kautta rakentuvaa kokemusta tarinan merkityksellisyydestä. (Vesanen-Laukkanen ym. 2004, 17.)

Artikkeli 2: Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana

Inkeri Savan ja Arja Kataisen artikkelissa *Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana* oli runsaasti kuvausta identiteettiin liittyvästä tarinallisesta taide-työskentelystä ja taidekasvatuksesta. Sava & Katainen kokevat identiteetin tukemisen tärkeäksi johtuen tulevaisuuteen liittyvästä epävarmuudesta ja identiteettiin liittyvien valmiiden mallien puuttumisesta. Savan & Kataisen mukaan epävarmuus aiheuttaa mm. sen, että "kokemus itsestä sekä omasta paikasta monien kulttuurien ja arvojen maailmassa" hämärtyy. Kirja pohjautuu entisen Taideteollisen korkeakoulun Syreenin Taimi -tutkimushankkeeseen, jonka "perusoletuksia

on, että oman itseyden jonkinasteisesti ehyt kokeminen ja itsestä huolehtiminen ovat keskeisiä asioita nykypäivän hajanaisessa ja epävarmassa maailmassa". Sava ja Katainen ovat lisäksi sitä mieltä, että identiteetti on sekä samana pysymistä että muuttumista ja niiden keskinäisen suhteen jäsentämistä "erilaisten itseilmausten välityksellä". Sava ja Katainen korostavat myös siis identiteetin sosiaalista rakentumista, läheisten ihmisten merkitystä ja eri ympäristöihin kuuluvien roolien mukaista olemista tai käyttäytymistä. (Sava & Katainen 2004, 22-23.)

"Identiteetti on kuitenkin yleinen ilmaus sille, että käsitellään ihmisen kokemuksia itsestään ja kuulumisestaan johonkin yhteisöön tai kulttuuriin" (Sava & Katainen 2004, 22-23).

(Edellinen lause: "Itseys on pysymistä kokemuksellisesti monin tavoin samana ihmisenä.") "Toisaalta identiteetti on myös vähittäistä muuttumista toisenlaiseksi." (Sava & Katainen 2004, 23.)

"Identiteetillämme ei ole pysyvää ja muuttumatonta perustaa" (Sava & Katainen 2004, 23).

"Sekä yksilöllinen että kulttuurinen identiteetti rakentuvat historiallisissa ja sosiaalisissa suhteissa merkityksellisiin toisiin" (Sava & Katainen 2004, 23).

"Taimi-projektin käsitys identiteetistä on perustunut ajatukseen sen rakentumisesta ja muuntumisesta sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa" (Sava & Katainen 2004, 24).

Sava ja Katainen kuvaavat edellä mainittuihin rooleihin liittyen myös identiteettikokeiluja ja identiteettityön leikillisyyttä (Sava & Katainen 2004, 23).

"Käsitys itsestä sosiaalisissa suhteissa rakentuvina ja alati muuntuvinä minä-projekteina antaa tilaa erilaisille identiteettikokeiluille" (Sava & Katainen 2004, 23).

"Niin kutsuttu identiteettityö voi olla tällöin kuin leikkiä" (Sava & Katainen 2004, 23).

Savan ja Kataisen kuvaus identiteetin sisällöstä ja rakentumisesta on samantyyppistä kuin Erik H. Eriksonilla hänen identiteettikehitykseen liittyvässä kehitysteoriassaan mutta myös Dan McAdamsin tutkimuksissa persoonallisuusmallin kolmannesta tasosta eli tarinamuotoisesta identiteetistä. Sava ja Katainen viittaavat mielestäni samaan identiteetin pysyvyyteen, samuuteen ja jatkuvuuteen

kuten Erik H. Erikson ja käsitykseen identiteetin narratiivisuudesta kuten Dan McAdams. Sava ja Katainen käyttävät tarinallisesta identiteetistä kuitenkin käsitettä narratiivinen identiteetti. He kannattavat siis näkemystä, jonka mukaan identiteettiä ilmaistaan elämäntarinan kertomisen kautta ja jonka mukaan identiteetti muuttuu elämäntarinan tai tulkinnan siitä muuttuessa. He ovat myös sitä, mieltä, että elämäntarinoiden merkitys tärkeämpi kuin niiden sisältö. Lisäksi he väittävät artikkelissaan, että tarinallistettu käsitys itsestä on hyödyllinen niille ihmisille, jotka ovat eläneet turvattomissa olosuhteissa. (Sava & Katainen 2004, 24-26.)

"Narratiivinen eli tarinallinen identiteetti on ihmisen itsensä rakentama kertomus siitä, kuka hän on" (Sava & Katainen 2004, 24).

"Identiteetti – itse kokemisen samuuden ja muuttumisen dialektinen prosessi – saa ilmauksensa kaikessa siinä, mitä ja miten ihminen kertoo itselleen ja muille itsestään ja elämästään" (Sava & Katainen 2004, 25).

"Olemassaolomme ja identiteettimme ovat jatkuvassa muutoksessa, johon tarinan avulla voimme luoda merkityksellisyyttä" (Sava & Katainen 2004, 34).

"Toisaalta voi ajatella, että elämäntarinaa ja tarinallisen identiteetin rakentumista tapahtuu koko ajan" (Sava & Katainen 2004, 35).

"Eriyisen perusteltua ajattelu tarinallistetusta itsestä voisi olla niille ihmisille, joiden itseys ja identiteetti ovat turvattomissa olosuhteissa kehittyneet hauraiksi tai kokemus itsestä on arvoton" (Sava & Katainen 2004, 25).

"Identiteetin rakentamisessa ei tunnu niinkään tärkeältä elämäkokemusten sisältö sinänsä – esimerkiksi onko lapsi elänyt taloudellisesti tai sosiaalisesti rikkaissa tai köyhissä olosuhteissa, onko lapsuus ollut onnellista vai vaikeuksia ja menetyksiä – vaan kokemusten sävy: millaisia elämässä koetut tapahtumat tai olemisen tavat ovat merkityksiltään ja millaisia tunnelatauksia niihin liittyy" (Sava & Katainen 2004, 26).

"Tarina ON me, meidän identiteettimme" (Sava & Katainen 2004, 28).

5.1.4 Analyysi – 2. kysymys: identiteettikehityksen tukeminen

Siirryn nyt esittelemään tässä luvussa aineistona toimineen kirjamateriaalin, analyysin perusteella ja tämän tutkimuksen kannalta oleellisia, analyysiyksikköön eli identiteetti -käsitteeseen sekä identiteettikehityksen tukemiseen liittyviä alkupe-
räisilmaisuja. Alaluvussa 5.1.2 olevassa taulukossa (ks. taulukko 1.) on kuvailtu aineistosta löytyneiden kaikkien mainintojen eli identiteettiin liittyvien alkuperäisil-
mausten lukumäärä ja yhteislukumäärät.

Kaikissa projekteissa identiteetin tukeminen oli tietysti yksi tavoitteista, mutta tai-
teellisen toiminnan konteksti ja hyödynnetyt taiteen muodot olivat erilaisia eri pro-
jekteissa. Kerron toisen tutkimuskysymyksen tuloksista eli siitä, miten identiteet-
tiä pyrittiin tukemaan eri projekteissa ja työpajoissa erilaisin kuvallisin keinoin.

Pyrin pohtimaan lisäksi sitä, miten kuvataiteellisen työskentelyn positiivista vaiku-
tusta perustellaan. Tukea perusteltiin hieman eri tavoin, mutta mielestäni monet
viittaukset liittyivät teoreettisessa taustassani esittelemiini näkemyksiin identiteet-
tikehityksestä. Tämä johtuu varmasti siitä, projektit liittyivät erilaisiin toimintakon-
teksteihin. Nuorisotyön ja lastensuojelutyön sekä taide-, sosiaali- ja terveysalan
osaajat, erilaiset toiminnan perustelut ja kontekstit täydentävät mielestäni hyvin
koulukontekstiin liittyvien projektien antia. Ehkä moniammatillisuus liittyy kaikkiin
esiteltymiin projekteihin ja työpajoihin. Projekteissa taidelähtöistä toimintaa oli hy-
vin monenlaista ja omasta mielestäni tässä tutkimuksessa esitellään mielenkiin-
toinen yhdistelmä erilaisista tavoista ja taiteellisista menetelmistä, joiden avulla
voi lisätä hyvinvointia ja tukea identiteetin rakentamista.

Toinen tutkimuskysymykseni oli:

2. Millä tavoin kirjamateriaalissa on tuettu nuoruusikäisen identiteetin
rakentamista kuvallisen ilmaisun kautta?

1. Kohti monikulttuurista koulua

Keinoissa, joiden avulla kirjoissa pyritään tukemaan identiteetin rakentumista, on myös eroja. *Kohti monikulttuurista koulua* -kirjassa, kulttuuri-identiteetin rakentamista tuettiin työpajojen avulla, nimensä mukaisesti. Heljä Järnefeltin mukaan kulttuuri-identiteetin tekijöiden ja niiden merkityksen ymmärtäminen itselle ja toisille johtaa eheyteen. Perusopetuksen kautta tuodaan esille erilaisia kulttuureja ja elämänskatsomuksia ja lisätään kulttuurista tietoa. (Järnefelt 2010, 8). Lisäksi Helena Oikarinen-Jabain mukaan vähemmistöjen edustajien kielen ja kulttuurin arvostamisen ja hyväksynnän osoittaminen kouluympäristössä on heille tärkeää (Oikarinen-Jabai 2010, 11). Jokaisella Suomen kansalaisella on perustuslain mukainen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Taidetyöpajojen kerrottiin tukevan erityisesti maahanmuuttajataustaisten lasten identiteettiä (Järnefelt 2010, 8). Päivi Matala toteaa artikkelissaan, että yhtäläisyyksien ja jaettujen kokemusten kautta opitaan erilaisista ihmisistä ja että ne vahvistavat identiteettiä. Hän kuvailee artikkelissaan lisäksi mahdollisia yhdistäviä keskustelunaiheita. (Matala 2010, 58.)

”Ihmisen eheydelle on hyvin tärkeää, että hän oppii ymmärtämään kulttuuri-identiteetin osatekijöitä ja niiden merkitystä niin itselle kuin yhteisölle” (Järnefelt 2010, 8).

”Opetuksen avulla tuetaan oppilaan monikulttuurisen identiteetin rakentumista, osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa ja globaalistuvassa maailmassa sekä edistetään suvaitsevaisuutta ja kulttuurien välistä ymmärrystä” (Järnefelt 2010, 8).

”Vähemmistöjen kielen ja oman kulttuurin tuntemus on tasapainoisen identiteetin pohja” (Oikarinen-Jabai 2010, 11).

”Erityisesti maahanmuuttajataustaisilla lapsilla kokemukset työpajoista olivat tukemassa identiteetin rakennusta ja edesauttamassa kommunikatiota opettajan kanssa” (Kääriä & Siikala 2010, 30).

”Yhtäläisyydet ja jaetut kokemukset ovat turvallinen lähtökohta, jonka avulla opitaan samaistumaan toiseen ja vahvistetaan omaa identiteettiä” (Matala 2010, 58).

Kohti monikulttuurista koulua -kirjan mukaan oppilas työstää identiteettiään myös toimiessaan erilaisissa oppimisympäristöissä, ryhmän jäsenenä. (Oikarinen-Jabai 2010b, 14). Oppimisympäristöt ovat kulttuurisia paikkoja, vaikka oppilaat ja koulut ymmärretään helposti homogeeniseksi, yhtenäiseksi joukoksi. Kuvaukset oppimisympäristön merkityksestä identiteetin tukemisessa olivat lisäksi tärkeitä. Niissä korostui myös autenttisten ympäristöjen arvo oppimisen merkityksellisyydelle (Oikarinen-Jabai 2010b, 14). Kuvataiteen opetuksessa oppimisen kannalta arvokkaita ympäristöjä ovat varmasti taidemuseot- ja näyttelyt.

”Tämä (identiteetin) rakentaminen tapahtuu vuoropuhelussa itsen, toisten ja omiin juuriin sisältyvien kulttuuristen ilmiöiden kanssa” (Oikarinen-Jabai 2010b, 14).

”Oppimisympäristöissä yksilö myös työstää silloisia identiteettejään ja rakentaa uutta, koko ajan muutosprosessissa olevaa paikkaansa erilaisten yhteisöjen jäsenenä” (Oikarinen-Jabai 2010b, 14).

”Projekti oli omiaan vahvistamaan oppilaiden identiteettiä ja uusien roolien löytämistä uudessa ympäristössä” (Matala 2010, 43).

”Mitä todentuntuisempia ja autenttisimpia ne (oppimisympäristöt) ovat, sitä paremman kontekstin ne tarjoavat identiteetin muodostumiselle” (Oikarinen-Jabai 2010b, 14).

”Monikulttuurisessa taidetyöpajassa kulttuuri-identiteettiin, kansainvälisyyteen ja yksilön kehitykseen liittyviä kysymyksiä voidaan liittää osaksi monien aineiden opetusta tai aineiden rajat ylittävää yhteistyötä” (Kääriä & Siikala 2010, 27).

Lisäksi kulttuuriperinnön välittymisellä on merkitys oppilaan identiteetille. Mirja-Tytti Talibin mukaan ”kulttuuriperintömme kautta meille siirtyy tietoa siitä, miten omassa kulttuurissamme, yhteisössä eletään” (Talib 2008, 149-162). Kohti monikulttuurista koulua -kirjassa Simo Knuuttilan (2008) mukaan, kuten Oikarinen-Jabai (2010b, 18) viittaa, kulttuuriperintöön tutustuminen tukee myös identiteetin rakentumista.

Simo Knuuttila muistuttaa (Oikarinen-Jabain 2010b, 18 mukaan) teoksessa Kulttuuriperintö ja oppiminen, että ”kulttuuriperintöön tutustuminen auttaa ihmistä tunnistamaan omaa paikkaansa ja identiteettiään.”

2. Taidetyöskentely arjen näyttämöillä

Taidetyöskentely arjen näyttämöillä -kirjan, ekspressiivisen taidetyöskentelyn menetelmässä identiteetin kehitystä tuetaan monipuolisesti taiteen avulla. Taina Tammen mukaan taidetyöskentely "on intermodaalista eli siinä käytetään eri taiteen muotoja". (Tammi 2011, 49.)

Myös *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä* -kirjassa pohdittiin eri kulttuurien ja "toisten" kohtaamista arjen eri areenoilla, esim. julkisissa tiloissa ja instituutioissa. Tämä lainaus liittyy samaan projektiin edellä, Taide siltana omaan elämään, joka perustui ajatukseen, että erilaisuutta ja toiseutta on mahdollista ymmärtää itselle ja toisille kerrottujen elämäntarinoiden avulla. (Tammi 2011, 55).

"Lisäksi ne (oman elämän tarinat) auttavat selkiyttämään omaa identiteettiä ja kuulumista tiettyyn kulttuuriin sekä voivat auttaa löytämään uudeleen kadotetun tai unohdetun identiteetin" (Tammi 2011, 55).

Toisessa kirjan esittelemässä projektissa, Elämänkertaketju – ilmaisutaidot syrjäytymisen ehkäisemiseksi, eri ilmaisutaidot auttoivat elämäntarinan kertomisessa ja ne myös olivat eduksi kommunikaatiolle. Omaelämänkerronnallinen työskentely "voi auttaa kohtaamaan menneisyyden kokemukset ja yhdistämään elämänsä kadonneita palasia" (Tammi 2011, 55).

"Lapsi pääsee lähelle omaa elämäänsä ja voi eheyttää omaa identiteettiään ja rakentaa tulevaisuuttaan" (Tammi 2011, 55).

Tutkimuksessani ainoastaan *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä* -kirjan taide-työskentelymenetelmiä kuvaava Outi Linnossuon artikkeli Ekspressiivisen taide-työskentelyn menetelmäkurssi liittyi myös terapiaan identiteetin lisäksi.

"Terapia suuntautuu elämänhalun vahvistamiseen, merkitystä ja identiteettiä edistävien kykyjen kehittämiseen sekä kyvykkyyteen löytää mielekkäitä ja luovia tapoja elää" (Linnossuo 2011, 82).

3. Voimaneidot

Voimaneidot-kirjassa Mari Lankinen siis käsittelee lähinnä sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiä tutkimukseeni valituista viidestä kohdasta kolmessa. Muut maininnat liittyvät identiteetin kehittymiseen yleisellä tasolla (Lankinen 2011, 17). Lankinen väittää identiteetin tukemisen osalta, että kyseessä olevan ryhmätöiminnan avulla on mahdollista kokea, että tulee nähdyksi omana itsenään ja että nähdyksi tuleminen vahvistaa identiteettiä (Lankinen 2011, 44).

Tämä kohta kirjasta liittyy itsetunnon vahvistamiseen. Lankisen mielestä on kasvattajan velvollisuus tukea nuoren itsetuntoa, kannustamalla ja kehumalla ja oman toiminnan kautta. Lankisen mukaan myös ryhmätöiminta ja vertaisryhmän palaute ovat merkityksellisiä nuorten itsetunnon kannalta. (Lankinen 2011, 44). Salmelan (2006) tutkimuksessa (Lankisen 2011, 44 mukaan) ”vertaisryhmässä työskentely on tytöille hyvä foorumi itsetunnon vahvistamiseen, sillä tytöt ilmoittivat tärkeimmäksi sosiaalisen tuen lähteekseen ystävien verkoston”.

”Se, että nuori kokee tulevansa nähdyksi omana itsenään vahvistaa kehittyvää identiteettiä ja saattaa jollekin nuorelle olla korjaava kokemus lapsuuden rikkinäisistä kokemuksista” (Lankinen 2011, 44).

Lankinen käsittelee kirjassaan identiteettiä kuitenkin lähinnä seksuaalisen ja sukupuolisen identiteetin osalta. Lankisen mukaan seksuaalisuudesta kannattaa puhua ”elämänvoimana ja myönteisinä tunteina, joiden haltuunottoa kannattaa tavoitella” (Lankinen 2011, 41). ”Seksuaalisuuden haltuunotto murrosiässä pitää sisällään seksuaalisuuteen liittyvät voiman tunteet” (Lankinen 2011, 41).

”Seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyvät voimantunteet, kuten halu, intohimo ja nautinto, ovat läsnä seksuaalisessa kasvussa, oman sukupuolisen identiteetin rakentumisessa sekä parisuhteissa” (Lankinen 2011, 20).

”Nämä tunteet (seksuaalinen voima ja sukupuolisuus) ovat läsnä seksuaalisessa kasvussa, oman sukupuolisen identiteetin rakentumisessa sekä parisuhteessa, aikuisen naisen seksuaalinen voima on väkevä” (Lankinen 2011, 128).

4. Maailman ihanin tyttö

Maailman ihanin tyttö -kirjassa, Miina Savolainen, kertoo että voimauttavan valokuvan menetelmää on käytetty identiteettityön tukena. Voimavaroihin liittyen hän väittää, että valokuvauksen avulla voi selkeyttää tunnepitoisia asioita, jotka liittyvät elämäntarinaansa, perheeseen, itsen eri puoliin ja rooleihin. (Savolainen 2008, 196-197).

”Menetelmää käytetään yksilöllisen identiteettityön lisäksi perheen ja työyhteisön vuorovaikutussuhteiden vahvistamiseen ja toimintatapojen reflektointiin ja kehittämiseen” (Savolainen 2008, 196).

”Kuvien käyttö auttaa selkeyttämään hajanaisia ja tunnepitoisia asioita sekä löytämään piiloon jääneitä voimavaroja” (Savolainen 2008, 197).

5. MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multi-professionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013

Kirjasta *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multi-professionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013* on tässä tutkimuksessa siis analysoitu neljä artikkelia.

Artikkeli 1. ”Hedelmällinen haaste” – MIMO –projektin moniammatillisen työskentelyn kuvaus

Johanna Krappen ja Irmeli Leinon artikkelin *”Hedelmällinen haaste” – MIMO -projektin moniammatillisen työskentelyn kuvaus* mukaan identiteetin rakentamista voi tukea identiteettiin liittyvien asioiden käsittelyn ja omien valintojen pohjimiseen kannustamisen avulla. He tukevat väitettään Pirjo Kinnusen tutkimusten avulla. Kinnusen (2011) mukaan, kuten Krappe ja Leino (2013, 290) viittaavat identiteettikehitystä pitäisi tukea jakamalla nuoren tunnekokemuksia sekä tuemalla omiin arvoihin ja valintoihin liittyvää pohdintaa. Luonnollisesti Krappen ja Leinon mukaan identiteetin rakentamista on MIMO -projektin sisällön mukaisesti mahdollista tukea edellä kuvatuilla tavoilla, mutta erityisesti taidelähtöisen työskentelyn avulla. (Krappe & Leino 2013, 286-305.)

"Samalla on voitu tukea nuorta ja tarjota nuorelle mahdollisuuksia käsitellä omaa identiteettiin liittyviä asioita ja omien valintojen merkitystä" (Krappe & Leino 2013, 286).

"MIMO -projektissa toteutetuilla työpajoilla ja tapahtumilla on voitu tukea nuorta tämän käsitellessä omaan identiteettiin ja kasvuun liittyviä asioita sekä saada nuoret ajattelemaan omia valintojaan" (Krappe & Leino 2013, 291).

Kinnusen (2011) väitöskirjan mukaan, kuten Krappe ja Leino (2013, 290) viittaavat, "nuorten persoonallisuuden ja identiteetin kehittymistä tulisi tukea jakamalla nuoren tunnekokemuksia ja kannustamalla nuorta ajattelemaan itse arvojaan ja valintojaan".

Artikkeli 2. (Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia

Anu Laukkanen esittelee ja määrittelee artikkelissaan *(Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia* useita eri käsitteitä ja kuvaa hyvin identiteetin moninaisuutta. Mielestäni Laukkanen rakentaa eri käsitteiden esittelyn ja määrittelyn avulla tietynlaista diskurssia identiteetistä artikkelin edetessä kuvatessaan identiteettikehityksestä tietyllä tavalla ja kritisoidessaan joitain näkemyksiä. Laukkanen väittää muun muassa että, "narratiivisen identiteetin käsite antaa mahdollisuuden myös muuttaa omaa identiteettiään kertomalla tarinaansa uudelleen eri tavoin" (Laukkanen 2013, 308). Laukkanen väittää siis artikkelissaan, että identiteetin rakentamista on mahdollista tukea narratiivisen kerronnan avulla, koska narratiivisuus mahdollistaa identiteetin rakentamisen oman elämäntarinan hahmottamisen ja muuttamisen tai muovaamisen. Määrittelyjen ja edellä mainitun muokkaamisen lisäksi artikkelissa väitetään, että taidelähtöisen työskentelyn ja omakuvan vahvistamisen avulla on mahdollista tukea identiteetin rakentamista ja että omakuvaan, itsetuntemukseen ja paikalliseen tietoisuuteen liittyvät tavoitteet projektissa tukevat identiteetin rakentamista. Lisäksi artikkelissa siis korostetaan identiteetin muuttuvaisuutta pysyvyyden eli essentiaalisien identiteetin sijaan ja sen rakentumista sosiaalisesti ja kulttuurin keskellä. (Laukkanen 2013, 306-316.)

Identiteettikehityksen tukemisen lisäksi Laukkanen korostaa nuorten oman äänen kuuluville saamista MIMO-projektissa. Projektin taidelähtöisen työskentelyn tavoitteita olivat myös omakuvan ja identiteetin kehittymisen tukeminen. (Laukkanen 2013, 306.)

"Erityisesti itsetuntemukseen, omakuvaan ja paikalliseen tietoisuuteen liittyvät tavoitteet nivovat identiteettiin liittyvät kysymykset osaksi projektin peruslähtökohtia" (Laukkanen 2013, 306).

"Oman äänen kuuluville saaminen sekä omakuvan ja identiteetin vahvistaminen ovat kaikki taidelähtöisen työskentelyn tavoitteita, joita on tärkeää reflektoida toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa" (Laukkanen 2013, 306).

Artikkeli 3. Opiskelijat taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä

Ruut Kaukinen kuvaa artikkelissaan *Opiskelijat taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä toteuttamassa* moniammatilliseen Art-Based Methods (ABM) -koulutukseen osallistuneiden opiskelijoiden kokemuksia taidelähtöisestä siis ohjaustyöskentelystä. Opiskelijoiden ryhmät olivat moniammatillisia, mistä oli hyötyä, koska "ohjattavat ryhmät olivat luonteeltaan vaativia". Kaukinen kuvaa taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä erityisesti kokemuksellisessa ja taideoppimisessa (Kaukinen 2013, 358-359). Kaukinen esittelee kokemuksellista oppimista Marjo Räsäsen tutkimusten avulla. Räsäsen (2009, 48-49) kuvaa (Kaukinen 2013, 361 mukaan) kokemuksellinen taideoppimisen tukeutuvan "ajatteluun, jossa korostetaan erityisesti aistien, havaintojen ja tunteiden olemassaoloa sekä kokemusten kulttuurista ulottuvuutta". Kaukinen kuvaa identiteetistä kertovista kohdista myös ohjaajan omasta identiteetistä ja ammatti-identiteetistä, mutta kolmannessa maininnassa, joka liittyy identiteettiin hän toistaa jo kuvaillun MIMO-projektin tavoitteen ja tukee siten näkemystä, että taidelähtöiset menetelmät vaikuttavat positiivisesti itsetuntoon ja identiteettiin (Kaukinen 2013, 358-372).

"Keskeinen MIMO-projektin tavoite on vahvistaa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten itsetuntoa ja identiteettiä taidelähtöisten menetelmien avulla" (Kaukinen 2013, 369).

Kaukinen kuvaa taidelähtöisen työskentelyn hyötyjä myös Leena Kurjen tutkimusten avulla. Leena Kurjen (2010, 202-205) näkemyksen mukaisessa sosiaalipedagogisessa nuorisokasvatuksessa, kuten Kaukinen (2013, 369) viittaa, "merkityksellisintä on arvostaa yksilöä korvaamattomana persoonana ja tukea ja rohkaista häntä oppimaan kokemuksistaan".

Artikkeli 4. Moniammatillinen yhteistyö koulussa – kokemuksia MIMO-projektissa

Neljäs artikkeli ko. kirjasta on Sari Kallio-Kökön, Marjo Kolehmainen ja Juha Sopasen artikkeli *Moniammatillinen yhteistyö koulussa – kokemuksia MIMO-projektissa* artikkelissa esitellään ja kuvataan menetelmistä muun muassa kuvataiteeseen liittyen digitarina, mediakasvatuksen puolelta. Kallio-Kökö ja muut kertovat digitarina menetelmästä tarkemmin, että se on "maailmanlaajuisesti levinnyt menetelmä, joka päivittää meille ihmisille niin luontaisen tarinankertomisen tavan digitaalisen ajan maailmaan sopivaksi." "Digitaalinen tarina, tai tuttavallisemmin digitarina, on lyhyt, muutaman minuutin kestävä tarina, jossa yhdistellään erilaisia mediaelementtejä." Omaa identiteettiään voi Kallio-Kökö ja muiden mukaan tutkia myös digitarinan kautta. (Kallio-Kökö ym. 2013, 373-386.)

"Vahvuutena voidaan pitää digitarinan soveltuvuutta minäkuvan kehittämisessä, identiteetin tutkimisessa ja koulun oppimisympäristön muuttumisessa kuin luonnostaan moniääniseksi oppimisen tilaksi" (Kallio-Kökö, Kolehmainen & Sopanen 2013, 384).

6. Taiteeksi tarinoitu oma elämä

Artikkeli 1. Yhteistyötä ja yhteistä jakamista

Kuvaan vielä lopuksi Taiteeksi tarinoitu oma elämä -kirjan kaksi artikkelia ja yhden kirjan liitteistä identiteettiin liittyvien kohtien osalta. Virpi Vesanen-Laukkanen, Inkeri Sava ja Mari Martinin väittävät artikkelissaan Yhteistyötä ja yhteistä jakamista, että tarinallinen taidetyöskentely tukee ymmärrystä itsestä, identiteetin tavat, että tarinallisen taidetyöskentelyn avulla voi löytää "kadotetun" identiteetin". (Vesanen-Laukkanen, Sava & Martin 2004, 17.)

"Koulutyöskentely rakentui sille ajatukselle, että itselle kerrotut ja toisten kanssa jaetut oman elämän tarinat a) luovat perustan ymmärtää sekä itseä että erilaisuutta että toiseutta, b) auttavat selkiyttämään omaa identiteettiä ja kuulumista tiettyyn kulttuuriin ja c) voivat jopa auttaa löytämään uudelleen esimerkiksi sosiaalisesti ja kulttuurisesti vaikeissa olosuhteissa kadotetun tai unohdetun identiteetin" (Vesänen-Laukkanen ym. 2004, 17).

Edelliseen lainaukseen liittyy olennaisesti myös seuraava lause. "Omasta elämästä kertominen tapahtui taideilmaisun keinoin siten, että sekä henkilökohtainen elämä liitettiin tai paikannettiin erilaisten tehtävien avulla myös kulttuuristen tarinoiden verkostoon" (Vesänen-Laukkanen ym. 2004, 17).

Artikkeli 2. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana

Kirjassa Taiteeksi tarinoitu oma elämä esitellyissä työpajoissa hyödynnetään siis eri taiteen muotoja tarinallisessa taidetyöskentelyssä ja omaelämäkerronnassa. Seuraavaksi kerron Inkeri Savan ja Arja Kataisen artikkelista *Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana*. Eakinin (1999, 100) mukaan, kuten Sava ja Katainen (2004, 28) viittaavat, tarina ei ole vain itseilmaisun ja identiteetin ilmaisemisen väline, vaan myös sen sisältöä. He kannattavat muun muassa näkemystä identiteetin tarinallisuudesta ja sen rakentumisesta elämäntarinan kertomisen myötä. (Sava & Katainen, 2004, s. 28.) Tarinalliseen taidetyöskentelyyn liittyen Sava ja Katainen korostavat lisäksi, että taiteellisen työskentelyn tuloksessa, teoksessa "säilyy osa omaa historiaa, ja siten se toimii materiaalina myös uusille tulkinnoille" ja että "saman aihepiirin toistaminen eri välinein ja taiteen muodoin syventää ymmärrystä itsestä ja omasta elämästä". Ymmärrystä itsestä, ja elämäntarinasta voi siis rakentaa myös tarinallisen taidetyöskentelyn avulla. (Sava & Katainen 2004, 35.)

Eakin (1999, 100) väittää (Savan & Kataisen 2004, 28 mukaan), että "tarina ei ole vain sopiva väline oman itsen ja identiteetin ilmaisuun, se on myös identiteetin sisältöä."

"Taideteoksen muodossa tulkinta omasta identiteetistä ja elämäntarinasta konkretisoituu." (Seuraava lause: "Teoksessa säilyy osa omaa historiaa, ja siten se toimii materiaalina myös uusille tulkinnoille. Saman aihepiirin toistaminen eri välinein ja taiteen muodoin syventää ymmärrystä itsestä ja omasta elämästä.") (Sava & Katainen 2004, 35.)

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla kuvasin jo sitä, miksi Sava ja Kataisen mielestä on tärkeää tukea identiteetin rakentamista nyky-yhteiskunnassa. He kuvaavat artikkelissaan Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana perusteluita, joiden mukaan tarinallinen taidetyöskentely on hyödyllistä, ja Syreenin Taimi-projektille. Heidän mukaansa "oman itseyden jonkinasteisesti ehyt kokeminen ja itsestä huolehtiminen ovat keskeisiä asioita nykypäivän hajanaisessa ja epävarmassa maailmassa". (Sava & Katainen 2004, 22.) He palaavat aiheeseen uudestaan alaluvussa Tulevan tarinat ja pohtivat sitä, "kuinka taidetta voitaisiin hyödyntää kasvatuksessa keinona käsitellä tulevaisuutta". (Sava & Katainen 2004, 35) Tähän liittyen muistan törmänneeni lastensuojelutyön taidelähetoiseen menetelmään nimeltään tulevaisuuden muistelu, josta löytää tietoa muun muassa Mannerheimin lastensuojeluliiton kautta.

"Artikkeli" 3. Liite 1. Työpajojen kertakohtainen kuvaus

Ainoastaan yhdessä kohtaa kirjan Taiteeksi tarinoitu oma elämä liitteissä, taide-työpajojen kuvauksissa, mainittiin identiteetti. Kyseinen taidetyöpaja oli nimeltään *Tämä hetki ja tulevaisuuden näkymiä*. Tehtävä ja siinä pohdinta identiteetistä liittyi ARS-näyttelyyn tutustumiseen ja "nykyaiteen tapaan työstää omaelämäkerrallisuutta ja identiteettiä. Tehtävässä piti pohtia teoksen tarinaa ja muun muassa sitä, mihin aikaisempaan omaan kokemukseen teos voisi liittyä. (Vesanen-Laukkanen, Martin & Sava 2004, 199.)

"Kuvatyöskentelyssä tutustuttiin myös nykytaiteen tapaan työstää omaelämäkerrallisuutta ja identiteettiä" (Vesanen-Laukkanen, Martin & Sava 2004, 199).

Edellä olevaan lainaukseen liittyy myös sitä seuraava lause: "Näyttelykokemusten jakamisen tavoitteena on tuoda esille jokaisen oman kokemuksen ja tulkinnan arvo ja merkitys." (Vesanen-Laukkanen, Martin & Sava 2004, 199.)

Vertaan tutkimukseni tuloksia teoreettiseen taustaan lisäksi yhteenvedossa ja pohdin kirjojen ja projektien pedagogista sovellettavuutta. Tutkimukseni teoreettinen tietoperusta ohjasi koko analyysin ajan sen tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä sekä tulosten raportointia.

5.2 Yhteenveto ja tulosten peilaaminen teoreettiseen taustaan

Tarkoituksenani oli tässä tutkimuksessa rakentaa kokonaiskuva siitä, miten kuvataiteen opetuksen avulla on aikaisemmin tuettu identiteettikehitystä. Lukemani kirjallisuuden perusteella taiteellisen työskentelyn avulla on mahdollista tukea identiteettikehitystä ja hyvinvointia koulussa tavoilla, joita kannattaa tuoda esille ja joista on hyötyä luokanopettajan tehtävässä. Lisäksi tavoitteenani on tässä yhteenvedossa pohtia sisällönanalyysin tulosten perusteella, miten aineistossa kuvailtuja menetelmiä, joiden avulla tuettiin identiteettiä, olisi mahdollista soveltaa pedagogisesti peruskoulun kuvataideopetuksessa

Tässä vielä kirjallisuus, jota tutkimuksessa analysoitiin: (osasta artikkeleja)

- 1) *Kohti monikulttuurista koulua: taidetyöpajat osana kulttuurikasvatusta* (Helena Oikarinen-Jabai, 2010): monikulttuurinen taidekasvatus ja pajat,
- 2) *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä: teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia* (Anja Kuukasjärvi, Outi Linnossuo & Jussi Sutinen, 2011): ekspressiivinen työskentely, jossa hyödynnettiin eri taiteen muotojen ilmaisua,
- 3) *Voimaneidot: opas tyttöjen oman voiman haltuunoton ja aggression hallinnan tukemiseen* (Mari Lankinen, 2011): kuvataide, toiminnalliset harjoitukset
- 4) *Maailman ihanin tyttö* (Miina Savolainen, 2008): voimauttava valokuva,
- 5) *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multiprofessionally with the Youth: MIMO Project 2010 – 2013* (Anna Tonteri, Johanna Krappe, Irmeli Leino, Terttu Parkkinen, Susanna pyörre & Marja Susi, 2013): taidelähtöinen työskentely sekä
- 6) *Taiteeksi tarinoitu oma elämä* (Inkeri Sava & Virpi Vesanen-Laukkanen, 2004): tarinallinen, omaelämäkerrallinen työskentely.

5.2.1 Aineistoksi valitussa kirjallisuudessa kuvatut näkemykset identiteetistä ja painotukset identiteettiin liittyen (1. kysymys)

Eri kirjoissa painotettiin identiteetin eri osa-alueita, niissä käsiteltiin ja määriteltiin identiteettiä narratiivisen identiteetin, kulttuuri-identiteetin, monikulttuurisen identiteetin, sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin ja muun muassa identiteettityön näkökulmista.

Taulukko 2. Tutkimuksen tuloksia – Identiteetin tukeminen taideprojekteissa

- * monikulttuurinen taidekasvatus tuki identiteetin rakentamista erityisesti maahanmuuttajataustaisilla oppilailla (Kääriä & Siikala, 2010, s.30)
- * oman kulttuurin ja kielen tunteminen on tasapainoisen identiteetin perusta (Oikarinen-Jabai, 2010, s. 11)
- * yhtäläisyydet ja jaetut kokemukset (Matala, 2010, s. 58)
- * rakentaminen tapahtuu vuoropuhelussa "itsen, toisten ja omiin juuriin sisältyvien ilmiöiden kanssa" (Oikarinen-Jabai, 2010, s. 14)
- * "kulttuuriperintöön tutustuminen auttaa ihmistä tunnistamaan omaa paikkaansa ja identiteettiään" (Oikarinen-Jabai, 2010, s. 18)
- * paikka yhteisön jäsenenä (Oikarinen-Jabai, 2010, s. 14)
- * ekspressiivinen taidetyöskentely, taiteen eri muodot, keskiössä taiteellinen prosessi ei niinkään teos (Tammi, 2011, s. 49)
- * jaetut tarinat → narratiivinen käsitys identiteetistä (Tammi, 2011, s. 55)
- * identiteetti eli käsitys omasta yksilöllisyydestä "kehittyy tietoisuuden avulla" (Lankinen, 2011, s. 17)
- * sukupuoli- ja seksuaali-identiteetti rakentuvat niihin liittyvien voimantunteiden avulla, ei vain tunteiden ja voiman, vaan myös seksuaalisuuden haltuunotto (Lankinen, 2011, s. 41)
- * kuvataide, toiminnalliset harjoitukset (Lankinen, 2011, s. 10, 79)
- * nuorelle kokemus siitä, että tulee nähdyksi omana itsenään vahvistaa identiteettiä (Lankinen, 2011, s. 44)
- * nopea elämänrytmi ja muuttuvat elämäntilanteet edellyttävät identiteetin jatkuvaa pohdintaa" (Lankinen, 2011, s. 17)
- * valokuvaus identiteettityön tukena (Savolainen, 2008, s. 196)
- * valokuvauksen avulla on mahdollista selkeyttää hajanaisia ja tunnepitoisia asioita, jotka liittyvät esimerkiksi elämäntarinaa (– muun muassa elämäntarinaa liittyvää työskentelyä) (Savolainen, 2008, s. 196-197)
- * taidelähtöisten menetelmien avulla oli "voitu tarjota nuorelle mahdollisuuksia käsitellä omaa identiteettiin liittyviä asioita ja omien valintojen merkitystä" (Krappe & Leino, 2013, s. 286)

- * näkemys narratiivisesta identiteetistä antaa mahdollisuuden "muuttaa omaa identiteettiään kertomalla tarinaansa uudelleen eri tavoin" (Laukkanen, 2013, s. 308)
- * "yhtenäisen identiteettikäsityksen kritiikkiä" (Laukkanen, 2013, s. 306)
- * Helena Oikarinen-Jabain (2008,38) mukaan, kuten Laukkanen (2013, s. 312) viittaa, "identiteetit ovat muuttuvaisia ja tilanteesta riippuvaisia, eikä niitä voi sijoittaa vain kulttuureihin ja traditioihin"
- * Pirjo Kinnusen mukaan, kuten Krappe & Leino (2013, s. 290) viittaavat, identiteettiä voi tukea ja vahvistaa "jakamalla nuoren tunnekokemuksia ja kannustamalla nuorta ajattelemaan itse arvojaan ja valintojaan"
- * tarinallinen, omaelämäkerrallinen taidetyöskentely tuki identiteettiä koulutyöskentelyssä (Vesänen-Laukkanen, Sava & Martin, 2004, s. 17)
- * identiteetti "saa ilmauksensa kaikessa siinä, mitä ja miten ihminen kertoo itselleen ja muille" itsestään" (Sava & Katainen, 2004, s. 25)
- * tarina=me (Sava & Katainen, 2004, s. 28)
- * "pysymistä "samana ihmisenä" & "muuttumista toisenlaiseksi" (Sava & Katainen, 2004, s. 23)
- * "kokemuksia itsestään ja kuulumisestaan johonkin yhteisöön tai kulttuuriin" (Sava & Katainen, 2004, s. 22-23)
- * rakentumista tapahtuu koko ajan (Sava & Katainen, 2004, s. 35)
- * elämäntarinan lisää elämän merkityksellisyyttä (Sava & Katainen, 2004, s. 34)
- * kokemusten merkitys tärkeämpää kuin sisältö identiteetin rakentamisessa (Sava & Katainen, 2004, s. 26)
- * koulutyöskentelyssä: "itselle kerrotut ja toisten kanssa jaetut oman elämän tarinat" auttavat selkiyttämään identiteettiä ja "voivat jopa auttaa löytämään uudelleen esimerkiksi sosiaalisesti ja kulttuurisesti vaikeissa olosuhteissa kadotetun tai unohdetun identiteetin" (Vesänen-Laukkanen, Sava & Martin, 2004, s. 17)
- * taiteen keinoin toteutetussa omaelämäkerronnassa aina kollektiivinen jakamistapahtuma (tarinat jaetaan toisten kanssa) (Vesänen-Laukkanen, Sava & Martin, 2004, s. 16)
- * "taideteoksen muodossa tulkinta omasta identiteetistä ja elämäntarinasta konkretisoituu" (Sava & Katainen, 2004, s. 35)

Helena Oikarinen-Jabain toimittamassa *Kohti monikulttuurista koulua* -kirjan atikeleissa käsiteltiin monikulttuurista sekä kulttuuri-identiteettiä ja kulttuuri-identiteetin tekijöiden ymmärtämisen väitettiin vaikuttavan ihmisen eheyteen. Vähemmistöjen identiteetin rakentamisen kannalta on Oikarinen-Jabain mukaan tärkeää, että vähemmistökulttuureista ja -kielistä on tietoa koulussa ja luokassa. Lisäksi on tärkeää, että vähemmistöt kokevat toisten oppilaiden arvostavan heidän kulttuuriaan. (Oikarinen 2010b, 11.) Toisten hyväksynnällä on varmasti merkitys niin vähemmistöön kuin ei-vähemmistöönkin kuuluvallakin.

Taidetyöskentely arjen näyttämöillä -kirjasta valikoitui tähän sisällönanalyysiin ja kirjallisuuskatsaukseen kaksi artikkelia. Yhdessä esitellyistä projekteista työskentely perustui ajatukseen, että oman elämän tarinat selkiyttävät omaa identiteettiä ja kuulumista omaan kulttuuriin. Toisessa esitellyssä taideprojektissa taiteellinen ilmaisu auttoi oman elämäntarinan kertomisessa, sen jatkumon hahmottamisessa (menneisyydestä nykyhetkeen) ja tutkimisessa sekä tulevaisuuden rakentamisessa. (Tammi 2011, 55.) Taiteellinen työskentely perustui siis käsitykseen identiteetin narratiivisuudesta. Kuukasjärven, Linnossuon ja Sutisen mukaan identiteetin avulla liitytään myös yhteisöön. "Tarinoissa identiteettimme saa muodon suhteessa toisiin ihmisiin" (Kuukasjärvi, Linnossuo & Sutinen 2011, 5).

Voimaneidoissa Mari Lankinen esittää, että identiteetti kehittyy tietoisuuden avulla. Kirjassa kuvaillaan tarkemmin lähinnä sukupuoli- ja seksuaali-identiteettistä ja sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin kehittymistä tuetaan ryhmän tapaamisissa niihin liittyvien tunteiden ja asioiden käsittelyn avulla. Lankinen väittää, että seksuaalisuuden haltuunottoon murrosiässä sisältyy seksuaalisuuteen liittyvät voiman tunteet. (Lankinen 2011, 17, 41.)

Miina Savolainen kertoo kirjassaan *Maailman ihanin tyttö* voimauttavan valokuvan menetelmästä, että sitä on käytetty muun muassa "yksilöllisen identiteettityön" tukena (Savolainen 2008, 196). Identiteetin rakentamista kuvataan käsitteellä identiteettityö, joka ymmärtääkseni kuuluu James E. Marcian teoriaan identiteettikehityksestä ja identiteettistatuksista. Maailman ihanin tyttö -kirjassa on vain yksi maininta identiteettiin liittyen, mutta itsetuntemuksesta ja minäkäsityksestä puhutaan useammassakin kohtaa.

Kirjassa *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multiprofessionally with the Youth* sen kahdessa ensimmäisessä kuvataan projektin teoreettista perustaa ja tavoitteita. Johanna Krappen ja Irmeli Leinon artikkelin identiteettiin liittyvissä maininnoissa painottuu identiteetin tukemisen tavoitteiden lisäksi monikulttuurisuus, koska mainintoja on niin vähän. Anu Laukkasen artikkelin (Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia "tavoitteena on luoda moninainen kuva identiteetikäsitteestä ja auttaa taidelähtöisten menetelmien ja identiteettikysymysten kanssa työskenteleviä hahmottamaan oman toimintansa lähtökohtia" (Laukkanen 2013, 307). Laukkanen kritisoi yhtenäistä identiteetikäsitystä ja kannattaa narratiivista identiteetikäsitystä ja näkemystä identiteetin performatiivisesta rakentumisesta, sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin liittyen, soveltavan taiteen tutkimuksessa (Laukkanen 2013, 306, 310). Hän puolustaa käsitystä kerronnallisesta ja narratiivisesta identiteetistä muun muassa näin: "taiteen ja kulttuurin erilaisia kerronnallistamisen tapoja hyödyntämällä ja niitä myös kriittisesti tarkastelemalla voidaan tehdä 'identiteettityötä' eli hahmottaa ja muovata omaa minätarinaa uusilla tavoilla" (Laukkanen 2013, 309).

Taiteeksi tarinoitu oma elämä oli tämän sisällönanalyysin viimeinen kirja. Siinä noin kahdessakymmenessä alkuperäisilmaisussa, jotka liittyivät identiteettiin, liittyivät mielestäni myös käsitykseen narratiivisesta identiteetistä eli tarinamuotoisesta identiteetistä. Kirjan nimi itsessäänkin jo viittaa tarinamuotoiseen identiteettiin.

Sekä Taiteeksi tarinoidussa omassa elämässä että edellisessä kappaleessa mainitussa Anu Laukkasen artikkelissa (Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia korostuu myös identiteetin rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Aineistossa muutoinkin korostuu kokemusten jakaminen, reflektointi toisten kanssa ja avulla sekä yhteisöön kuuluminen, ehkä sen vuoksi, että projekteissa halutaan tukea yhteisöllisyyttä ja osallisuutta yhteiskunnassa.

Anu Laukkasen artikkelin mukaan "kulttuuritutkimuksessa vallitseva käsitys – vaikka ei ainoa – käsitys identiteetistä painottaa identiteetin sosiaalista ja kulttuu-

rista rakentumista" (Laukkanen 2013, 308). Taiteeksi tarinoidussa omassa elämässä näkemys siitä, että identiteetti rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, tulee esille seuraavissa lauseissa. "Sekä yksilöllinen että kulttuurinen identiteetti rakentuvat historiallisissa ja sosiaalisissa suhteissa merkityksellisiin toisiin" (Sava & Katainen 2004, 23). "Käsitys itsestä sosiaalisissa suhteissa rakentuvina ja alati muuntuvina minäprojekteina antaa tilaa erilaisille identiteettikokeiluille" (Sava & Katainen 2004, 23).

Miten aineistoksi valitussa kirjallisuudessa esitetyt perustelut eli perusteet taiteelliselle työskentelylle sekä identiteetin käsittely- ja määrittelytavat liittyvät tutkimuksen teoreettiseen taustaan?

Mielestäni suurimmassa osassa aineistona toimivista kirjoista ja niiden kuvaamassa taidetyöskentelyssä korostuu näkemys narratiivisesta identiteetistä. Laukkanen kannattaa näkemystä narratiivisesta identiteetistä, koska se mahdollistaa identiteetin muuttamisen elämäntarinan muokkaamisen, korjaamisen ja sen uudelleentulkittamisen kautta ja koska taiteen "kerronnallistamisen tapoja hyödyntämällä ja niitä myös kriittisesti tarkastelemalla voidaan tehdä 'identiteettityötä' eli hahmottaa ja muovata omaa minätarinaa uusilla tavoilla" (Laukkanen 2013, 308-309). Elämäntarinan tutkimisen avulla voi siis mielestäni työstää, etsiä, rakentaa, selkiyttää ja muokata omaa identiteettiään eli elämäntarinaansa, kuten edellä jo aikaisemminkin kuvattiin. Taiteeksi tarinoitu oma elämä -kirjassa, Virpi Vesänen-Laukkanen, Inkeri Savan ja Mari Martinin yhteisessä artikkelissa (ks. alla oleva sitaatti) perustelu taiteellisen työskentelyn tarinallisuudella tukee myös edellistä johtopäätöstäni. Taiteelliseen työskentelyyn kuuluu heistä aina kollektiivinen jakamistapahtuma (Vesänen-Laukkanen, Sava & Martin 2004, 16). Mielestäni he kuvaavat tässä sitaatissa elämäntarinan kertomista kuvallisen ilmaisun avulla tarinallisessa taidetyöskentelyssä.

"Taiteen keinoin toteutetussa omaelämäkerronnassa henkilökohtaiseen identiteettityöhön on aina liittynyt eri tavoin toteutettu kollektiivinen jakamistapahtuma, jossa jokaisen tarina on tullut kerrotuksi muille" (Vesänen-Laukkanen, Sava & Martin 2004, 16).

Edellä mainituista kirjoista ainakin MOVING ON! ja Taiteeksi tarinoitu oma elämä -kirjoissa tuetaan siis korostuneesti myös näkemystä siitä, että elämäntarina ja tulkinta siitä määrittävät ihmisen identiteetin. Dan McAdams siis käyttää tarinallista eli narratiivisesta identiteetistä myös käsitettä itseä määrittelevä elämäntarina (self-defining life story) ja kuvailee tutkimuksissaan myös niitä koherenssin neljää muotoa, joita tarvitaan oman elämäntarinan ymmärtämiseen ja narratiivisen identiteetin rakentamiseen sekä kehittämiseen. (McAdams 2009, 406-407.) Voidakseen ymmärtää omaa elämäntarinaansa kokonaisuudessaan, ns. elämäntarina-skeemaa, ihmisen tarvitsee ymmärtää sen hahmottamiseen liittyvää neljää koherenssin eli yhtenevyyden muotoa (four forms of coherence), joita ovat ajallinen, elämäkerrallinen, kausaalinen ja teemallinen koherenssi (ks. luku 2.2.3) (McAdams 2009, 406-408). Ihmisen yksittäisistä tarinoista muodostuu ja hahmotuu narratiivisen ymmärryksen avulla vähitellen hänen koko elämäntarinansa, jonka avulla menneisyyden tarinat yhdistyvät nykyhetkeen ja kuviteltuun tulevaisuuteen, koherentiksi jatkumoksi (McAdams & Adler 2006, 479-480).

Narratiivisen ymmärryksen rakentaminen kannattaa tässä kohden myös muistaa McAdamsin tutkimuksista. Ihmiset rakentavat narratiivista ymmärrystä itsestään kertoessaan toisille itsestään ja kuunnellessaan toisia. (McAdams 2009, 409.)

"People build up a narrative understanding of themselves as they tell stories to others, listen to stories others tell them, and react to and reflect upon these narrative exchanges" (McAdams, 2009, s. 409).

McAdams kuvailee lisäksi identiteetin sosiaalista rakentumista ja kontekstin vaikutusta identiteettikehitykseen persoonallisuusmallissaan ja tutkimuksissaan tarinamuotoisesta identiteetistä. McAdamsin mukaan kontekstin lisäksi myös kasvuympäristö ja yksilön resurssit vaikuttavat identiteetin eli elämäntarinan rakentumiseen. (McAdams & Adler 2006, 479-480.)

Identiteetti ja elämäntarinat eivät rakennu tyhjiössä, vaan siis tietyssä kontekstissa. Elämäntarinan rakentuminen on riippuvainen myös yksilön resursseista, jotka ovat materiaalisia, ideologisia, poliittisia ja kulttuurisia, sekä yksilön toimijuudesta. (McAdams & Adler 2006 479-480.) Lisäksi aikaisemmat kokemuksem-

me ovat se resurssi, joita käytämme nuoruusiässä, kun alamme rakentaa identiteettiämme. (McAdams 2009, 409). Resurssien lisäksi, kohdatut ihmiset, haasteet, mahdollisuudet ja muu sosiaalinen konteksti vaikuttavat oman elämäntarinan muokkaamiseen. Vanhemmilla on voimakkain vaikutus lapsuudessa ja turvallinen kiintymyssuhde vaikuttaa siihen, miten optimistisia elämäntarinat ovat "kerronnalliselta sävyltään". (McAdams 2009, 407-409.) Kontekstilla tarkoitetaan elämistä tietyssä maantieteellisessä sijainnissa ja tiettyyn aikaan sekä yhteiskunnallisia olosuhteita, jotka liittyvät mm. kulttuuriin, uskontoon ja politiikkaan.

McAdamsin teoriasta on identiteetin sosiaaliseen rakentumiseen liittyen tärkeää mainita tässä myös hänen väitteensä siitä, että narratiivisen identiteetin avulla ihmiset myös sovittautuvat kontekstiin, ympäristöönsä, kulttuuriin ja suhteessa toisiinsa (McAdams & Adler 2006, 479-480). Aineistossakin puhutaan useassa kohdassa kuulumisesta ja liittymisestä omaan yhteisöön.

Miten Erik H. Eriksonin ja Dan McAdamsin näkemykset sitten eroavat ja miten erot heidän näkemyksissään näkyvät tutkimukseni aineiston eli kirjamateriaalin identiteettiin liittyvissä alkuperäisilmaisuissa?

Dan McAdamsin kuvaa tutkimuksissaan identiteetin olevan yhtä kuin elämäntarina. McAdamsin mukaan tuo elämäntarina määrittelee yksilön, kuten edellä todettiin. Metsäpelto ja Feldt tiivistävät McAdamsin määritelmää identiteetistä näin: "identiteetillä tarkoitetaan sisäistettyä ja koko ajan kehittyvää tarinaa, jonka ihminen itsestään ja elämästään tuottaa" (Metsäpelto & Feldt 2009, 25).

McAdamsin mukaan ihminen kertoo ja muokkaa elämäntarinaansa saavuttaakseen identiteetin. Lisäksi hän pyrkii elämään sen mukaisesti. Elämäntarinoiden kautta ihminen yrittää uudelleenrakentaa mennyttä elämää, ymmärtää nykyhetkeä, ennakoida tulevaisuutta ja nähdä oman elämän, elämäntarinan, eheänä kokonaisuutena, joka on edennyt yhtenäisesti. (McAdams 2003, 116-117.) Kuten Erik H. Eriksoninkin teoriassa, McAdamsinkin mukaan identiteetti lisää yksilön elämän ymmärrettävyyttä ja tunnetta sen jatkuvuudesta sekä antaa yksilölle tunteen siitä, että elämällä on tarkoitus ja merkitys (Metsäpelto & Feldt 2009, 25-26).

Erik H. Eriksonin (1959, 116) mukaan uusi synteesi aikaisemmista identifikaatioista, nuoruudessa kehittyvä identiteetti, sisältää (McAdamsin 2009, 404 mukaan) annetut ominaisuudet (sukupuoli, ulkonäkö...), tarpeet, merkittävät identifikaatiot, tehokkaat puolustusmekanismit, menestyksekkäät sublimaatiot ja roolit.

"According to Erikson, beginning in adolescence and young adulthood modern people are faced with the psychosocial challenge of constructing a self that provides their lives with unity, purpose, and meaning. For the first time in life course, these questions become problematic, and interesting 'Who am I?' How do I fit into the adult world?" (McAdams 2009, 403-404.)

"As we address these questions, Erikson maintained, we begin to construct what he called a configuration, which includes 'constitutional givens, idiosyncratic libidinal needs, significant identifications, effective defenses, successful sublimations, and consistent roles' " (McAdams 2009, 404).

McAdams täydentää Eriksonin käsitystä synteesisistä eli integraatiosta niin, että identiteetissä yhdistyvät myös taidot, arvot, päämäärät, yksilön menneisyys, nykyisyys ja tuleva sekä lisäksi roolit yhteneväksi kokonaisuudeksi ja se, miten yksilö haluaa toimia sosiaalisen maailman tarjoamissa mahdollisuuksissa. (McAdams 2009, 404.) Koherentti jatkumo, elämäntarinan koherenssi ja elämäntarinan ymmärtämisen vähittäinen kehittyminen korostuvat usein McAdamsin tutkimuksissa. Aineistossa se, että elämäntarinan tutkimisen avulla tavoiteltiin identiteetin selkeyttämistä näkyy useammassakin alkuperäisilmauksessa.

"It brings together skills, values, goals, and roles into a coherent whole. It brings together what the person can and wants to do with what opportunities and constraints for action exist in the social environment. It brings together aspects of remembered past with the experienced present and the anticipated future." (McAdams 2009, 404.)

Eriksonin teoriassa identiteettikehityksen prosessi alkaa biologisen kypsymisen, psyykkisen kehityksen ja ikäkauteen liittyvien ympäristön odotusten ja vaatimusten muuttumisen myötä nuoruudessa. Erikson korostaa identiteettikehityksen kuuluvan kuitenkin lähinnä nuoruuden vaiheeseen eikä kuvaa sitä elämäntarinan kautta. Identiteetti rakentuu lapsuuden identifikaatioiden kyseenalaistamisen kautta. Aikaisemmat minäkäsitykset ja identifikaatiot järjestyvät uudeksi synteeksiksi tai integraatioksi. (Lehtinen, Kuusinen & Vauras 2007, 23-27.)

Yhteenvedona, Erik H. Eriksonin mukaan nuori rakentaa uudelleen ja kokoaa itseään kehittyessään ja pyrkii yhdistämään uudessa synteessissä ja intergraatiossa annetut ominaisuudet, tarpeet, kyvyt, identifikaatiot, puolustusmekanismit, sublimaatiot ja roolit (Erikson 1994, 163). Annetuilla (givens) seikoilla tarkoitetaan mielestäni asioita kuten sukupuoli ja ulkonäkö. Dan McAdams täydentää edellistä niin, että identiteetissä yhdistyvät myös taidot, arvot, päämäärät, yksilön menneisyys, nykyisyys ja tuleva sekä lisäksi roolit yhteneväksi kokonaisuudeksi ja se, miten yksilö haluaa toimia sosiaalisen maailman tarjoamissa mahdollisuuksissa (McAdams 2009, 404.)

Kuten Erik H. Eriksoninkin teoriassa, Dan McAdamsinkin mukaan identiteetti lisää yksilön elämän ymmärrettävyyttä ja tunnetta sen jatkuvuudesta sekä antaa yksilölle tunteen siitä, että elämällä on tarkoitus ja merkitys (Metsäpelto & Feldt 2009, 25-26).

Identiteetti on osa yksilön persoonallisuutta ja siinä yhdistyvät ihmisen eri puolet. Eriksonin mukaan identiteetin saavuttamiseen vaikuttavat lisäksi edellisten elämänvaiheiden kehitystehtävien menestyksekkäs ratkaiseminen liittyen perusluotaukseen (ajallinen perspektiivi), autonomiaan (itsetunto), aloitteellisuuteen (roolikokeilut) ja uutteruuteen (oppipoikana oleminen) sekä nuoruusiässä ja sen jälkeen sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin, johtajuuteen ja "seuraamiseen" – oma käänös käsitteistä leadership ja followership – sekä ideologiseen sitoutumiseen (ks. kuvio 2) liittyvien kysymysten ratkaiseminen (Erikson 1994, 94).

McAdams kuvaa identiteettikehityksestä elämän ja kehityksen merkkipaalujen mukaan, eikä niin tarkasti eri elämänvaiheissa kuin Erikson, ja täydentää aikaisempaa tutkimusta identiteetistä narratiivisen identiteetin näkökulmasta. Kuten edellä jo todettiin, suurimmassa osassa aineistoksi valitusta kirjallisuudesta työskentely perustuu näkemyksen narratiivisesta identiteetistä ja muun muassa Laukkanen lisäksi kritisoi yhtenäistä identiteettikäsitystä eli essentiaalista, olemuksellista identiteettikäsitystä (Laukkanen 2013, 306). Tämän hetkisen tulkintani ja ymmärrykseni mukaan essentiaalinen identiteetti saattaa liittyä Eriksonin kehitysteoriaan ja identiteetin kehitystehtävän ratkaisemisen lopullisuuteen tai pysyvyyteen, kirjallisuutta ja aineistoa lukiessa ainakin syntyy tällainen mielikuva.

McAdams kuvaa esittelemissään tutkimuksissaan lisäksi elämäntarinan kohe-
renssein ymmärtämistä neljällä eri tasolla eri elämänvaiheissa, elämäntarinan ker-
rontaan liittyviä motiiveja (agency and communal), generatiivisuuden vaikutusta
elämäntarinaa ja identiteettiä, elämäntarinoiden sävyyn liittyviä tekijöitä, itseä
määritteleviä muistoja sekä tarinatyyppejä, jotka liittyvät pelastumiseen tai pilalle
menemiseen ja sitoutumiseen (McAdams 2009, 406-409, 411-423).

5.2.2 Identiteetin tukeminen kuvallisen ilmaisun avulla aineistoksi vali- tussa kirjamateriaalissa (2. kysymys)

Identiteettiä tuettiin kirjassa *Kohti monikulttuurista koulua* esittelemissä työpä-
joissa monenlaisen kuvallisen ilmaisun ja erityisesti monikulttuurisen taidekasva-
tuksen avulla. Esitellyt monikulttuurisen taidekasvatuksen työpajat olivat muun
muassa kuvataiteen, teatterin, tanssin, musiikin tai kädentaitojen pajoja ja niissä
pohdittiin sekä perinteistä ilmaisua että nykytaidetta (Kääriä & Siikala 2010, 31).
Helena Oikarinen-Jabain toi artikkelissaan esille myös kielen ja kulttuurin tunte-
muksen ja oppimisympäristöjen merkityksen sekä kulttuuriperinnön siirtämisen
merkityksen (Oikarinen-Jabai 2010b, 11, 14, 18).

Taidetyöskentely arjen näyttämöillä -kirjan ekspressiivisen taidetyöskentelyn pro-
jekteissa ”yhdistettiin eri taiteen muotoja, kuten kuvataidetta, kirjoittamista, mu-
siikkia, tanssia ja draamaa” (Tammi 2011, 55). Ekspressiivisestä työskentelystä
myös kerrottiin, että siinä korostuu ilmaisullisuus ja prosessi eikä esimerkiksi teos
(Tammi 2011, 49).

Voimaneidot-kirjassa Mari Lankinen väittää, että identiteettiä voi vahvistaa ja tu-
kea kokemus siitä, että tulee nähdyksi omana itsenään. Lankisen mukaan tämä
kokemus voi jollekin olla myös korjaava kokemus lapsuuden rikkinäisten koke-
musten jälkeen. (Lankinen 2011, 44.) *Voimaneidoissa* identiteettiä tuetaan moni-
puolisesti myös kuvallisen ilmaisun keinoin. Työskentelyyn kuuluu helposti lähes-
tyttäviä työtapoja kuten maalaaminen, piirtäminen, askartelu ja skräppääminen ja
lisäksi työskentelyssä korostuu toiminnalliset menetelmät (Lankinen 2011, 10,
79).

Maailman ihanin tyttö -kirjassa Miina Savolainen kertoo, että voimauttavan valokuvan menetelmää on käytetty esimerkiksi identiteettityön tukena (Savolainen 2008, 196). Valokuvauksen avulla on mahdollista selkeyttää hajanaisia ja tunnepitoisia asioita esim. omaan elämäntarinaa, perhesuhteisiin tai itseen liittyen. Myös valokuvauksen avulla voi tutkia omaa elämäntarinaa. Voimauttavan valokuvauksen menetelmässä kuvattava saa itse määritellä, millaiset kuvat kuvaavat häntä. (Savolainen 2008, 196-197). Kuvien avulla nuorten oli mahdollista esimerkiksi pohtia, miten he halusivat nähdä itsensä, seurata omaa kasvua sekä tutkia kuvissa näkyviä tunteitaan ja luonteenpiirteitään (Savolainen 2008, 160-161). Voimauttavan valokuvan menetelmässä korostuvat vuorovaikutus ja korjaava, hyväksyvä katse (Jokinen 2015).

MIMO-projektia kuvaavassa kirjassa *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multiprofessionally with the Youth* kerrotaan heti alussa, että projektin tavoitteena oli muun muassa tukea identiteettiä moniammatillisen ja taidelähtöisten menetelmien avulla. Moniammatillisen työn avulla pyrittiin projektissa lisäämään hyvinvointia muun muassa siihen liittyvien keskeisten asioiden käsittelyn avulla. Krappe ja Leino kirjoittavat, että samalla pystyttiin tukemaan nuorta ja tarjoamaan "nuorelle mahdollisuuksia käsitellä omaan identiteettiin liittyviä asioita ja omien valintojen merkitystä". (Krappe & Leino 2013, 286, 288.)

Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osaston Syreenin Taimi -tutkimushankkeeseen liittyvässä julkaisussa Taiteeksi tarinoitu oma elämä muun muassa projekteihin osallistuneiden nuorten itsetuntemusta, identiteetin selkiyttämistä sekä tunnetta tiettyyn kulttuuriin kuulumisesta tuettiin tarinallisen ja omaelämäkerrallisen taidetyöskentelyn avulla, ymmärtääkseni erityisesti kuvataiteen ja draaman avulla (Vesänen-Laukkanen, Sava & Martin 2004, 17, 193-210).

Kuvataiteellista työskentelyä ei kuvata suurimmassa osassa kirjamateriaalia sen tarkemmin. Kirjoissa Kohti monikulttuurista koulua, Voimaneidot ja Taiteeksi tarinoitu oma elämä kuvaillaan myös taiteellista työskentelyä, muttei sitä, miten työskentely varsinaisesti liittyi identiteettiin. Ehkä tämä johtuu kilpailusta ja niin sanotusta tuotekehittelystä. Perustelut työskentelylle täytyy siis itse löytää taidetyöskentelyn tavoitteiden kuvauksista.

Elämäntarinan työstäminen ja työstämisen avulla elämäntarinan hahmottaminen ja muovaaminen näyttäisivät tutkimukseni tulosten perusteella tukevan nuoruusikäisen identiteettikehitystä. Aineiston alkuperäisilmauksissa mainitaan usein jakaminen – jaetut tarinat ja kollektiivinen jakamistapahtuma taiteellisessa työskentelyssä – sekä elämäntarinan työstäminen, selkiyttäminen, tutkiminen ja muokkaaminen.

”Lisäksi ne (itselle ja kerrotut ja toisten kanssa jaetut oman elämän tarinat) auttavat selkiyttämään omaa identiteettiä ja kuulumista tiettyyn kulttuuriin sekä voivat auttaa löytämään uudelleen kadotetun tai unohdetun identiteetin” (Tammi 2011, 55).

”Taiteen keinoin toteutetussa omaelämäkerronnassa henkilökohtaiseen identiteettityöhön on aina liittynyt eri tavoin toteutettu kollektiivinen jakamistapahtuma, jossa jokaisen tarina on tullut kerrotuksi muille” (Vesänen-Laukkanen, Sava & Martin 2004, 16).

Dan McAdamsin tutkimuksista liittyy tähän kohtaan elämäntarinan muokkaaminen tai tarinan uudelleen tulkitsemisen mahdollisuus. McAdamsin mukaan elämäntarinaa joutuu myös joskus korjaamaan kompensatoristen strategioiden avulla ja esimerkiksi perustelemaan sitä, miten omasta mielestä ei-hyvältä meneisyydestä huolimatta elämä on nykyään hyvää (McAdams 2009, 406).

Aineiston alkuperäisilmauksissa toistuu usein myös kuuluminen omaan yhteisöön tai kulttuuriin – osallisuus, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, uudet roolit ja paikka yhteisössä – ja yleisemmällä tasolla nämä aiheet liittyvät myös yhteisöön liittymiseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa ja omissa yhteisöissä.

”Opetuksen avulla tuetaan oppilaan monikulttuurisen identiteetin rakentamista, osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa ja globaalistuvassa maailmassa sekä edistetään suvaitsevaisuutta ja kulttuurien välistä ymmärrystä” (Järnefelt 2010, 8).

”Se, että nuori kokee tulevansa nähdyksi omana itsenään vahvistaa kehittyvää identiteettiä ja saattaa jollekin nuorelle olla korjaava kokemus lapsuuden rikkinäisistä kokemuksista” (Lankinen 2011, 44).

”Projekti oli omiaan vahvistamaan oppilaiden identiteettiä ja uusien roolien löytämistä uudessa ympäristössä” (Matala 2010, 43).

”Oppimisympäristöissä yksilö myös työstää silloisia identiteettejään ja rakentaa uutta, koko ajan muutosprosessissa olevaa paikkaansa erilaisten yhteisöjen jäsenenä” (Oikarinen-Jabai 2010b, 14).

Johtopäätös tarinallisen työskentelyn hyödyllisyyden lisäksi voisi olla se, että taiteellisen työskentelyyn liittyvä kokemusten jakaminen sekä itsen, oman todellisuuden ja elämäntarinan reflektointi yhteisesti lisää itsetuntemusta, narratiivista ymmärrystä itsestä sekä yhteisöön kuulumisen ja osallisuuden tunnetta.

5.2.3 Kirjamateriaalin pedagoginen sovellettavuus

Tarkoitukseni on vielä tässä yhteenvedossa pohtia sisällönanalyysin perusteella kirjamateriaalin tutkimustehtävään liittyvää pedagogista sovellettavuutta. Oman taustan pohtiminen, omien juurien ymmärtäminen sekä oman paikkansa ymmärtäminen sukupolvien ketjussa mainitaan Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 laaja-alaisen oppimisen toisessa osa-alueessa (L2). Kirjoitan siis ensin johdannoksi laaja-alaisen osaamisen toisen osaamiskokonaisuuden eli Kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun (L2) tavoitteista. Perusopetuksen tavoitteena on tukea myös siis kulttuurista osaamista, johon sisältyy muun muassa ymmärrys kulttuuristen merkitysten tunnistamisesta ja arvostamisesta. Ymmärryksen saavuttamiseksi on mielestäni tärkeää, että yksilö ymmärtää omaa taustaansa, omia sosiaalisia, kulttuurisia, uskonnollisia ja katsomuksellisia juuriaan ja paikkaansa sukupolvien historiallisessa ketjussa, joita opetussuunnitelman perusteissa kuvataan. Kulttuuriperinnön siirtäminen, kulttuurisen moninaisuuden näkeminen positiivisena voimavarana ja yhteiskunnassa vaikuttavien eri voimien (kulttuurit, uskonnot, katsomukset) dynamiikan hahmotaminen ovat lisäksi osa kulttuurista osaamista. (POPS 2014, 21.)

Identiteetin kehittymisen tukeminen mainitaan myös laaja-alaisen osaamisen eri vuosiluokkiin liittyvissä tavoitteissa. Nämä tavoitteet liittyvät kaikkiin osaamiskokonaisuuksiin (L1-L7). Tavoitteet ovat lähes samat kaikilla luokilla. Vuosiluokilla 1-2 ”tavoitteena on, että oppilaan osaamisen kehittyminen vahvistaa edellytyksiä itsensä tuntemiseen ja arvostamiseen, oman identiteetin muotoutumiseen” (POPS 2014, 99). Luokkien 3-6 kohdassa teksti identiteetistä jatkuu näin: ”Laaja-alaisen osaamisen kehittämistä jatketaan systemaattisesti. Tavoitteena on, että

oppilaan osaamisen kehittyminen vahvistaa edellytyksiä itsensä tuntemiseen ja arvostamiseen sekä oman identiteetin muotoutumiseen. Identiteetti rakentuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja ympäristön kanssa. Ystävyys ja hyväksytyksi tuleminen merkitys on suuri.” (POPS 2014, 155.)

Kuvataiteen opetuksen avulla on mielestäni mahdollista sekä pohtia oman taustansa merkitystä ja ymmärtää oman paikkaansa sukupolvien ketjussa. Omilla juurilla tarkoitetaan opetussuunnitelman perusteiden mukaan omia sosiaalisia, kulttuurisia, uskonnollisia, katsomuksellisia ja kielellisiä juuria (POPS 2014, 21).

Tutkimuksessani käsiteltyjen kuvataiteen muotojen ja sopivien aiheiden valinnan avulla sekä jo osoitetusti kuvataiteellisen ja tarinallisen työskentelyn avulla voi tukea elämäntarinan eli identiteetin rakentamista alakoulussa. Siteeratuissa alkuperäisilmauksissa mainittiin usein kuuluminen tiettyyn yhteisöön ja kulttuuriin. Aineistossa mainittiin myös kulttuuriperinnön sekä omien juurien ja taustan tuntemisen merkitys identiteetin rakentamiselle. Kuvataiteelliset teokset ovat myös osa kulttuuriperintöä ja niiden kautta voi rakentaa ymmärrystä muun muassa suomalaisen kulttuurin, taiteen ja Suomen historiasta.

Kuvataiteelliselle työskentelylle peruskoulussa voi löytää sopivia teemoja esimerkiksi kulttuurisen moninaisuuden tavoitteen kautta, joka kuuluu kuvataiteen oppiaineen tavoitteisiin, osioon Esteettinen, ekologinen ja eettinen arvottaminen, kaikilla vuosiluokilla (POPS 2014, 144, 267). Kulttuurisen moninaisuuden ymmärtäminen kuuluu lisäksi myös laaja-alaiseen osaamiskokonaisuuteen (L2) Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, ja sitä kautta omien juurten, taustan ja oman elämäntarinan sekä niiden merkityksen ymmärtämiseen (POPS 2014, 21). Itsetuntemus, myös omien juurien tunteminen, liittyy oleellisesti identiteetin rakentamiseen.

Kulttuuristen kysymysten pohtiminen kuvataiteenkin tunneilla lisäisi kulttuurista osaamista ja oman kulttuurin tai omien kulttuurien tiedostamista. Lisäksi edellä mainittu kollektiivinen jakaminen eli keskustelu ja yhteinen reflektointi omasta ja toisten työskentelyprosessista sekä valmiista teoksista laajentaisi ymmärrystä itsestä, toisista ja maailmoista. Uskoisin, että yhteinen pohdinta ja myös teosten

yhteinen tulkitseminen herättäisivät keskustelua tärkeistä ja ehkä vaikeista, mutta ainakin esimerkiksi luokalle ajankohtaisista aiheista. Lisäksi uskoisin, että yhteinen pohdinta lisäisi jonkinlaisen yhteisymmärryksen kautta ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta ja koheesiota.

Sitaatti Inkeri Savan ja Arja Kataisen artikkelista *Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana* korostaa hienosti itseymmärryksen ja myös narratiivisen ymmärryksen merkitystä identiteetin rakentamiselle.

Kenelle tahansa ihmiselle on hyötyä ja iloa elämän ja identiteetin tarinallista työstämisestä, sillä se laajentaa itseymmärrystämme” (Sava & Katainen 2004, 37).

Itseään varmasti ymmärtää paremmin toisten avulla, ei vain elämäntarinan tutkimisen avulla, ja toisia paremmin itsensä ymmärtämisen kautta. Sekä tarinallinen työskentely että yhteiset pohdinnat tukevat oman elämäntarinan ymmärtämistä, selkiyttämistä ja mahdollista muokkaamista sekä identiteetin rakentamista. Varmasti kuvallisenkin ilmaisun kautta on mahdollista pohtia itsen eri puolia, luonnetta, ominaisuuksia, tunteita, itsetuntoa, vahvuuksia, yhteisön vahvuuksia ja voimaa, kuulumista yhteisöön, rooleja, paikkaansa maailmassa ja elämänsä suuntaan liittyviä valintoja, arvoja ja sitoutumista sekä mahdollisia tulevaisuuksia. Kuvataiteenkin tunteihin voi liittyä identiteettiin eli omaan persoonaan ja yksilöllisyyteen liittyvää reflektointia. Kuvataiteellinen teos on omaan identiteettiin liittyvää ajattelua pysyvämpi. Toisaalta kuvataiteen tunteilla voidaan rakentaa kollektiivisuutta eli yhteisöllisyyttä.

”Taideteoksen muodossa tulkinta omasta identiteetistä ja elämäntarinasta konkretisoituu” (Sava & Katainen 2004, 35).

6 Luotettavuus

Tavoitteenani on tässä luvussa arvioida tutkimukseni luotettavuutta, validiteettia eli, että tutkimuksessa on todella tutkittu sitä, mitä on luvattu, ja reliabiliteettia eli tutkimustulosten toistettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 133). Pysin tutkimukseni tuloksissa ja johtopäätöksissä totuudellisuuteen, objektiivisuuteen ja johdonmukaisuuteen. Tutkimusaiheeni on se, miten kuvataidekasvatuksen avulla on tuettu nuoruuteen kuuluvaa identiteettikehitystä erilaisissa projekteissa. Selvitin sisällönanalyysin avulla, miten nuorisoikäisille suunnatuissa kuvataideprojekteissa käsiteltiin identiteettiä ja miten sitä oli pyritty tukemaan kuvallisin keinoin.

Kuvataideopetus ja kuvataide ovat minulle tärkeitä asioita, mutta en usko, että se vaikutti tutkimuksen analyysiin, tutkimustuloksiin tai tulosten tulkintaan. Näkökulmani on kasvatustieteellinen ja psykologinen teoreettisen tietoperustan osalta, vaikka narratiivisuutta on tutkittu paljon myös sosiologiassa. En usko, että omat sitoumukseni vaikuttivat tutkimuksen tuloksiin.

Etsin aineistoa Helkan ja Melindan avulla ja kävin kirjaston informaatikon konsultaatiossa. Rajasin katsaukseen valittavat kirjat niin, että ehdin käydä ne kohtuullisessa ajassa läpi ja päädyin tutkimaan kuvataideprojektien kautta syntynyttä viimeaikaista suomalaista kirjallisuutta vain vuosien 2004–2016 ajalta. Huolellisuus ja pitkäjänteisyys tutkimuksen teossa lisäävät myös tutkimukseni luotettavuutta. Sisällönanalyysissä kerätyistä identiteettiin liittyvistä alkuperäisilmauksista on liitetty tutkimukseen noin kolmasosa, jolloin tutkimuksen lukijan on myös helppo arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Järjestellyn aineiston ilmisältö on kerrottu tutkimustuloksissa ja peilaan tutkimustuloksia teoreettiseen taustaan niin tutkimustuloksissa, joita kuvaa tutkimuskysymys kerrallaan, kuin myös yhteenvedossa. Tutkimuksen teoreettinen tausta ohjasi analyysin tekemistä, tutkimustulosten raportointia ja johtopäätösten tekemistä koko ajan. Pysin teoreettisessa taustassa ja tulosten esittelyssä johdonmukaisuuteen ja objektiivisuuteen ilman, että korostaisin jotakin erityisesti. Samoihin tuloksiin on mahdollista päätyä, koska analyysimenetelmä oli hyvin selkeä ja koska kokoamani teoreettinen tausta on mielestäni tarpeeksi perusteellinen. Tutkimus on siis toistettavissa.

7 Pohdintaa

Inkeri Sava ja Arja Katainen kuvaavat identiteetti-käsitteen alkuperää aineistooni kuuluvassa artikkelissaan Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Heidän mukaansa ”sana identiteetti tulee latinankielisestä sanasta identitas ja viittaa samuuteen, yhtäläisyyteen” (Sava & Katainen 2004, 38).

Tässä tutkimuksessa identiteetillä ei viitata samaistumiseen, koska samaistuminen liittyy enemmänkin identifikaatioon. Identiteetti on sekä Erik H. Eriksonin että Dan McAdamsin mukaan synteesi, joka yhdistää ja osittain korvaa aikaisemmat lapsuuden identifikaatiot (McAdams 2009, 404). Identiteettiä rakennetaan muun muassa elämänsuuntaan liittyvien valintojen ja sitoutumisen kautta ja siihen liittyy oleellisesti myös lapsuuden identifikaatioiden ja roolien kyseenalaistaminen sekä aktiivinen ja autonominen toimijuus omassa elämässä (Lehtinen, Kuusinen & Vauras 2007, 23-27).

Vaikka Dan McAdamsin persoonallisuusmalli ja Erik H. Eriksonin muun muassa identiteettikehitykseen liittyvä teoria ovat osittain päällekkäisiä, niin McAdamsin tutkimuksissa korostuu narratiivisuus. Suomalaisessa lähteessä Dan McAdamsin määritelmää identiteetistä on tiivistetty näin: ”identiteetillä tarkoitetaan tässä yhteydessä sisäistettyä ja koko ajan kehittyvää tarinaa, jonka ihminen itsestään ja elämästään tuottaa” (Metsäpelto & Feldt 2009, 25). Kaikki yksittäiset elämäntarinat ja -tapahtumat eivät kuitenkaan hänen mukaansa vaikuta identiteetin rakentumiseen yhtä paljon (McAdams 2009, 409-410). Erik H. Erikson korostaa identiteettikehityksessä elämäntarinan merkityksen sijaan edellisten elämänvaiheiden kehitystehtävien menestyksestä ratkaisemista (Erikson 1994, 96).

Mielestäni ihminen voi myös jossain määrin päättää, mitkä muistot ja kokemukset määrittävät häntä muun muassa oman elämäntarinan uudelleentulkittamisen kautta. Osa muistoista on varmasti emotionaalisesti latautuneempia ja tärkeämpiä ja siten itseä määrittävämpiä kuin toiset kuten McAdams väittää (McAdams 2009, 426).

Dan McAdams ja Erik H. Erikson ovat samaa mieltä myös siitä, että uudessa, lapsuuden identifikaatiot eli samaistumiset osittain korvaavassa, synteessissä eli identiteetissä yhdistyvät annetut ominaisuudet (esim. sukupuoli & ulkonäkö), tarpeet, kyvyt, puolustusmekanismit, sublimaatiot ja roolit. McAdams täydentää edellistä Eriksonin kuvausta ”lisäämällä” synteisiin ihmisen arvot, päämäärät sekä yksilön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevan yhtenevänä kokonaisuutena ja sen, miten yksilö haluaa toimia sosiaalisen maailman tarjoamissa mahdollisuuksissa. (McAdams 2009, 404.) Lisäksi McAdams kuten Eriksonkin väittää, että identiteetti lisää yksilön elämän ymmärrettävyyttä ja tunnetta sen jatkuvuudesta sekä antaa tunteen siitä, että elämällä on tarkoitus ja merkitys (Metsäpelto & Feldt 2009, 25-26).

Dan McAdamsin tutkimuksista jäi päällimmäisenä mieleeni myös narratiivisen ymmärryksen rakentaminen itsestä ja lisäksi hänen esittelemänsä tutkimukset elämäntarinan koherenssin muodoista, jotka liittyvät ihmisen eri kehitysvaiheisiin ja joihin liittyvää ymmärrystä tarvitaan oman elämäntarinan hahmottamiseen ja narratiivisen identiteetin rakentamiseen. (McAdams 2009, 406-407, 409.) McAdamsin mukaan elämäntarinoiden kautta ihminen yrittää uudelleenrakentaa menneisyyttä, ymmärtää nykyhetkeä, ennakoida tulevaisuutta ja nähdä siten elämän eheänä kokonaisuutena, elämäntarinana, joka on edennyt koherentilla tavalla eli yhtenäisesti. (McAdams 2003, 116-117.)

Yksilön toimijuuden ja yhteisöllisyyden vastakkainasettelu McAdamsin tutkimuksissa, kohdassa, jossa kuvattiin elämäntarinan kerrontaan liittyviä motiiveja, sai minut pohtimaan yksilöllisyyttä ja yhteisöllisyyttä korostavien kulttuurien eroja ja omia arvojani. Lisäksi minua mietitytti tutkimusta tehdessäni yhtenäiseen identiteettikäsitykseen liittyvä kritiikki aineistossa sekä generatiivisuuden eli huolenpidon (ks. kuvio2.) korrelaatio ihmisen hyvinvointiin, jota McAdams kuvaa tutkimuksissaan. Hänen mukaansa generatiivisuus liittyy muun muassa elämäntyytyväisyyteen ja omanarvontuntoon (McAdams 2009, 422). Toivottavasti omat pohdintani eivät vaikuttaneet kuitenkaan liikaa tutkimukseni tuloksiin tai johtaneet tiettyjen näkökulmien ylikorostumiseen.

Sisällönanalyysin ja tutkimustulosteni perusteella suurimmassa osassa aineistoksi valittua kirjamateriaalia kuvataiteellinen ja omaelämäkerrallinen työskentely perustui käsitykseen narratiivisesta identiteetistä. Aineiston alkuperäisilmauksissa painotettiin myös identiteetin sosiaalista rakentumista, kontekstin merkitystä ja sitä, että identiteetti eli elämäntarina kehittyi koko ajan.

Analyysini perusteella suurimmassa osassa kuvataideprojekteja tuettiin identiteetin rakentamiseen liittyen erityisesti itsetuntemusta (vrt. narratiivinen ymmärtäminen), elämäntarinan kertomista ja sen jatkumon hahmottamista, sekä siten myös identiteetin vahvistamista (vrt. koherentti jatkumo), sekä yhteisöön kuulumista ja osallisuutta esimerkiksi ympäristöön sopeutumiseen eli adaptaatioon liittyen. Osallisuutta ja yhteisöön sovitautumista kuvattiin muun muassa seuraavien ilmausten avulla: kuuluminen yhteisöön tai kulttuuriin, uusien roolien löytäminen uusissa ympäristöissä, paikkansa löytäminen yhteisössä ja kokemus siitä, että tulee nähdyksi ja kuulluksi.

Kuvataideprojekteissa kannatettiin lisäksi kokemusten kollektiivista jakamista ja tuettiin elämäntarinan muokkaamista, elämäntarinan kautta saavutettavaa tunnetta elämän merkityksellisyydestä, omien valintojen pohdintaa, tunnekokemusten käsittelyä, kokemusta hyväksynnästä, itsetuntoa, oman kielen ja kulttuurin tuntemista ja kulttuuriperintöön tutustumista.

Toivoisin, että tutkimuksestani olisi mahdollista saada tukea luokanopettajan työhön ja identiteetin tukemiseen alakoulussa. Tutkimuksessani kuvataan identiteetin rakentamisen tukemista kuvataiteellisen työskentelyn näkökulmasta, mutta tutkimuksessani erityisen tärkeitä ovat myös muun muassa Erik H. Erikson kuvaukset siitä, miten kulttuuri ja yhteiskunta tukevat ihmisen identiteettikehitystä nuoruudessa. Mielestäni saavutin tutkimukseni tarkoituksen ja tavoitteen, ja pystyin luomaan kokonaiskuvan sellaisista viimeaikaisista kuvataideprojekteista, joissa on pyritty tukemaan myös identiteettikehitystä.

Lähteet

- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (2003). Spotlight on the Researcher: The Five Factor Model (FFM) of Personality. In L. A. Pervin (Eds.), *The Science of Personality* (pp. 50). New York: Oxford University Press.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton & Company.
- Erikson, E. H. (1985). *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton & Company.
- Erikson, E. H. (1994). *Identity: Youth and Crisis*. New York: WW Norton & Company.
- Feldt, T. & Mäkikangas, A. (2009). Selviytymiskeinot ja niiden käyttöä suuntaavat persoonallisuuden ominaisuudet. Teoksessa R-L. Metsäpelto & T. Feldt (toim.), *Meitä on moneksi: persoonallisuuden psykologiset perusteet* (s. 93-110). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helsingin yliopiston Avoin yliopisto. (2010). *Psykologian englanti-suomi-sanasto*. Luettu 9.2.2017. Saatavissa: <https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/psykologia/avoinsanasto.htm#sectS>
- Jokinen, M. 2015. *Katseen parantava voima*. Luettu 1.5.2016. Saatavissa:<http://uta.fi/henkil%C3%B6t/katseen-parantava-voima>.
- Järnefelt, H. (2010). Koulun kulttuuriyhteistyötä ohjaavat yleiset periaatteet. Teoksessa H. Oikarinen-Jabai (toim.), *Kohti monikulttuurista koulua: taidetyöpa-jat osana kulttuurikasvatusta* (s. 6-10). Luettu 26.4.2016. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/125092_Kohti_monikulttuurista_koulua.pdf.
- Kallio-Kökkö, S., Kolehmainen, M. & Sopanen J. (2013). Moniammatillinen yhteistyö koulussa – kokemuksia MIMO –projektissa. Teoksessa A. Tonteri, J. Krappe, I. Leino, T. Parkkinen, S. Pyörre & M. Susi (toim.), *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multiprofessionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013* (s. 373-386). Luettu 25.8.2016. Saatavissa:<http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?pageID=9&itemcode=9789522164278>.
- Kaukinen, R. (2013). Opiskelijat taidelähtöistä ohjaustyöskentelyä toteuttamassa. Teoksessa A. Tonteri, J. Krappe, I. Leino, T. Parkkinen, S. Pyörre & M. Susi (toim.), *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multiprofessionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013* (s. 358-372). Luettu 25.8.2016. Saatavissa:<http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?pageID=9&itemcode=9789522164278>.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2009). Temperamentti – persoonallisuuden biologinen selkäranka. Teoksessa R-L. Metsäpelto & T. Feldt (toim.), *Meitä on moneksi: persoonallisuuden psykologiset perusteet* (s. 49-69). Jyväskylä : PS-kustannus.
- Krappe, J. & Leino, I. (2013). ”Hedelmällinen haaste” – MIMO -projektin moniammatillisen työskentelyn kuvaus. Teoksessa A. Tonteri, J. Krappe, I. Leino, T. Parkkinen, S. Pyörre & M. Susi (toim.), *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multiprofessionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013* (s.286-305). Luettu 25.8.2016. Saatavissa:<http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?pageID=9&itemcode=9789522164278>.

Kuukasjärvi, A., Linnossuo, O. & Sutinen J. (2011). Lukijalle. Teoksessa A. Kuukasjärvi, O. Linnossuo & J. Sutinen (toim.), *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä: teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia* (s. 5-6). Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Kääriä, O. & Siikala, R. (2010). Taiteen riemua – Kassandran monikulttuuriset työpajat. Teoksessa H. Oikarinen-Jabai (toim.), *Kohti monikulttuurista koulua: taidetyöpajat osana kulttuurikasvatusta* (s.26 -40). Luettu 26.4.2016. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/125092_Kohti_monikulttuurista_koulua.pdf.

Lankinen, M. (2011). *Voimaneidot: opas tyttöjen oman voiman haltuun-oton ja aggression hallinnan tukemiseen*. Luettu 27.4.2016. Saatavissa: <http://www.nuortenkeskus.fi/binary/file/-/id/43/fid/1019>.

Laukkanen, A. (2013). (Soveltava) taide ja identiteetti monikulttuurisessa maailmassa – käsitteellisiä kiinnekohtia. Teoksessa A. Tonteri, J. Krappe, I. Leino, T. Parkkinen, S. Pyörre & M. Susi (toim.), *MOVING ON! Encounters and Experiences in Arts – Working Multiprofessionally with the Youth: MIMO Project 2010–2013* (s. 306-316). Luettu 25.8.2016. Saatavissa:<http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?pageID=9&itemcode=9789522164278>.

Lehtinen, E., Kuusinen, J. & Vauras, M. (2007). *Kasvatuspsykologia*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Linnossuo, O. (2011). Ekspressiivisen taidetyöskentelyn menetelmäkurssi. Teoksessa A. Kuukasjärvi, O. Linnossuo & J. Sutinen (toim.), *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä: teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia* (s. 80-91). Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Matala, P. (2010). Taide meille ja heti! Kokemuksia maahanmuuttajien ja kulttuuritoimijoiden yhteistyöstä. Teoksessa H. Oikarinen-Jabai (toim.), *Kohti monikulttuurista koulua: taidetyöpajat osana kulttuurikasvatusta* (s. 41-64). Luettu 26.4.2016. Saatavissa:http://www.oph.fi/download/125092_Kohti_monikulttuurista_koulua.pdf.

McAdams, D. P. (2003). Spotlight on the Researcher: The Study of Narratives. In L. A. Pervin (Eds.), *The Science of Personality* (pp. 116-117). New York: Oxford University Press.

McAdams, D. P. (2009). *The person: an introduction to the science of personality psychology*. Hoboken (N.J.): Wiley cop.

McAdams, D. P. & Adler J. M. (2006). How does personality develop? In D.K. Mroczek & T. D. Little (Eds.), *Handbook of Personality Development* (pp. 469-489). Mahwah (N. J.): Lawrence Erlbaum.

McAdams, D. P., Josselson, R. & Lieblich, A. (2006). Introduction. In D. P. McAdams, R. Josselson & A. Lieblich (Eds.), *Identity and Story: Creating Self in Narrative* (pp. 3-10). Washington DC: American Psychological Association.

Metsäpelto, R-L. & Feldt, T. (2009). Persoonallisuuden käsite psykologiassa. Teoksessa R-L. Metsäpelto & T. Feldt (toim.), *Meitä on moneksi: persoonallisuuden psykologiset perusteet* (s. 13-29). Jyväskylä: PS-kustannus.

Oikarinen-Jabai, H. (2010a). Lukijalle. Teoksessa H. Oikarinen-Jabai (toim.), *Kohti monikulttuurista koulua: taidetyöpajat osana kulttuurikasvatusta* (s. 4-5). Luettu 26.4.2016. Saatavissa:http://www.oph.fi/download/125092_Kohti_monikulttuurista_koulua.pdf.

- Oikarinen-Jabai, H. (2010b). Näkökulmia monikulttuuriseen taidekasvatukseen ja työpajatoimintaan. Teoksessa H. Oikarinen-Jabai (toim.), *Kohti monikulttuurista koulua: taidetyöpajat osana kulttuurikasvatusta* (s. 11-25). Luettu 26.4.2016. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/125092_Kohti_monikulttuurista_koulua.pdf.
- Pervin, L. A. (2003). *The Science of Personality*. New York: Oxford University Press.
- POPS (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Salmela-Aro, K. (2009). Henkilökohtaiset tavoitteet elämän kulussa. Teoksessa R-L. Metsäpelto & T. Feldt (toim.), *Meitä on moneksi: persoonallisuuden psykologiset perusteet* (s. 129-143). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sava, I. & Katainen, A. (2004). Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa I. Sava & V. Vesänen-Laukkanen (toim.), *Taiteeksi tarinoitu oma elämä* (s.22-39). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Savolainen, M. (2008). *Maailman ihanin tyttö = The Loveliest Girl in the World*. Helsinki: Blink Entertainment.
- Suomen virtuaaliyliopisto. (2005). *Käsitetehakemisto*. Luettu 16.2.2017. Saatavissa: http://tievie.oulu.fi/verkkopedagogiikka/luku_8/kasitetehakemisto.htm.
- Talib, M-T. (2008). Opettajan hiljainen tieto ja erilaisuuden kohtaaminen. Teoksessa A. Toom, J. Onnismäe & A. Kajanto (toim.), *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta* (s. 149-162). Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.
- Tammi, T. (2011). Ekspressiivinen taidetyöskentely. Teoksessa A. Kuukasjärvi, O. Linnossuo & J. Sutinen (toim.), *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä: teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia* (s. 49-57). Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Tasa-arvovaltuutettu. (2017). Tasa-arvolaki ja sukupuolen moninaisuus. Luettu 22.3.2017. Saatavissa: <https://www.tasa-arvo.fi/tasa-arvolaki-ja-sukupuolen-moninaisuus>
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vesänen-Laukkanen, V., Martin, M. & Sava, I. (2004). Liite 1. Työpajojen kerta-kohtainen kuvaus. Teoksessa I. Sava & V. Vesänen-Laukkanen (toim.), *Taiteeksi tarinoitu oma elämä* (s.59-76). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vesänen-Laukkanen, V., Sava, I. & Martin, M. (2004). Yhteistyötä ja yhteistä jakamista. Teoksessa I. Sava & V. Vesänen-Laukkanen (toim.), *Taiteeksi tarinoitu oma elämä* (s.16-21). Jyväskylä: PS-kustannus.